

Machiavellis Politiske Poesi

En idéhistorisk analyse av Niccolò Machiavellis diktserie *Capitoli*:

Di Fortuna, Dell'Ambizione, Dell'Ingratitudine & Dell'Occasione

Masteroppgave i Idéhistorie

Ranveig Roaas Wilhelmsen

Veileder: Trond Berg Eriksen

Institutt for Filosofi, Idé- og Kunsthistorie og Klassiske Språk

Det Humanistiske Fakultet ved Universitetet i Oslo

Høst 2013

© Ranveig Rooas Wilhelmsen

2013

Machiavellis Politiske Poesi: En Idéhistorisk analyse av Niccolò Machiavellis diktserie *Capitoli*

Ranveig Rooas Wilhelmsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

De bør forholde seg som de kloke bueskyttere når disse skal forsøke å nå et mål hinsides deres buers dygd, og sikte langt høyere enn målet; ikke for å skyte så høyt, men for at de ved hjelp av et så høyt sikte, kan nå det mål de har satt seg.

(Fyrsten 6:1)

Takksigelser

Aller først vil jeg takke min veileder, Trond Berg Eriksen, ikke bare for god og tålmodig veiledning, men også for å ha vekket min interesse for Machiavelli i utgangspunktet.

Takk til Det Norske Institutt i Roma som ga meg arbeidsplass i et år og innvilget fagstipend, samt lot meg være del av et inspirerende akademisk miljø.

Tusen takk til Torgeir Melsæter for smittende entusiasme, faglige diskusjoner, bibliotekbesøk, omvisninger, og uvurderlige råd og innspill.

Takk til Irene og Pernille, og øvrige studenter ved instituttet, for alle samtaler, middager og rødvinstreff, både av faglig og sosial karakter.

Takk til all familie, for ubetinget moralsk støtte: mamma, Hilde og Ingvild, pappa, Torild, Christian og Georg.

En stor takk er også på sin plass til alle dere som kom på besøk til Firenze, Roma og Venezia, og gjorde det italienske eventyret fullendt!

Innhold

1 Innledning

1.1	Introduksjon til oppgavens tema.....	1
1.2	<i>Capitoli</i> : om tekstene	2
1.3	Teksthistorie og aktuell forskning.....	3
1.4	Problemstilling, tilnærming til tekstene og avgrensing.....	7
1.5	Oversettelse.....	10
1.6	Forkortelser.....	11

---

2 Bakgrunn og kontekst: Machiavellis samtid, liv og virke

2.1	Renessansen og byrepublikken Firenze.....	13
2.2	Forfatteren og politikerens Machiavelli.....	14
2.3	Machiavellis politiske realisme.....	17
2.4	<i>Capitolis</i> allegorisk- mytologiske skikkelser og astrologiske landskap.....	20

---

3 *Di Fortuna*

3.1	<i>Fortuna</i> i tradisjonen.....	23
3.2	Giovanni Battista Soderini og <i>ghiribizzi</i>	27
3.3	Skjebnegudinnen.....	29
3.4	<i>Fortunas</i> palass og tjenere.....	31
3.5	Machiavellis handlingsteori.....	34
3.6	Historiske fresker.....	36

---

4 *Dell'Ambizione*

4.1	Luigi Guicciardini og brevene fra Verona.....	41
4.2	Historisk bakteppe.....	43
4.3	Ondskapens tilblivelse.....	44
4.4	Fra verdens første drap til Italias skjebne.....	48
4.5	Krigens virkelighet.....	51
4.6	Machiavellis profeti.....	54

5	<i>Dell'Ingratitudine</i>	
5.1	Giovanni Folchi og diktningens trøst.....	57
5.2	Utakknemlighetens gudinne.....	61
5.3	Folkets utakknemlighet.....	63
5.4	Fyrstens utakknemlighet.....	67
5.5	Machiavellis råd.....	68
<hr/>		
6	<i>Dell'Occasione</i>	
6.1	Klassisk opphav.....	71
6.2	Filippo de' Nerli og Orti Oricellari.....	72
6.3	Humanistisk prosjekt.....	73
6.4	<i>Capitolo dell'Occasione</i> : et forsvar for et aktivt liv.....	75
6.5	<i>Occasione</i> : en politisk nødvendighet.....	76
<hr/>		
7	Avslutning	
7.1	Politisk poesi: tanker og ideer i <i>Capitoli</i>	79
7.2	<i>Capitoli</i> som kilde til Machiavellis tenkning.....	83
7.3	Videre studier.....	85
7.4	Oppsummering og konklusjon.....	85
<hr/>		
	Litteraturliste.....	87
	Appendiks <i>Capitoli</i>: italiensk original/norsk oversettelse.....	93

1 Innledning

1.1 Introduksjon til oppgavens tema

Denne masteroppgaven i idéhistorie dreier seg om Niccolò Machiavellis relativt uutforskede diktserie *Capitoli*, bestående av diktene *Di Fortuna*, *Dell'Ambizione*, *Dell'Ingratitudine* og *Dell'Occasione*. Oppgaven søker å avdekke hvilke tanker og ideer som uttrykkes i diktene, og hvordan dette kan knyttes til Machiavellis politiske tenkning.

Machiavellis dikt er mye sitert, men lite studert. Overskygget av de større politiske verkene er diktene oftere trukket inn som et supplement enn viet selvstendig oppmerksomhet. Diktenes egenart, som poetiske meditasjoner over kjente temaer i Machiavellis politiske filosofi, og som kilde til forfatterens kanskje mer personlige motiver og erfaringer, blir dermed tilsidesatt og oversett. Tendensen til å sitere fra diktene og således hente Machiavellis ord ut av kontekst, kan skyldes at diktene kategoriserer og komprimerer Machiavellis tenkning, og dermed er anvendelige for å understreke allerede nøyte utgreiinger og argumenter. Dette kan fungere på et vis til sitt formål, men samtidig så forsømmes muligheten til å lære noe mer om disse diktene, som egentlig tilbyr en alternativ innfallsvinkel til Machiavellis tenkning.

Niccolò Machiavelli (1469- 1527) levde og virket i renessansens Firenze og hadde flere roller av samfunnsmessig betydning, blant annet som forfatter, politisk kommentator, statssekretær og diplomatisk utsending for den florentinske stat. Machiavelli var uopphørlig beskjeftiget med sin samtids politiske spørsmål. Fra 1498 var Machiavelli statssekretær i den republikanske regjeringen i Firenze, men ble avsatt fra denne stillingen og utvist fra bystaten i 1512, da Medicifamilien kom tilbake til makten. Machiavelli ble satt på sidelinjen og kunne ikke lenger delta aktivt i det politiske liv. I 1513 ble han fengslet og torturert grunnet en falsk anklage, og unnslopp dødsstraff kun ved en tilfeldighet. Da Machiavelli ble løslatt var han betydelig svekket, og uten noen som helst påvirkningskraft innenfor sitt tidligere arbeidsfelt. Istedenfor å stå på sidelinjen å iaktta, griper Machiavelli til pennen etter sin endte politiske karriere, og utformer først da sine mest betydningsfulle politiske og historiske verker. Machiavelli var en konstant aktiv og mangfoldig forfatter som skrev både historiske verk, krigsteori, dikt, sonetter, komedier og brev. For Machiavelli var skrivingen mer enn en sysselsetting, det var et essensielt verktøy når det kom til politikk og krigskunst.

Denne høsten er det 500 år siden Machiavelli begynte å skrive på det som skulle bli hans mest berømte verk, *Fyrsten*. Det var et verk som skulle tjene forfatteren både hyllest og

kritikk, men likeså et verk som har preget den politiske tenkningen i den vestlige verden helt frem til våre dager. Machiavelli har vært gjenstand for omfattende og iherdige studier i flere hundre år, men er fortsatt en ”misforstått mann”, i mange henseender. ”Alle” har en mening om Machiavelli, og hans evne til å engasjere svikter aldri. Machiavellis ideer om makt, hersketeknikker og politisk styring har gitt han et ry som en umoralsk tenker. I denne oppgaven vil kanskje en annen side av forfatteren komme fram; poeten, humanisten, etikeren og filosofen.

1.2 *Capitoli*: om tekstene

Capitoli tar utgangspunkt i ulike aspekter ved den menneskelige natur, som i følge Machiavelli dikterer den samfunnsmessige og politiske dynamikken. Samtidig utforsker diktene de universelle drivkrefter som påvirker menneskets liv og skjebne. Diktet om *Ambizione* (Ærgjerrighet) tar for seg menneskets iboende ondskap, og hvordan denne ondskapen korrumpere samfunnet og staten. Diktet om *Ingratitudine* (Utakknemlighet) handler om den utakknemligheten som synes å være gjennomgående hos maktøverne, og fokuserer på hvordan dette rammer borgerne og den politiske sfære. Disse iboende kreftene, eller instinktene, er blant utfordringene menneskene står overfor når det gjelder å beherske sin natur. Evnen til selvregulering ved fri vilje og aktiv handling står sentralt i Machiavellis behandling av disse temaene. Machiavelli argumenterer for at både *Ambizione* og *Ingratitudine* kan være av det gode, om det rettes mot noe som fremmer staten og samfunnet.

Ifølge Machiavelli er menneskets natur uforanderlig og evig; vi er bundet av vår natur og dette gjør oss forutsigbare. Ulempen er at universet ikke nødvendigvis er like forutsigbart, eller dens forutsigbarhet er skjult for mennesket og må tydes; himlene, stjernene og planetene er for alltid i bevegelse og endrer våre omstendigheter. I dette universet presenteres gudinnen *Fortuna* (Skjebnegudinnen) som en regjerende makt. Machiavelli fremstiller henne som en dronning i et himmelpalass, hvor menneskene flokker seg rundt tronen hennes i håp om å vinne gudinnens gunst. I palasset roterer skjebnehjulene evig, og blant disse danser *Occasione* (Anledningen). Befinner man seg i et lykkebringende (*fortunato*) hjul i det *Occasione* farer forbi, gjelder det i dette øyeblikket å gripe henne før det er for sent. Diktet *Dell'Occasione* forteller om hvordan man ved å gripe anledningen allikevel kan utfordre *Fortunas* makt over egen skjebne.

De fire diktene i *Capitoli* tematiserer hver for seg begreper og forestillinger som sjelden uteblir fra Machiavellis drøftelser, og som samlet gir en komprimert og sammensatt

fremstilling av forfatterens verdensoppfatning. *Capitoli* handler i stor grad om menneskers utfordringer i form av deres slette natur, og hvordan de kan lære seg å mestre disse utfordringene ved å tilpasse seg universets variasjoner, en metode som også kan overføres til politikken og statsmannskunsten. *Capitoli* har en symmetrisk oppbygning, i det *Dell'Ambizione* og *Dell'Ingratitudine* handler om iboende krefter i mennesket (mikrokosmos), mens *Di Fortuna* og *Dell'Occasione* tar for seg universets krefter (makrokosmos). De fire diktene er således Machiavellis forsøk på å forklare hvordan mennesket og verden fungerer i henhold til sin natur, og hvordan politikken kan implementeres for å skape orden (harmoni) mellom disse kreftene.

1.3 Teksthistorie og aktuell forskning

Ved studiet av historiske tekster som har vært såpass lenge i omløp som de til Machiavelli, kan det være nyttig med en oversikt over selve overleveringstradisjonen. Dette både med tanke på å trekke en historisk linje til verkets opphav, samt for å forstå hvilken betydning verket eventuelt kan ha hatt og hvordan det tok den formen det har i dag.

Diktsjangeren *capitolo*, som Machiavellis dikt tilhører, var populær på begynnelsen av 1500- tallet, og dedikasjon til dikterens venner vanlig prosedyre.¹ Verseformen i en *capitolo* kalles *terza rima* (tredje rim),² og ble først tatt i bruk av Dante i *La Divina Comedia* (Den Gudommelige Komedie). *Dell'Ambizione* og *Dell'Ingratitudine* er på 187 linjer, mens *Di Fortuna* og *Dell'Occasione* er på henholdsvis 193 og 22 linjer. Samtlige av diktene er dedikert til nære venner av Machiavelli; *Dell'Ambizione* til Luigi Guicciardini, *Dell'Ingratitudine* til Giovanni Folchi, *Di Fortuna* til Giovanni Battista Soderini og *Dell'Occasione* til Filippo de' Nerli. Dette var vennskap som Machiavelli pleiet utenfor arbeidsplassen, noe som forklarer den mer løslupne og personlige tonen i diktene.

Når og hvor diktene ble skrevet kan fastslås med varierende grad av sikkerhet, og jeg gjør et forsøk på dette i de respektive kapitlene for hvert dikt. Det er sannsynlig at diktene ble skrevet over en ti- årsperiode, fra 1506 (*Di Fortuna*) til rundt 1516 (*Dell'Occasione*). Machiavellis dikt sirkulerte i Firenzes humanistiske kretser og blant hans venner i manuskriptform.³ Den eldste kopien av *Capitoli* er bevart i Vatikanets arkiver (Barb. Lat. 3945), og ført i pennen av Machiavellis nære venn og kollega, Biagio Buonaccorsi (1472-

---

¹ Brian Richardson. *Manuscript Culture in Renaissance Italy* (Cambridge: C. University Press, 2009), 100

² I *terza rima*, som ordrett oversatt betyr tredje rim, går mønsteret som følger: A-B-A-B-C-B-C-D-C-D-E-D osv.

³ Roberto Ridolfi. *Vita di Niccolò Machiavelli*. 7 ed. (Firenze: Sansoni, 1978), 263

1522).⁴ Samlingen er datert til mellom 1516 og 1522,⁵ altså i Machiavellis egen levetid. Buonaccorsis kopi kom antageligvis fra et manuskript veldig nært det til Machiavelli, og man kan derfor anta at alle senere eksemplarer mer eller mindre er utarbeidet fra denne versjonen.⁶

Den første offisielle utgivelsen av *Capitoli* forelå først i 1549, 22 år etter Machiavellis død, og ble trykt i Firenze av Bernardo Giunti.⁷ Opprinnelig var ikke diktene bundet sammen på noen måte, selv om de helt klart er støpt i samme poetiske form, og tar for seg nærliggende temaer som griper inn i hverandre. Den organiske tradisjonen med de fire diktene oppstod over en lengre periode, og det var først med Giuntis utgivelse i 1549 at denne tradisjonen med et enhetlig verk offisielt ble etablert.⁸

Den første kritiske utgaven av *Capitoli* utkom i 1920, i *Operette e Satiriche*, redigert og med kommentar av Luigi Foscolo Benedetto. Benedetto knytter diktene til Machiavellis politiske tenkning og antropologi, og fremhever den tematiske nærheten mellom *Capitoli* og Machiavellis andre dikt i *terza rima*, *L'Asino*. En grundigere studie er gjort i Giorgio Inglese *Capitoli: Introduzione, Testo critico e Commentario*, utgitt i 1981. Inglese bok er først og fremst en språkvitenskapelig tilnærming til diktserien, men plasserer samtidig *Capitoli* i en historisk kontekst og Machiavelli i den poetiske tradisjon. Dessuten påviser Inglese at Machiavellis dikt er sterkt inspirert av, og delvis parafraserer, klassiske verker, særlig Dantes *La Divina Commedia*. Inglese avdekker således sporene etter fortidens diktere i Machiavellis verselinjer.

Den første kritiske utgaven av *Capitoli* på engelsk utkom i 1963, i samleverket *Lust and Liberty: The poems of Machiavelli*, av Joseph Tusiani. Samlingen er en fri oversettelse som søker å beholde den originale metrikken (*terza rima*), og som derfor ikke alltid makter å være tro mot Machiavellis ord.⁹ Problemet med Tusianis tilnærming er at han vektlegger diktens poetiske kvaliteter framfor dikterens essensielle budskap. Machiavellis egne intensjoner drukner i et fremmed og moderne språk som ikke tar hensyn til Machiavellis begrepsbruk eller politiske teori. Som Tusiani selv påpeker lykkes Machiavelli bare delvis som dikter av den årsak at han prinsipielt var motstander av å skjønne virkeligheten. Machiavellis dikt mangler;

---

⁴ Giorgio Inglese. *Capitoli: Introduzione, testo critico e commentario*. (Roma: Bulzoni editore, 1981), 39

⁵ Inglese. *Capitoli: Introduzione, testo critico e commentario*, 162

⁶ Luigi Foscolo Benedetto. *Operette e satiriche: Introduzione e note di Luigi Foscolo Benedetto*. (Torino: UTET, 1926), 31

⁷ Bernardo Giunti (1487- 1551) ledet Firenzes største trykkeri, med flere avdelinger i hele Italia.

⁸ Ibid., 169

⁹ For en kritisk vurdering av Tusianis oversettelse, se: Anne Paolucci. "Lust and Liberty: The Poems of Machiavelli by Joseph Tusiani Machiavelli Review" i *Italica* Vol. 41, No. 3 (Sep., 1964)

(...) musicality of rhythm, though the scansion is always accurate; they know no secret of smoothness, though the rhymes are never forced; and they seem never to achieve that effect of final scintillation which we find in most Petrarchists, though even some precious conceits are at times cleverly and boldly interwoven. Unlike the Petrarchist who, when devoid of inspiration, believed in their own countless literary resources, Machiavelli was incapable of observing the world as it was and then filtering it through the beauty of the world as he himself saw it. Crudity, therefore, remained just crudity, and observation was not redeemed by exaltation of dream.¹⁰

Tusiani er ikke alene om denne observasjonen. Ifølge den anerkjente Machiavellibio grafen Roberto Ridolfi hadde Machiavelli riktignok ”en poetisk ånd”, men denne kom best til sin rett i de politiske verkene, og ikke i diktform.¹¹ Machiavelli selv ville kanskje ha sagt seg uenig, for mye tyder på at han betraktet seg som en god dikter, eller i det minste håpet at han var det.¹²

Det finnes også et lite antall mindre studier. Carlo Dionisottis artikkelsamling *Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli* (1980) vier et kapittel til verifikasjon og datering av diktene, og redegjør generelt for utviklingen av *capitoli*- sjangeren. I Fernando Figurellis artikkel “Ancora sul verseggiatore (I Capitoli e L’Asino)” (1979) vurderes *Capitoli* som uttrykk for Machiavellis historiesyn, politiske tenkning og moral. Figurellis mening er at diktene i *Capitoli* er av liten stilistisk verdi, men viktige som vitenskapelige skrifter, i det de reflekterer over grunnleggende temaer i Machiavellis tenkning.¹³ Anthony Parel refererer til Machiavellis dikt i boken *The Machiavellian Cosmos*, hvor han diskuterer Machiavellis modernitet. Parel fokuserer på den utstrakte bruken av astrologiske begreper og forestillinger i Machiavellis verker, og hevder at dette viser Machiavelli som en pre-moderne tenker.¹⁴

Haig Patapans artikkel “I Capitoli: Machiavelli’s New Theogony” (2003) er en av de mer omfattende engelskspråklige undersøkelsene gjort til nå, og drøfter Machiavellis dikt i lys av renessansens interesse for hermetisme, kabbala, erotisk magi, og astrologi. Patapan argumenterer for at Machiavellis verdenssyn er påvirket av tenkere som Pico della Mirandola og Marsilio Ficino, og at *Capitoli* avdekker Machiavellis anti- kristne og sekulariserte holdninger, i fremstillingen av universet, verden og himmelelementenes styrende krefter. Machiavelli velger i sin redegjørelse å overse Gud for heller å snakke om okkulte krefter i naturen. Artikkelforfatteren hevder at Machiavellis dikt introduserer en ny hedensk religion,

---

¹⁰ Joseph Tusiani (red. & overs.). *Lust and Liberty: The Poems of Machiavelli*. (New York: Ivan Obolensky, 1963), xiv

¹¹ Ridolfi. *Vita di Niccolò Machiavelli*, 269

¹² Sebastian de Grazia. *Machiavelli in Hell* (Princeton N. J.: University Press, 1994), 48

¹³ Fernando Figurelli. “Ancora sul verseggiatore (I Capitoli e L’Asino)” i *Cultura e Scuola* 9 (1979), 192- 215

¹⁴ Anthony Parel. *The Machiavellian Cosmos*. (London: Yale University Press, 1992)

med *Fortuna*, *Ambizione*, *Ingratitudine* og *Occasione* som aktive og dominerende guddommelige krefter i verden. Patapan påpeker videre nytten ved å lese diktene som et enhetlig verk, da de sammen summerer opp Machiavellis kosmologi og antropologi; “these poems, taken together and read as a whole, reveal a larger work that “sings” into existence what I call Machiavelli’s theogony, a new cosmology that exploits the occult, magical, and astrological traditions retrieved in the Renaissance to oust the old gods”.¹⁵ I tillegg gir diktene et innblikk i personen Machiavelli og hans egne utfordringer; “each poem, addressed or dedicated to his friends, is an intimate meditation by Machiavelli on his own hopes and longings, *I Capitoli* provides a penetrating insight into Machiavelli’s own ambitions and desires”.¹⁶

Det finnes i tillegg mange referanser til Machiavellis dikt i den øvrige forskningslitteraturen, men som i utgangspunktet har et annet fokus enn diktene i seg selv. Her blir *Capitoli* kategorisert som alt fra tilfeldige småvers¹⁷ og øvelsesstykker,¹⁸ til versifisert vitenskap,¹⁹ moralske dikt²⁰, selvbiografiske bekjennelser²¹ og diplomatisk poesi.²² Den norske forfatteren Hans E. Kink avfeier Machiavellis dikt som tidsfordriv i *Renessansemennesker* (1916); “Altsammen værdiløse smaating, han tydeligvis har revet av sig som tidsfordriv i ledige stunder”.²³ I *Machiavellis Politiske Teori* (1943) hevder Arne Brenna derimot at diktene fortjener mer oppmerksomhet; “Disse er i regelen lite påaktet, men med urette. De uttrykker nemlig Machiavellis ideer i en eiendommelig form og med større konsentrasjon enn i de store verker. Diktene er ikke poesi, men versifisert vitenskap”.²⁴ Diktene til Machiavelli blir ofte kalt *Capitoli morali*, noe som indikerer en etisk dimensjon. Flere har påpekt at diktene kan fortelle noe om Machiavellis menneskesyn, og utvide vår forståelse for moralens plass i hans politiske filosofi. Nyere forskning har begynt å vise mer interesse for de moralske aspektene ved Machiavellis tenkning, og Erica Benner går så langt som å kalle Machiavelli for en moralfilosof i sin bok fra 2009; *Machiavelli’s ethics*.²⁵

---

¹⁵ Haig Patapan. “I Capitoli: Machiavelli’s new theogony” i *The Review of Politics* 65 (2003), 186

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Trond Berg Eriksen. *Machiavelli: Reven i Hønsegården* (Oslo: Universitetsforlaget AS, 2006), 315

¹⁸ John Najemy (red.) *Albert Russel Ascoli & Angela Matilde Capodivacca. “Machiavelli and Poetry” i Cambridge Companion to Machiavelli* (Cambridge: University press, 2010), 196

¹⁹ Arne Brenna. *Machiavellis Politiske Teori*, (Oslo: Aschehoug, 1943), 23

²⁰ Erica Benner. *Machiavelli’s Ethics* (Princeton N.J.: Princeton University Press, 1994), 195

²¹ de Grazia. *Machiavelli in Hell*, 82

²² Volker Reinhardt. *Machiavelli oder die Kunst der Macht* (München: C.H. Beck, 2012), 185

²³ Hans E. Kink. *Renessansemennesker*. (Kristiania: Aschehoug & Co, 1916), 283

²⁴ Brenna. *Machiavellis Politiske Teori*, 23

²⁵ Se Erica Benner: *Machiavelli’s ethics*

Capitoli inviterer til mange ulike innfallsvinkler, i det diktene alluderer til ulike aspekter ved Machiavellis tenkning. Forskningsmaterialet som foreligger per i dag er imidlertid spredt og variert, og få går grundig til verks med tanke på å studere diktserien i sin helhet. Denne avhandlingen er således en grunnleggende studie som samler trådene fra denne forskningen, samt presenterer nye tolkninger basert på dette materialet.

1.4 Problemstilling, tilnærming til tekstene og avgrensning

Dette arbeidet er basert på tekstanalyse og nærlesning av *Capitoli*, bestående av de fire diktene *Di Fortuna*, *Dell'Ambizione*, *Dell'Ingratitudine* og *Dell'Occasione*. Utgangspunktet for oppgaven er følgende problemstilling: Hvilke tanker og ideer uttrykkes i *Capitoli*, og hvordan kan dette knyttes til Machiavellis politiske tenkning? Som tidligere kommentatorer har påpekt er ikke *Capitolis* poetiske kvaliteter overveldende, men Machiavellis tenkning derimot er sterkt til stede. I diktene speiles Machiavellis politiske realisme, og kanskje er det ved å studere *Capitoli* i kontekst med dikterens politiske tenkning at hans budskap kommer best til sin rett. Diktene *Dell'Ambizione*, *Dell'Ingratitudine* og *Di Fortuna* er skrevet før Machiavellis politiske hovedverker, og lanserer tanker og ideer som senere skulle vise seg i disse. Machiavellis dikt kan ha vært øvelser før de større arbeider som var i emning, ettersom de har det samme idémessige grunnlaget. I *Capitoli* finner man også en bildebruk og et figurativt språk som avslører diktenes rolle som forløpere for den poetiske retorikken i både *Fyrsten* og *Discorsi*.²⁶ En viktig del av denne analysen blir å trekke linjer mellom *Capitoli* og Machiavellis øvrige verker, med tanke på å fremme *Capitoli* som en relevant, om enn alternativ kilde, til Machiavellis politiske tenkning. Samspillet mellom *Capitoli* og Machiavellis øvrige verker blir derfor en viktig del av analysen, og selve nøkkelen til å gjenkjenne de tanker og ideer som kommer til uttrykk via diktene. Det overordnede målet er å aktualisere *Capitoli* i forhold til Machiavellis øvrige verker, ved å belyse diktseriens tematiske og idémessige forbindelse med disse, samt å fremme diktene som en alternativ innfallsvinkel til Machiavellis tenkning.

Machiavellis dikt kan ved første øyekast virke noe utilgjengelige, både språklig og innholdsmessig. Dette kan skyldes ulike ting, som diktsjangerens krav i form av syntaks og metrikk, uklare formuleringer, eller at forfatteren bruker referanser som ikke gir mening for moderne lesere. En særlig utfordring ved å lese renessanselitteratur er at den bygger på, og

---

²⁶ Najemy (red.) Ascoli & Capodivacca. "Machiavelli and Poetry" i *The Cambridge Companion to Machiavelli*, 196

dermed forutsetter kjennskap til, antikkens litterære og kulturelle tradisjon. Også bruken av litterære verktøy som allusjoner, metaforer, eller symbolske og allegoriske effekter skaper umiddelbart et behov for fortolkning.

Ved fortolkning av et litterært verk søker vi å etablere tekstens mening, og det eviggyldige spørsmålet er hvordan vi bør tilnærme oss verket for best å avdekke denne meningen. Bør vi studere teksten i isolasjon fra tid og sted, som et autonomt verk, løsrevet fra enhver historisk- biografisk kontekst, og dermed begrense oss til å studere språket, ordbruken, formuleringene og symbolikken i en tekst? Eller bør vi kontekstualisere litteraturen ved å ta i betraktning omstendigheter og faktorer om står utenfor teksten i seg selv? Cambridgeskolens *intellectual history*, hvori Quentin Skinner er en sentral aktør, er opptatt av å forstå litterære tekster i kontekst, det vil si med politiske, kulturelle, sosiale og intellektuelle omstendigheter som forklarende faktorer for tekstens tankemessige innhold (kontekstuell lesning). Tanken er at ideer ikke oppstår i et vakuum, men uunngåelig er produkter av sin tid, sine omgivelser og sin skaper. For å være i stand til å fortolke meningen med en tekst er det nødvendig å ta i betraktning faktorer utenfor teksten i seg selv. Skinner avviser at en litterær tekst er autonom og fremmer tanken om at det eksisterer en nær relasjon mellom tekst og forfatter. Hva forfatteren gjorde og mente da han produserte teksten er derfor av relevans for tekstens meningsinnhold og budskap. Ifølge Skinner bør vi betrakte forfatteren som en aktør (agent), som gjennom sine uttalelser i skriftlig form påvirker sin tid. Dette er hva Skinner kaller for talehandlinger (speech- acts). Det er det språklige og det begrepsmessige som står i fokus, og som skal kontekstualiseres. Enhver tekst er en talehandling, i det at enhver tekst er skrevet for å legitimere et synspunkt eller en handling overfor leseren. Dette forutsetter at forfatteren, aktøren, kjenner sitt publikum, og har kunnskap om hvordan han kan forføre dem med sin retorikk, og således overbevise dem med om riktigheten av sine synspunkter.²⁷ På denne måten blir konteksten et slags rammeverk for vår forståelse av talehandlingene, ettersom disse er rettet mot de normer som er gjeldende for denne tiden, denne kulturen og dette samfunnet. Det er derfor viktig for vår forståelse av teksten at vi kjenner forfatterens motiver og intensjoner for å skrive den. Hva søker forfatteren å si med dette bestemte verket, og hvorfor? For å sitere Skinner: "To know a writer's motives and intentions is to know the relationship in which he stands to what he has written".²⁸

---

²⁷ Stine Grumsen. "Idéhistorisk metode og retorisk manipulation: en retorikanalytisk tilgang og dens anvendelse på (ny)religiøse tekster" i Semikolon årg. 5 nr.11 (2005), 43

²⁸ Quentin Skinner, "Motives, intentions and the interpretation of texts", i *New Literary History*, Vol. 3, No. 2, On Interpretation: I (1972), 400

Motivet kan sies å være selve betingelsen for tilblivelsen av verket, den utløsende faktor for de tankene forfatteren skriver ned, og som verkets meningsinnhold uløselig er knyttet til. Intensjonene sier noe om hva forfatteren satte seg fore å si, og hva som i utgangspunktet var hensikten med verket. Søker forfatteren å underholde eller provosere, more eller engasjere? Ifølge Skinner er vår kunnskap om forfatterens intensjoner avgjørende for å kunne fortolke meningen med en tekst.²⁹ Skinner vedgår samtidig at et verk ikke nødvendigvis er “motivert”, og det behøver ikke i alle tilfeller å være et produkt av forfatterens følelsesliv. En forfatter som er bitter, misunnelig eller sint kan også produsere verk med et ønske om å opplyse, underholde og glede. Motivet kan derfor være irrelevant for betydningen av en tekst, men intensjonene derimot, er alltid til stede. Det er med andre ord alltid en årsak til at en tekst blir skrevet, og kunnskapen om denne årsaken utvider vår forståelse av tekstens mening, og forfatterens forhold til sitt eget verk.

I lesningen av *Capitoli* har jeg tatt hensyn til dette ved å presentere diktene vers for vers, og fortløpende isolere ord, formuleringer og begreper som krever fortolkning. Jeg har tatt særlig hensyn til Machiavellis begrepsunivers, som ikke bare er særdeles rikt, men også uløselig knyttet til hans politiske tenkning. Samtlige av diktene i *Capitoli* er ladet med begreper som ellers gjennomsyrrer Machiavellis politiske og historiske forfatterskap, og disse må fortolkes og kontekstualiseres. Ikke bare tematiserer hvert dikt ett bestemt begrep, *Ambizione*, *Ingratitudine*, *Fortuna* og *Occasione*, men disse introduserer igjen nye begreper. Hva slags forestillinger innebærer disse begrepene for Machiavelli og hva slags rolle spiller de i hans politiske tenkning? Machiavellis politiske hovedverker, *Fyrsten* og *Discorsi*, henter opp i seg den samme terminologien fra diktene. Hvilken rolle spiller Machiavellis begreper i disse verkene, i forhold til diktene? Har de den samme betydningen? Ved å studere Machiavellis terminologi³⁰ ut ifra et slikt bredt spekter, er målet å vise hvordan diktene på denne måten føyer seg inn i en større sammenheng, med direkte paralleller til Machiavellis politiske forfatterskap.

Samtidig vil jeg reflektere over hvilke forutsetninger Machiavelli hadde for å skrive det han skrev. Hva er det Machiavelli mente og hvordan kunne han mene det? I forbindelse med dette har jeg foretatt en gjennomgang av Machiavellis referanser, både til historiske skikkelser og hendelser, samt episoder i Machiavellis liv som påvirket han personlig. Hvem

---

²⁹ Skinner, "Motives, intentions and the interpretation of texts", i *New Literary History*, 403

³⁰ Det er ikke uproblematisk å kalle Machiavellis begrepsbruk en terminologi, fordi han selv aldri definerer sine begreper. Når jeg likevel drister meg til å kalle hans begrepsapparat for en terminologi er det fordi disse begrepene har en bestemt, om enn flertydig, betydning for Machiavelli, og som oftest bruker han dem bevisst. Begrepene må imidlertid fortolkes ut ifra sin kontekst.

var Luigi Guicciardini, Giovanni Folchi, Giovanni Battista Soderini og Filippo de' Nerli, som Machiavelli dedikerte diktene sine til? Kan det påvises noen sammenheng mellom dikt og mottager? Når ble diktene skrevet og hvilke omstendigheter preget Machiavellis liv i denne perioden? Hva var tilstanden i Firenze og Italia for øvrig, og hvordan kommer disse omstendighetene eventuelt til syne i diktene? Å ta hensyn til denne bakgrunnen er helt avgjørende for å forstå de intensjoner og motiver som ligger til grunn for Machiavellis tenkning, og med dette forstå meningsinnholdet i *Capitoli*.

For å forstå *Capitoli* på de premissene jeg har skissert ovenfor er nødvendig å ta i betraktning Machiavellis øvrige verker; politiske og historiske hovedverker, så vel som mindre skrifter og arbeider. Brev fra samme periode som diktene ble skrevet, og særlig brev til de vennene som Machiavelli dedikerte diktene til, er viktige i denne sammenheng. Også andre dikt og kortere tekster av Machiavelli, som fokuserer på samme tematikk, vil jeg bruke for å utdype mine tolkninger. Fordelen med Machiavellis øvrige verker er at de ikke er hemmet av det samme ”poetisk slør” som *Capitoli*, og dermed kan fungere som referanseverk for forståelsen av diktene. Selv om en stor del av Machiavellis verker uunngåelig vil trekkes inn i denne oppgaven er det først og fremst diktene som er mine hovedkilder. Øvrige verker vil integreres i analysen kun for å få fram nyansene i Machiavellis tenkning, for eksempel i de tilfellene hvor forfatteren motsier seg selv, utdyper tidligere etablerte teorier, eller går tilbake på påstander han har fremmet. Dette vil forhåpentligvis klargjøre Machiavellis meninger og samtidig vise utviklingen i hans tankeprosess.

1.5 Oversettelse

Machiavellis poetiske tekster er krevende og sammensatte, ikke bare fordi de er over 500 år gamle, men også fordi forfatterens språk er såpass krevende å tolke. Som et ledd i denne avhandlingen har jeg oversatt diktene til norsk, både for å lette lesningen, men også for å kunne gå i dybden av tekstene.³¹ I oversettelsene, som er basert på Giorgio Inglese's utgave av *Capitoli*, har jeg fokusert på å gjengi Machiavellis begreper og formuleringer så korrekt som overhode mulig. Dette for å unngå at disse, som er så viktige for å forstå Machiavellis tenkning, blir oversett. Utover mine egne oversettelser av diktene, noen få brev og sitater fra

---

³¹ Det finnes to ulike norske oversettelser av diktet *Dell'Occasione*, ved Arne Brenna (Machiavellis politiske teori) og Eivind Storheim (”Niccolo Machiavelli” i Vestens tenkere: Fra Platon til våre dager). Sistnevnte har også oversatt bruddstykker av *Dell'Ambizione* i samme artikkel.

øvrigt verker, siterer jeg fra Jon Bingens oversettelse av *Fyrsten*, *Drøftelser* og *Krigskunst*.³² Jeg har imidlertid måtte vike fra disse når det gjelder oversettelsen av to sentrale begreper. Jeg har valgt å bruke *Fortuna* istedenfor en utilstrekkelig oversettelse, som skjebnen, lykken eller forsynet. Der hvor *Fortuna* er oversatt med forsynet i den norske oversettelsen av *Drøftelser* og *Fyrsten*, har jeg derfor valgt å endre dette til *Fortuna*. Dette fordi Machiavelli og hans samtidige anså *Fortuna* og forsynet (*providentia*) som adskilte krefter i universet.³³ Forsynet er den guddommelige verdensorden tilrettelagt ved Guds innsikt i fortid, nåtid og fremtid. *Fortuna* er underlagt det astrologiske univers, og står som en selvstendig faktor i dette. Derfor kan vi ikke kalle de to for det samme. Når det gjelder begrepet *virtù* har jeg valgt å oversette dette med dyd, og ikke dygd (som i å duge), som er blitt vanlig i norske oversettelser. Dyd er betegnende for et ideelt sett med menneskelige egenskaper, og det er viktig å ta hensyn til at disse har endret seg avhengig av den historiske kontekst. Dyd ble i antikken forstått som et sett med ettertraktede og ideelle mannlige egenskaper, som tapperhet og styrke, mens den kristne dyd vektla det å være from og tro mot Gud. Jeg vil utdype begge disse begrepene ytterligere i kapittel 3; *Di Fortuna*. Øvrige valg i forhold til oversettelse har jeg fortløpende kommentert i hovedkapitlene, enten i selve teksten eller i fotnotene. Enkelte steder har jeg valgt å legge ved den italienske originalen i fotnotene, for å unngå at viktige begreper og formuleringer går tapt i oversettelsen. Samtlige dikt er å finne som appendiks til slutt, både i italiensk original og norsk oversettelse.

1.6 Forkortelser

A. Amb.: Capitolo Dell'Ambizione

Disc.: Discorso sopra la prima deca di Tito Livio (Drøftelse av Titus Livius' Ti Første Bøker)

F. Fort.: Capitolo Di Fortuna

I. Ingr.: Capitolo Dell'Ingratitudine

Ist.: Istorie Fiorentine (Florentinsk historie)

O. Occ.: Capitolo Dell'Occasione

Prin.: Il Principe (Fyrsten)

---

³² Niccolò Machiavelli. Jon Bingen (overs.). *Fyrsten*. 3. opplag (Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2006), Niccolò Machiavelli. Jon Bingen (overs.). *Discorsi: En drøftelse av Titus Livius' Ti Første Bøker*, Bok 1- 3 (Oslo: Cappelen Akademiske Forlag, 2004), Niccolò Machiavelli. Jon Bingen (overs.). *Krigskunst*. (Oslo: Vidarforlaget, 2012)

³³ Miles Unger. Machiavelli: A Biography. (London: Simon and Schuster, 2012), 224

2 Bakgrunn og kontekst: Machiavellis samtid, liv og virke

2.1 Renessansen og byrepublikken Firenze

Renessansen (gjenfødselen) er betegnende for den kulturelle og samfunnsmessige overgangsperioden mellom middelalder og moderne tid (ca. 1400- 1600), hvor man så en økt interesse for og idealisering av antikkens kulturgods. Fra dette oppstod humanismen som en intellektuell bevegelse sentrert rundt studiet av klassiske greske og romerske tekster, og et økt fokus på enkeltmennesket og dets evner. Renessanseånden kom til uttrykk på alle samfunnsområder; vitenskapen, filosofien, kunsten, religionen, politikken og litteraturen. Kulturelt sett var renessansen en periode hvor man i større grad forsøkte å forstå antikken på dens egne premisser framfor å filtrere det hedenske kulturgods gjennom en kristen visjon. Politisk sett førte kollapsen av føydalismen til en endring av den sosiale dynamikken, og åpnet for et mer kapitalistisk og markedsstyrt samfunn.³⁴ Boktrykkerkunsten revolusjonerte distribusjonen av litteratur og senket terskelen for å tilegne seg kunnskap. Det gryende nye verdenssynet begynte å rukke ved kirkens makt og religionens posisjon i samfunnet. Kirkens etablerte sannheter ble utfordret i takt med at vitenskapen vokste fram og nye deler av verden ble oppdaget. Man så en løsrivelse fra den middelalderske mentalitet og verdensforståelse, hvor Gud og kirken ble satt i sentrum for all kulturell og samfunnsmessig virksomhet.³⁵ Maktbalansen mellom kirke og stat var i endring, og kirken møtte motstand blant de som ønsket at politikken skulle løsrives fra kirkens domene. Renessansen kjennetegnes av en gjennomgående fremtidsrettet utvikling på alle områder, og som Machiavelli i stor grad kan sies å ha vært en del av.

At renessansen hadde sin grobunn i Firenze skyldes i stor grad den mektige Medicifamiliens enorme innflytelse på bystatens økonomi, handel og politikk. Firenze hadde beholdt sin republikanske styreform gjennom hele 1300- tallet og fram til 1400- tallet, og *vita activa*, det aktive politiske liv, stod sentralt hos byens humanister.³⁶ Den politiske makten i Firenze lå hos den rike handelsstanden som dominerte byens industri. Bankvirksomhet og tekstileksport var de primære inntektskildene, og byens rikdom bidro til utviklingen av det kulturelle mangfoldet som kjennetegner renessansens Firenze. Cosimo de' Medici grunnla det såkalte Medici- dynastiet, som hadde stor politisk innflytelse fra rundt 1434. Cosimo, som

---

³⁴ Agnes Heller. Richard E. Allen (overs.) Renaissance Man (London, Routledge & Kegan Paul, 1978), 2

³⁵ Paul Oskar Kristeller. Renaissance Thought and its Sources (New York: Columbia University Press, 1979), 21

³⁶ Peter Herde. "Humanism in Italy" i The Dictionary of the History of Ideas Vol. 2, 522

selv hadde fått en humanistisk utdannelse, etablerte det Platonske akademiet på midten av 1400- tallet, hvis studier var viet til antikkens tekster. I tillegg brukte han mye av sin formue på å støtte kunstnere i Firenze, og ga arbeid til blant andre Donatello, Brunelleschi og Michelozzo. Selv om Firenze framstod som et demokrati, var Cosimo de' Medici i realiteten byens hersker. Hans barnebarn Lorenzo fulgte i samme spor, og fikk etter hvert tilnavnet *il magnifico*. I løpet av Lorenzos regjeringstid fra 1469 til 1492 ble Firenze et arnested for kultur og kunst, samtidig som at handelen sikret byens inntekter og elitens enorme formue. Lorenzo satte kunstnere som Michelangelo, Leonardo da Vinci og Botticelli til arbeid, og var selv en anerkjent dikter.

Da Firenzes karismatiske leder Lorenzo *il magnifico* døde i 1492, hadde det i lang tid rådet en usikker og turbulent politisk situasjon i Italia, hvor det foregikk en maktkamp mellom Venezia, Milano, Firenze, Roma og Napoli. Firenze var en av de få byene som hadde klart å motsette seg erobring fra ytre styrker, men måtte overgi seg da den franske kongen, Karl VIII, invaderte Italia i 1494. Firenzes nye leder Piero de' Medicis feige underkastelse førte til at Medicifamilien ble utstøtt av folket og eksilert fra Firenze, og republikken ble gjenopprettet. En antimediceisk stemning ulmet blant massene og ble videre oppmuntret av de hissige prekenene til den radikale dominikanermunken Giralamo Savonarola. Savonarola tok i praksis over kontrollen i Firenze, og vedtok en ny og strengere grunnlov i et forsøk på å gjenopplive den middelalderske tidsånd.³⁷ Savonarola var en motstander av hele kulturgodset som renessansen hadde ført med seg. Han brant bøker og malerier som han anså for å være umoralske, og i 1495 krevde han at pave Alexander VI skulle avsettes. På dette tidspunktet hadde Savonarola og hans fanatisme imidlertid liten støtte igjen i Firenze.³⁸ Han ble erklært kjettersk av paven og brent på bålet i 1498. Etter Savonarola var Firenze i en skjør tilstand, og ledelsen ble overtatt av aristokraten Piero de' Soderini, som etter hvert ble valgt som *gonfaloniere* på livstid.³⁹ Soderinis tiltredelse markerte starten på en fjorten år lang periode med demokratisk styre, og samtidig begynnelsen på Niccolò Machiavellis politiske karriere.

2.2 Politikeren og forfatteren Machiavelli

Niccolò Machiavelli ble født i Firenze den 3. mai 1469, samme år som Lorenzo "il magnifico" de' Medici kom til makten i byen, og foreldrene hans var Bernardo Machiavelli og Bartolomea di Stefano Nelli. Machiavelli vokste opp i en by som myldret av tilreisende

---

³⁷ Kinck. Renæssansemennesker, 20

³⁸ Najemy (red.) Robert Black. "Machiavelli in the Chancery" i Cambridge Companion to Machiavelli, 31

³⁹ Gonfaloniere: standardbærer el. president

humanister, kunstnere og handelsmenn fra nære og fjerne strøk, i en tid hvor Firenze fremstod som den kulturelle og intellektuelle hovedstaden i Europa. Machiavellis far var høyt utdannet og svært opptatt av å fordype seg i de humanistiske disiplinene, og de klassiske verkene som på denne tiden ble tilgjengelige i Firenze. Farens lidenskap for litteratur hadde utvilsomt en effekt på Machiavellis yngre år, men også morens interesse for religiøs poesi og musikk vitner om den intellektuelle atmosfæren han vokste opp i.⁴⁰ Fra farens dagbøker vet vi at Machiavelli fikk en humanistisk utdanning, og ble undervist i blant annet latin, matematikk og historie.⁴¹ Utover dette er det store svarte hull i Machiavellis biografi, og lite er kjent om hans liv fram til han trådte inn i offentlig tjeneste.

Etter Savonarolas fall ble Machiavelli valgt som statssekretær for det andre kanselliet og krigsrådet (*Dieci di Balìa*), og stillingen innebar ansvar for utenrikspolitiske saker. Machiavelli tilbrakte mesteparten av sin politiske karriere på hesteryggen utenfor Firenze, ved pavelige og kongelige hoff, og ved fronten. I 1512 ble Machiavelli offer for et regimeskifte da Medicifamilien tok tilbake makten i Firenze. Han ble umiddelbart mistenkeliggjort grunnet sitt store kontaktnett og erfaringen han hadde tillagt seg i løpet av sin lange karriere, og det nye regimet ønsket ikke å ha noe med han å gjøre. Etter korrupsjonsanklager og fengsling som følge av mistanken mot han i konspirasjonen mot Mediciene i 1513, trakk Machiavelli seg tilbake til sin landeiendom i Sant' Andrea i Percussina for å slikke sine sår.

I perioden etter avskjedigelsen var Machiavelli dypt fortvilet over situasjonen han befant seg i, og ønsket ingenting annet enn å tjene staten igjen. Selv om han var ydmyket, vanæret og fattig var han fast bestemt på å vinne de nye ledernes gunst, og han var overbevist om at han fortsatt kunne være til nytte for *Signoria*. Men selv ikke hans mange innflytelsesrike venner og bekjente kunne hjelpe han, selv om han nærmest tryglet dem i brev om å anbefale han til deres overordnede. Mest kjent er korrespondansen med Francesco Vettori, som begynte umiddelbart etter Machiavellis løslatelse. Brevvekslingen førte ikke med seg noe rent praktisk, men tillot Machiavelli å diskutere politikk med en som fortsatt hadde en fot innenfor.⁴² Herfra fikk Machiavelli også inspirasjon til å skrive ned sine tanker om politikk, og i et brev til Vettori den 10. desember 1513 annonserer han at han har begynt å arbeide med et lite verk kalt *De Principatibus*. Machiavelli forteller at verket diskuterer "hva et fyrstedømme er, hvor mange typer det er, hvordan de kan oppnås, hvordan de kan

---

⁴⁰ Oreste Tommasini. *La vita e gli Scritti di Niccolò Machiavelli nella loro relazione col Machiavellismo* (Roma: Loescher, 1883- 1911), 1:78

⁴¹ Bernardo Machiavelli. Cesare Olschki (red.). *Libro di Ricordi* (Firenze: Le Monnier, 1954), 31, 103, 138

⁴² Francesco Vettori (1474- 1539) politiker, forfatter, og ambassadør for Firenze under Pave Leo X

beholdes, hvorfor de tapes”.⁴³ Arbeidet med *Fyrsten (Il Principe)* markerer offisielt starten på Machiavellis forfatterskap, og de neste ti årene skal han utelukkende beskjeftige seg med å skrive. I 1515 begynte han arbeidet med *Discorsi sopra la prima deca di Titio Livio (Drøftelser av Titus Livius’ Ti Første Bøker)*, etter oppfordring fra vennene i den humanistiske diskusjonsgruppen *Orti Oricellari*. *Fyrsten* og *Drøftelser* er Machiavellis politiske hovedverker og er basert på hans egne observasjoner og vurderinger av Italias tilstand. I *Fyrsten* beskriver Machiavelli hvordan en stat preget av kaotiske tilstander kan samles under én makt, en fyrste, ved hjelp av ubegrensede midler. Når denne staten er stabilisert, og lov og orden opprettet, kan folket inkluderes i den politiske arena og fyrstedømmet gå over til republikk, en prosess Machiavelli beskriver i *Drøftelser*. Det er først og fremst *Fyrsten* som har gitt Machiavelli ry som en ”lærermester i ondskap”⁴⁴, fordi denne boken fremmer en politikk som er vitenskapelig basert, og dermed løsrevet fra enhver religiøs og moralsk forpliktelse. Ifølge Machiavelli var statens mål å etablere politisk stabilitet, og menneskets naturlige ondskap gjorde brutalitet til en av fyrstens viktigste midler. *Drøftelser* har et annet utgangspunkt for diskusjonen enn et samfunn preget av lovløse tilstander, og fremmer blant annet demokratiske verdier, patriotisme og rettferdighet i et samfunn. Machiavelli framholdt at republikken var å foretrekke framfor fyrstedømmet, såfremt landegrensene var stabile og borgerne politisk modne nok til å dele ansvaret. Fra *Fyrsten* til *Discorsi* kan det spores en overgang fra et samfunn i kaos, til et samfunn under kontroll, og til et samfunn basert på lovregulert frihet. Det er ved å lese *Fyrsten* og *Drøftelser* i samspill med hverandre at man får den beste forståelsen av Machiavellis tenkning om politikk og statsforvaltning.

Machiavelli markerte seg også som komedieforfatter og dikter, og oppsetninger av stykker som *Mandragola (Alrunen)* og *Clizia* gjorde han berømt over hele Italia. Machiavellis poetiske produksjon er ikke stor etter datidens standard og består av karnevalsanger, sonetter, små vers, og noen få dikt lengre dikt. Av dikt har det satiriske og uferdige stykket *L’Asino (Eselet)* fått mest oppmerksomhet. *L’Asino* er et pessimistisk stykke som fordømmer menneskets natur og hevder at dyrene er moralsk overlegne mennesket (*L’Asino* 8: 148-

---

⁴³ Niccolò Machiavelli. Corrado Vivante (red.), *Opere* vol. II (Torino: Einaudi Gallimard, 1997), 296: ”...disputando che cosa è principato, di quale spetie sono, come e’ si acquistano, come e’ si mantengo, perché e’ si perdono”

⁴⁴ Leo Strauss. *Thoughts on Machiavelli*. (Seattle: University of Washington Press, 1958), 9

151).⁴⁵ I diktet, hvor mennesker blir forvandlet til dyr, vil de heller beholde sin animalske skikkelser enn å få sin menneskenatur tilbake.⁴⁶ For; “Intet annet dyr har et skjørere liv, og lever med et større begjær, mer forvirret frykt eller større sinne” (L’Asino 8: 139-141).⁴⁷

Machiavelli skrev også *Dell’Arte della Guerra (Krigskunst)*, som var hans eneste forsøk på å skrive en humanistisk dialog, og det eneste verket som ble utgitt i hans levetid. Gjennom sitt embete ble Machiavelli stadig mer overbevist om at det italienske militære systemet ikke holdt mål, og at landet var et lett bytte for ytre trusler. Boken argumenter for at en nasjonal styrke bestående av statens egne borgere er bedre enn leiesoldater eller soldater lånt av en alliert makt. I 1520, etter å ha skrevet den historiske beretningen om Castruccio Castracani fra Lucca (*La Vita di Castruccio Castracani da Lucca*), fikk Machiavelli i oppdrag å skrive Firenzes historie (*Istorie Fiorentine*). Kanskje begynte Machiavelli å slå seg til ro med at forfatterskapet skulle bli hans ettermæle, når han i et brev til vennen Francesco Guicciardini i 1525 titulerte seg som; “*historico, comico et tragico*”.⁴⁸ Men Machiavelli fikk en ny sjanse i den politiske arena, og fra april 1525 til mai 1527 fungerte han som militær rådgiver for Firenze. En ny konflikt var i emning, og i 1526 inngikk pave Klemens VII en allianse med Venezia, Firenze, noen få mindre italienske stater, og Frankrike, mot Karl V, konge av Spania og keiser av det hellige romerske riket. Karl V beseiret Firenze og i 1527 plyndret hans tropper Roma, og fengslet paven. En fredsavtale ble inngått i 1529, og Firenzes styre ble overført tilbake til Medici- familien. Machiavelli døde kort tid etter plyndringen av Roma, den 21. juni 1527.

2.3 Machiavellis politiske realisme

Machiavelli baserte sin politiske teori på egne erfaringer, historiens lærdom og menneskets natur. Disse tre danner grunnlaget for Machiavellis politiske realisme, hvor politikk ble løsrevet fra kirke og religion, så vel som moral. Mens klassisk politisk teori var opptatt av å forankre de politiske lover i en universell moralsk lov, gjorde Machiavelli politikken autonom ved å løsrive den fra alle moralske forpliktelser. Han argumenterte for at all politisk handling må vurderes i lys av de praktiske konsekvensene for staten og ikke ut i fra en moralsk målestokk. Machiavelli vurderte ikke handlinger ut ifra om de var gode eller onde, men

---

⁴⁵ Niccolò Machiavelli. Alessandro Capata (red.). Tutte le Opere: Storiche, Politiche e Letterarie. 2. opplag. (Roma: Newton Compton editori s.r.l., 2011), 853: “E s’alcuno infra gli uomini ti par divo,/ felice e lieto, non gli creder, molto, ché ’n questo fango più felice vivo,/ dove senza pensier mi bagno e vólto”

⁴⁶ Eriksen. Machiavelli: Reven i Hønsegården, 318

⁴⁷ Machiavelli. Capata (red.). Tutte le Opere: Storiche, Politiche e Letterarie, 853: “Nessun altro animal si trova ch’abbia/ più fragil vita, e di viver più voglia,/ più confuso timore o maggior rabbia” (egen oversettelse)

⁴⁸ Machiavelli. Vivante (red.) Opere vol. II, 411

bedømte dem ut ifra deres nytteverdi når det gjaldt å nå visse mål. Det som tidligere ble ansett for å være onde handlinger blir hos Machiavelli effektive midler til politisk makt. I Machiavellis tenkning er makt en konstant faktor i verden som enten må forvaltes av flere eller ende opp på ett sted, og politikken setter denne makten i system.

Et viktig poeng hos Machiavelli er at politikken må bygges på faktiske forhold, istedenfor en illusjon eller normativ forestilling om hva som *kan* eller *bør* være. Machiavelli fremmet en aksept for det virkelige framfor det utopiske idealet, som så mange på hans tid, og før han, var opptatt av, og han hadde i det hele tatt en empirisk og vitenskapelig tilnærming til politikk og statsforvaltning. Machiavellis observasjoner gjennom en lang politisk karriere gjorde han i stand til nettopp dette, og han satte sine kunnskaper om sin egen tids ordninger opp mot kunnskapen om antikkens ordninger. Istedenfor å konstruere et hypotetisk utgangspunkt for sin drøftelse brukte han eksempler fra historien og sin egen samtid, og veide disse opp mot hverandre. Antikkens gullalder, og Romerrikets storhetstid spesielt, framstod for Machiavelli som et historisk høydepunkt når det gjaldt politiske ordninger. Hans egen tid derimot, og Italia spesielt, hadde i hans øyne nådd et bunnpunkt i sin historie; ”I Italia finner man med rette mangt å beundre i fortiden, mens samtidens bunnløse elendighet, dens vanry og skjensel, gir intet håp. Der finnes ingen ærefrykt for verken religion eller lover. Militsene forfaller, og alt preges av tidens ondskap” (Disc. 2:11). Machiavelli var overbevist om at man ved å etterligne fortiden kunne gjenoppvekke den. Den mørke middelalderen var forbi og tidens hjul dreide seg igjen mot lyset og en gjenfødelse av det antikke idealet.

Machiavellis bruk av historien som en lærebok for sin egen tid må forstås i sammenheng med hans syn på historien som en syklisk prosess. For han var ikke historien basert på tid, men på menneskets natur. Ifølge Machiavelli var mennesket av natur grunnleggende ondt og utelukkende investert i egen velferd, eller som beskrevet i *Fyrsten*; ”utakknemlige, feige, begjærlige, hyklerske og bedragerske, farer skyr de som pesten, mens deres pengebegjær er grenseløst. Når du yter dem velgjerninger er de dine beste venner og vil ofre sitt blod, all deres eiendom, deres liv og barn for deg når farene er langt borte. Men når faren truer, gjør de opprør” (Prin. 17.2). Denne antropologiske pessimismen er i stor grad med på å forme Machiavellis politiske teori, i det menneskets natur dikterer den politiske realitet og nødvendighet. I *Discorsi* hevder Machiavelli at, “studies antikken og egen samtid nøye, gjenkjennes med letthet de samme begjær og de samme sinnelag i alle folk og alle stater, og man oppdager at disse er de samme til alle tider og alle steder”. (Disc. 1: 110). Historien gjentar seg selv fordi mennesket til alle tider er drevet av de samme grunnkrefter.

Machiavellis menneskesyn skiller seg drastisk fra både antikkens og middelalderens tenkere. For han var den antikke tanken om at mennesket hadde noe guddommelig i seg, som kunne dyrkes frem, en illusjon.⁴⁹ Det hadde ingen hensikt å formane eller forsøke å oppdra mennesker til godhet ved å forelese om moral. Hos Aristoteles hadde hele poenget med politikken vært at mennesket skulle virkeliggjøre sin natur for så å oppnå antikkens høyeste gode, lykken eller *eudaimonia*. Ved å tenke og bruke sin fornuft, *logos*, kunne man tilegne seg kunnskap om det gode i mennesket og dermed også handle godt. Denne tanken om at mennesker kunne trene opp sin moralske dyd og lære av sine feil for så å bli mer moralske, ble videreført i den kristne lære. I begge tilfeller finnes det et håp om menneskelig forbedring, som for Machiavelli framstod som idealistisk oppspinn, som hindret opprettelsen av gode politiske ordninger. En velfungerende stat er den som erkjenner sannheten om menneskets natur, og etablerer en politikk som tar hensyn til dette.

Skillet mellom moral og politikk kan knyttes til det økende skillet mellom kirke og stat. Om Machiavelli var troende eller ei kan diskuteres, men at han var sterkt kritisk til kirkens ledere er det ingen tvil om. Flere steder i *Drøftelser* går Machiavelli til angrep på kirken, og kanskje mest ettertrykkelig i kapittelet ”Hvor viktig det er å ta vare på religionen, og hvorfor Italia, som ikke har gjort dette på grunn av den romerske kirken, er gått til grunne” (Disc. 1: 12). I kapitlet kritiserer Machiavelli kirkens menn for å være troløse, og for å blande seg inn i statens affærer. Kirkens maktbegjær er årsaken til at Italia er et splittet land, hevder Machiavelli, og har ”ikke bare gjort landet til offer for barbarer, men lagt det åpent for enhver som vil angripe” (Disc.1:12). Ifølge Machiavelli var det kirkens skyld at moralen i Italia var svekket, fordi den var mer opptatt av å drive politikk enn å forvalte den kristne tro. Machiavelli anerkjente religion som et viktig politisk verktøy, og pekte på Romerriket som eksempel på hvordan religion kan samle og kontrollere folket.⁵⁰

Machiavellis politiske teori virker på mange måter skreddersydd for hans egen tid og historiske omstendigheter. Italia var i en dyp politisk krise og inne i en periode hvor datidens ordninger ikke lenger holdt mål. Italia var truet fra alle hold av stormaktene som hadde begynt å posisjonere seg i Europa. Når Machiavelli snakker om Italia og italienerne mener han de italienske bystatene, og deres respektive borgere. Italia var ingen samlet nasjon på Machiavellis tid, men Machiavelli og hans samtidige tenkte med stolthet tilbake på Romerriket, hvor dette var tilfellet, og de alle var romere. På Machiavellis tid var Italia en

---

⁴⁹ Benner. Machiavelli's Ethics, 190

⁵⁰ Alison Brown. John M. Najemy (red.) ”Philosophy and Religion in Machiavelli” i Cambridge Companion to Machiavelli, 169

kaotisk slagmark, og det er med bakgrunn i dette at Machiavelli etterspurte en sterk leder og et godt forsvar som kunne få Italia på beina igjen. På grunnlag av sine observasjoner i felten, og gjennom sin stilling i den florentinske regjering, så Machiavelli et behov for mer ordnede forhold. En ny ledelse og statsordning kunne forhåpentligvis hindre at Italia ble skjendet og plyndret til grunnen. Machiavellis hensynsløse strategier, som tilsa at alt er lov så lenge utfallet er godt, må forstås i kontekst med de kaotiske tilstandene som rådet i Italia. Machiavelli var bekymret for Italias fremtid, og i hele hans forfatterskap kan det spores en strategisk tilnærming til denne uroen, og en presentasjon av årsak, virkning og løsning.

2.4   *Capitolis* allegorisk- mytologiske skikkelser og astrologiske landskap

Machiavellis bruk av stjernene, himlene, elementene og guddommene for å forklare verden, naturen og mennesket må forstås som uttrykk for renessansens interesse for astrologi, kosmologi og antikk mytologi. For Machiavelli og hans samtidige representerte ikke astrologien overtro, men en vitenskap. Machiavelli tenkning er dypt forankret i denne ”vitenskapen”, som tilsa at bevegelsene til de himmelske elementene hadde en effekt på nasjoner og individer, og at de begge var styrt av stjernene. Mens stjernene er direkte ansvarlig for opprettholdelsen av det stabile univers (*cosmos*), forklarer *Fortuna* det skiftende og tilfeldige som skjer i verden. Innenfor dette *cosmos* opererer også den menneskelige frihet, som tilgjengeliggjøres gjennom fornuften. Tanken var at mennesker må samhandle med himmelens bevegelser for å sikre seg en lykkelig skjebne. Menneskets handlingsrom dikteres like fullt av de historiske omstendighetene og *Fortunas* lynne.⁵¹ Det astrologiske universet som Machiavelli skisserer i *Capitoli*, med *Fortuna*, *Ambizione*, *Ingratitudine* og *Occasione* som aktive guddommer, spiller på tidens virkelighetsforståelse, og troen på at det fantes en kausalitet mellom stjernenes bevegelser og menneskets skjebne.

I *Capitoli* fører Machiavelli oss gjennom et allegorisk landskap befolket av gudinner og guder, krefter og motkrefter, for å sette ord på de ting i verden som mennesker i utgangspunktet ikke kan sette ord på eller forklare. Innenfor litteraturen innebærer en allegorisk fremstilling en form for dualisme, i det at en tekst kan leses på flere nivåer. Teksten kan ha en bokstavelig betydning, men også en filosofisk og abstrakt betydning.⁵² En personifikasjon er en fysisk manifestasjon av noe abstrakt, og indikerer at noe eksisterer i seg selv, og er ”virkelig”.⁵³ *Fortuna*- skikkelsen, for eksempel, kan sies å være en slik

---

⁵¹ Anthony J. Parel. *The Machiavellian Cosmos* (London: Yale University Press, 1992), 1

⁵² Jeremy Tambling. *Allegory*. (London: Routledge Taylor and Francis group, 2010), 20

⁵³ *Ibid.*, 42

personifikasjon. Machiavelli bruker allegoriske skikkelser for å beskrive krefter som styrer mennesket og verden, og *Capitoli* kan tidvis kalles et allegorisk verk. Ved å fremstille begrepene som allegoriske skikkelser tillegges de en ytterligere abstrakt betydning, i det de tar form som krefter, viljer og aktører i universet.

Machiavelli introduserer totalt hele trettiseks allegoriske skikkelser eller personifikasjoner fordelt på de fire diktene, og de er nesten alle kvinner. Disse representerer ulike krefter og prinsipper innad i mennesket og i universet. Skikkelsene står enten alene; som Angst og Tålmodighet; parvis, som Sjanse og Hell, Dristighet og Ungdom; eller som grupperte motsetninger: Makt, Heder, Rikdom og Helse mot Slaveri, Skjensel, Fattigdom og Sykdom. En viktig forløper for slike fremstillinger i litteraturen er den romerske poeten Prudentius. Prudentius forfattet det allegoriske verket *Psychomachia* (ca. 405), hvor han skildrer en moralsk kamp mellom de kristne dyder og laster.⁵⁴ Det er en klassisk kamp mellom to motstridende krefter, det gode og det onde. En krig utspiller seg mellom dydene og lastene, som hver og en møter en motstander som representerer en motpol til dem selv. Tro opptrer i form av en amasone, og i duell med Avgudsdyrkelse seirer hun; Kyskheter kjemper mot kurtisanen Begjær, mens Vrede begår selvmord i møte med Tålmodighet. Hovmod klarer å stå imot Ydmykhet, men lures så i en felle av Uærlighet. Grådighet står imot Fornuft, men knesettes snart av Velvilje, og Splid går til angrep på Harmoni. Slik fortsetter det helt til Tro tilintetgjør den siste lasten. Med *Psychomachia* ble det etablert en tradisjon for slike fremstillinger,⁵⁵ og det er helt tydelig at Machiavellis allegoriske skikkelser er inspirert av denne tradisjonen.

Machiavellis bruk av *Fortuna*, *Ambizione*, *Ingratitudine* og *Occasione*, samt øvrige begreper, er ikke et originalt litterært grep, ettersom disse var bredt representert i datidens kunst og litteratur. Bortsett fra noen få unntak (*iuventù*, *caso* og *potenzia*) er samtlige av Machiavellis allegoriske kvinneskikkelser å finne i Cesare Ripas legendariske verk, *Iconologia* (1593), som regnes som et standard referanseverk for renessansens symbolikk innen billedkunsten.⁵⁶ I verket gir Ripa en alfabetisk oversikt over ulike allegoriske fremstillinger i kunsten, som dyder, laster, vitenskaper og kunstarter. Verket ble riktignok utgitt en god stund etter Machiavellis tid, men er en samlet oversikt over tidens innarbeidede symbolikk. Machiavelli og hans samtidige overførte simpelthen den billedlige symbolikken til

---

⁵⁴ Jeremy Tambling. *Allegory*, 49

⁵⁵ Se for eksempel Petrarcas *Trionfi*. Denne diktserien, bestående av seks kapitler, starter med Kjærlighetens triumf; så blir Kjærligheten beseiret av Kyskheter, Kyskheter av Døden, Døden av Berømmelse, Berømmelse av Tiden og Tiden av Evigheten.

⁵⁶ Cesare Ripa. *Iconologia* ed. 1611 (New York: Garland Publishing, 1976)

sine litterære verker, og lånte således de allerede godt etablerte allegoriske fremstillingene fra kunsten. Inglese foreslår at Machiavellis allegorier også kan ha røtter i den sceniske og poetiske tradisjonen fra Firenzes karneval.⁵⁷ Dermed ville bruken av disse ha vært lett gjenkjennelige for samtidens lesere, og således hatt en god retorisk effekt.

---

⁵⁷ Inglese, Capitoli: Introduzione, testo critico e commentario, 54

3 *Di Fortuna*

3.1 *Fortuna i tradisjonen*

Fortuna tilhører en omfattende litterær- ikonografisk tradisjon som strekker seg tilbake til antikken. I den greske mytologien var hun kjent som gudinnen *Tyche* (Τύχη), og personifiserte tilfeldighetene og de universelle kreftene som syntes å påvirke den menneskelige tilværelse. Aristoteles tilskrev gudinnen makt over de såkalte ytre goder, som var en samlebetegnelse for blant annet adelig fødsel, rikdom, makt, skjønnhet og generelt hell og uhell i livet.⁵⁸ *Tyche* ble senere den romerske skjebnegudinnen *Fortuna*, og en av de viktigste guddommene i Romerriket. Billedlig ble *Fortuna* ofte framstilt med et overflødigshorn, som bringer av jordiske goder; ved roret av et skip, som for å styre våre livsløp, eller med en ball eller et hjul, som ved sin dreining avgjorde hell og uhell i menneskelige skjebner.⁵⁹ I middelalderen ble særlig skjebnehjulet (*rota Fortunae*) et viktig element for å illustrere *Fortunas* vilkårlige makt og uberegnelige lynne. Litterært sett gjennomgikk den hedenske gudinnen mange karakteristiske endringer fram til Machiavellis tid, og i det følgende skal jeg gå igjennom de viktigste.

Etter kristendommens innflytelse ble det nødvendig å forklare *Fortunas* rolle i forhold til det guddommelig univers, og middelalderens litteratur preges særlig av dette. Kirkelæreren Augustin (354- 430) var skeptisk til ideen om universets tilfeldigheter (*casus*), fordi dette stred i mot Guds allvitenskap. Han fornektet *Fortuna* som guddom, og forklarte skjebnen (*fatum*) som noe mer enn tilfeldigheter ved å kalle den Guds vilje. Augustin var overbevist om at forsynet (*providentia*) styrte alle ting, og at skjebnen var dets uunngåelige endemål.⁶⁰ Et kompromiss blir gradvis inngått hos senere tenkere, som bygget videre på antikkens billedlige og litterære fremstillingene av *Fortuna*, men samtidig fornyet gudinnens rolle i forsøket på å tilpasse den en kristen verdensforståelse. Hennes virke ble underlagt forsynet og dermed forklart som en nødvendig del av det universelle systemet som Gud hadde skapt. Dette forsøket på å inkorporere den hedenske gudinnen i et kristent univers viser seg først hos Boethius (480- 524), men får sin fullendelse hos Dante (1265- 1321).

I Boethius' *Filosofiens trøst* (*De Consolatio Philosophiae*) fremstilles *Fortuna* som en ustadig, lunefull og ondskapsfull gudinne, som finner glede i å gripe inn i menneskers liv og

---

⁵⁸ Vincenzo Cioffari. "Fortune, Fate and Chance" i The Dictionary of the History of Ideas, Vol 2 (1973), 228

⁵⁹ Hanna F. Pitkin. *Fortune is a Woman: Gender and Politics in the Thought of Niccolò Machiavelli*. (Berkeley, Calif.: University of California Press, 1987), 139

⁶⁰ Cioffari. "Fortune, Fate and Chance", 230

forandre deres omstendigheter. Boethius forstod *Fortuna* som et forstyrrende element i universet, en ond kraft, som med vilje og viten drev mennesket bort fra det gode, og Gud. Boethius oppfordrer den troende til å fri seg fra begjæret etter de ytre godene som *Fortuna* råder over for heller å vende seg mot de ”sanne” godene som tilhører sjelen. Ved å leve i from kontemplasjon (*vita contemplativa*) vil de finne sann lykke.⁶¹

Hos Dante fremstår *Fortuna* i et bedre lys, i det hennes rolle i verden forsvares som positiv og god. I *Den Guddommelige Komedie* (*La Divina Commedia*) fremstilles *Fortuna* som en himmelsk intelligens og en kristen engel hvis oppgave er å utøve Guds rettferdighet på jorden. I syvende sang av *Inferno* forklarer Dante at Gud, ”Han som er visare enn alt og alle” (Hel. 7.73), skapte himmelens ni sfærer og gav dem styrende intelligenser ”så kvar ein del til kvar sin del kan skine” (Hel. 7.75). Og slik som lyset ble likt fordelt over himlene slik skulle også de jordiske godene, ”det som glimer her i verda” (Hel. 7.77), fordeles likt og rettferdig blant menneskene. I sin ”sfære” er *Fortuna* allmektig og hennes guddommelige oppgave er å administrere de jordiske goder i henhold til forsynet. Ved å sikre en lik distribusjon av de jordiske godene, skapes en orden som i prinsippet er basert på det foranderlige ved *Fortunas* virke. Typisk for middelalderske fremstillinger av *Fortuna*, som hos Boethius og Dante, er at gudinnen reduseres til stillingen som Guds tjener og underordnede.

I renessansen ble den antikke ideen om *Fortuna* gjenopplivet ved den humanistiske interessen for klassisk mytologi. Tidlige renessansehumanister, som Coluccio Salutati (1331-1406) og Francesco Petrarca (1304-1374) representerer en overgangsfase i det de blandet hedensk- antikke og kristne elementer i sine framstillinger av *Fortuna*.⁶² Hennes rolle var fortsatt underlagt det guddommelige forsyn, men menneskets evne til å utfordre gudinnens makt ble i større grad fremhevet. Den klassiske kampen mellom *virtù*, forstått som menneskelig vilje ledet av fornuften, og *Fortuna*, manifestasjonen av universets tilfeldigheter, gjorde seg stadig mer gjeldende.⁶³ *Virtù* (dyd) er hentet fra det latinske ordet for mann, *vir* (gresk *aretè*), og assosieres med egenskaper som fornuft, klokskap (*prudentia*), militære ferdigheter og mot.⁶⁴ Den romerske *virtù* var først og fremst knyttet til mannens ære (*gloria*), og hadde derfor lite å gjøre med de kristne etiske dyder,⁶⁵ som eksempelvis Boethius og

---

⁶¹ A.M.S Boethius og Egil Kraggerud (overs.). *Filosofiens trøst*. (Oslo: Aschehoug, 1981), 2: 4

⁶² Joachim Lecker. ”Fortuna bei Machiavelli: Ein Erbe der Tradition?” i *Romanische Forschungen*, 101 Bd. H.4 (1989), 416

⁶³ Heller. *Renaissance Man*, 363

⁶⁴ de Grazia. *Machiavelli in Hell*, 212

⁶⁵ Brenna. *Machiavellis Politiske Teori*, 80

Petrarca la i begrepet. I renessansen ble *virtù* forbundet med *vita activa*, til fordel for middealderens ideal om *vita contemplativa*. Pocock definerer *vita activa* som “a life spent in social activity” og *vita contemplativa* som “a life spent in philosophical pursuit of pure knowledge”.⁶⁶ I prinsippet var det en tankegang som fremmet det politisk aktive liv, framfor den meditative tilværelsen som forbindes med den kristne tro.

Kampen mellom *virtù* og *Fortuna* opptok renessansehumanistene, på samme måte som den hadde opptatt antikkens grekere og romere. Tanken var at mennesket, ved aktiv handling og fornuftig planlegging, kunne motsette seg *Fortunas* tilsynelatende kompromissløse makt. Leon Battista Alberti (1404- 1472) representerer i stor grad denne nyvunne interessen, som senere også skulle prege Machiavellis tenkning. I flere allegoriske fortellinger skildrer Alberti forholdet mellom *virtù* og *Fortuna* som en kamp mellom mennesket og ulike naturkrefter.⁶⁷ I fortellingen *Fatum et Fortuna* sammenlignes *Fortuna* med en stri elv som menneskesjelenes kastes inn i.⁶⁸ I en annen fortelling, *Ostinazione*, er *Fortuna* vinden, og det heter at denne takles bedre av medgjørlig siv som bøyer seg med den, enn av svære eiketrær som hardnakket står i mot.⁶⁹ Fortellingens moral er at vi er bedre beskyttet mot gudinnens krefter om vi tilpasser oss omstendighetene. I *Gli Anelli* kombineres forestillingen om *Fortuna* som vind og vann, i det hun opptrer som en storm på sjøen; som seilere må menneskene finne en sikker rute og manøvrere seg gjennom uværet.⁷⁰

Albertis fremstilling av *Fortuna* foreslår at det ikke lenger bare er *virtù* som skal til for å beseire gudinnen, men også klokskap (*prudenzia*), beredskap og evnen til å tilpasse seg. Selv om *Fortuna* utøver en viss makt over mennesket, slik som i fortellingen om seileren på havet, er ikke mennesket hjelpesløst, i det seileren står ved skipets ror og i teorien kan styre utfallet av sin egen skjebne. Slike framstillinger ble typiske i renessansen, og skilte seg i stor grad fra middelalderens bilder av mennesker som hang maktesløse rundt *Fortunas* roterende hjul, fullstendig prisgitt hennes nåde.⁷¹

Også dikteren Giovanni Pontano (1426- 1503) gjenintroduserer visse aspekter av antikkens forestilling om *Fortuna*, i det han knytter hennes virke til astrologien. Ifølge Pontano er visse mennesker simpelthen født heldigere enn andre, og han kaller disse

---

⁶⁶ J.G.A. Pocock. *The Machiavellian moment: Florentine political thought and the Atlantic republican tradition*. (Princeton N.J.: Princeton University Press, 1975), 56

⁶⁷ Anthony Grafton. *Leon Battista Alberti: Master builder of the Italian Renaissance*. (New York: Hill and Wang, 2000), 176

⁶⁸ Grafton. *Leon Battista Alberti: Master builder of the Italian Renaissance*, 176

⁶⁹ Leon Battista Alberti. *Franco Bacchelli & Luca D'Ascia* (red.) *Intercenales*. (Bologna: Pendragon, 2003), 629

⁷⁰ Grafton. *Leon Battista Alberti: Master builder of the Italian Renaissance*, 185

⁷¹ Heller. *Renaissance Man*, 363

mennekene for *fortunati*. Pontano omfavner den middelalderske preferansen for å forklare *Fortuna* som underlagt forsynet, og forbindelsen mellom *fortunati* og *providentia* forklares via astrologien. *Fortuna*, forklarer Pontano, er styrt av stjernene, og *fortunati* kan således knyttes til uttrykket ”å være født under en heldig stjerne”. Mennekene som tilhører denne gruppen har alltid suksess; ved å følge sine begjær, impulser og tilbøyeligheter, og ved å gripe enhver mulighet som presenteres for dem, oppfyller de simpelthen sine egne skjebner slik de ble tilskrevet dem ved fødselen.⁷² De senere renessansehumanistene, inkludert Machiavelli, videreførte denne forestillingen, dog slik at *Fortuna* ikke lenger var underlagt forsynet, men heller en selvstendig kraft i det astrologiske universet.⁷³ Den aristoteliske forestillingen, videreført av de middelalderske tenkerne, om at *Fortunas* makt lå i dominansen over de ytre godene, endres også i løpet av 1500- tallet.⁷⁴ For Machiavelli og hans samtidige lå *Fortunas* makt i å presentere gunstige anledninger, og det var en tanke som i langt større grad oppmuntret til menneskelig handling og vilje. Mens tidligere framstillinger var opptatt av ideen om passivt forsvar, fokuserte renessansehumanistene mer på aktiv handling. *Virtù* ble således forstått som “de modiges initiativ”.⁷⁵

Det var særlig den politiske usikkerheten som fulgte av de utenlandske invasjonene i 1494, og Italias manglende evne til å håndtere situasjonen, som aktualiserte *Fortuna* i renessansen.⁷⁶ Machiavellis fremstilling er tydelig preget av dette, og hun blir en sentral aktør i hans politiske univers. I Machiavellis verker opptrer *Fortuna* i ulike former, noen ganger som en gudinne og andre ganger som et begrep, for eksempel når det er snakk om sjanse, hell, sannsynlighet eller suksess. Andre ganger igjen er *Fortuna* en mer abstrakt forestilling om kreftene i universet, og Machiavelli veksler fortløpende mellom de ulike fremstillingene uten å gi noen videre forklaring.⁷⁷ I løpet av sitt forfatterskap er Machiavelli også noe ambivalent i sin framstilling av hvordan mennesket skal forholde seg til *Fortuna*. Han foreslår at man må gjøre forberedelser og bygge et forsvar for å holde *Fortuna* på trygg avstand,⁷⁸ men er

⁷² Don Cameron Allen. “Renaissance Remedies for Fortune: Marlowe and the Fortunati” i *Studies in Philology* Vol. 38, No. 2 (Apr. 1941), 192

⁷³ Eriksen. Machiavelli: Reven i Hønsegården, 161

⁷⁴ Leeker. “Fortuna bei Machiavelli: Ein Erbe der Tradition?”, 416

⁷⁵ Ibid., 417

⁷⁶ Allen. “Renaissance Remedies for Fortune: Marlowe and the Fortunati”, 188

⁷⁷ Den inkonsekvente framstillingen vises bokstavelig i stavemåten som veksler mellom *Fortuna* og *fortuna*. I diktet *Dell’Ingratitudine* bruker Machiavelli *fortuna* én gang, i betydningen av lykke (I. 90). I *Dell’Ambizione* brukes *fortuna* to ganger. I det første tilfellet refererer Machiavelli til velstand eller rikdom (A.52), og i det andre refereres det til skjebnen (A. 177). I *Di Fortuna* bruker han konsekvent *Fortuna*, og referer dermed kun til gudinnen selv.

⁷⁸ Timothy J. Lukes. ”Fortune come of Age (in Machiavelli’s Literary Works)” i *The Sixteenth Century Journal* Vol. 11, No. 4 (1980), 44

samtidig inspirert av den romerske tanken om at *Fortuna* favoriserte de modige, og at en klok og handlekraftig mann kunne utfordre henne.⁷⁹ Til dette legger Machiavelli til at gudinnen foretrekker de som er modige og vågale, framfor de som går varsomt fram (Prin. 25). I *Drøftelser* er tonen en helt annen i det Machiavelli vedgår at *Fortuna* ikke kan bekjempes i det hele tatt (Disc. 2: 29).⁸⁰ En mer original forestilling hos Machiavelli er den psykologiske, hvor *Fortuna* og *virtù* fremstår som en splittet kraft innad i mennesket. *Fortuna* er simpelthen fraværet av *virtù*, ved at man uten dyd (*virtù*) overlater ting til tilfeldighetene (*Fortuna*). Machiavelli beskriver slik en dualisme i menneskets indre, hvor *Fortuna* har overmakten hos den som er inaktiv og er tilsvarende underlegen hos den aktive. Alle disse aspektene ved *Fortuna* er representert i mer eller mindre grad i *Di Fortuna*. Diktet er en viktig kilde for å forstå Machiavellis *Fortuna*, ikke bare fordi det var et av hans tidligste forsøk på å utforme en teori om henne, men også fordi det først og fremst er her at hennes natur og virke presenteres i den mest fullendte form.

3.2 Giovanni Battista Soderini og *ghiribizzi*

Machiavellis dikt om *Fortuna* er dedisert til Giovanni Battista Soderini (1484- 1527), en florentinsk general og nevøen til Firenzes statsleder og *gonfaloniere*, Piero di Soderini. Da Mediciregimet ble gjenopprettet i Firenze i 1512 ble Giovanni sendt i eksil sammen med resten av republikkens tilhengere. Senere, da Leo X var ny pave, og da Piero Soderini ikke lenger var i fare, returnerte han til byen. Giovanni deltok i forsvaret av Firenze i 1527, da Mediciregimet nok engang ble utfordret, og døde på Bourgos under spansk fangenskap.⁸¹

Giovanni er først og fremst kjent gjennom et brev som Machiavelli sendte han en høstdag i 1506. Dette brevet, kalt *Ghiribizzi* (Innfall), er til gjengjeld svært berømt, i det Machiavelli her for første gang formulerer sin teori om *Fortunas* virke i verden.⁸² Det er en bred enighet om at diktet *Di Fortuna* og brevet *Ghiribizzi* sannsynligvis er skrevet i samme periode. Giorgio Inglese foreslår at diktet kan ha blitt skrevet parallelt med brevet og sendt sammen med det.⁸³ Forutsatt at diktet ble komponert i samme periode som brevet ble det antageligvis også inspirert av samme hendelser.⁸⁴

---

⁷⁹ Allen. "Renaissance Remedies for Fortune: Marlowe and The Fortunati", 191

⁸⁰ Machiavelli. Bingen (overs.). Discorsi II, 109: "Dog vil jeg atter fastholde, og all historie viser, at menneskene kan bistå, men ikke motsette seg fortunas vilje. Menneskene kan veve fortunas mønster, men bryte det kan de ikke. Mennesket kjenner ikke fortunas mål og veier".

⁸¹ Machiavelli. Capata (red.). Tutte le Opere: Storiche, Politiche e Letterarie, 853

⁸² Machiavelli. Vivanti. Opere vol. II, 135

⁸³ Inglese. Capitoli: Introduzione, testo critico e Commentario, 61

⁸⁴ Leeker. "Fortuna bei Machiavelli: Ein Erbe der Tradition?", 420

I september 1506 befant Machiavelli seg i Perugia for å møte med pave Julius II, som hadde besluttet at pavestaten skulle utvides ved å underlegge seg flere mindre territorier. I den forbindelse ønsket paven hjelp fra Firenze og bystatens mektige allierte; Frankrike. På vegne av *Signoria*, som var opptatt med å ta tilbake Pisa og ikke ønsket å bruke tid eller krefter på pavens hærtog, forsøkte Machiavelli å finne en utvei ved å ty til diplomatiske forhandlinger.⁸⁵ Men paven bet ikke på og med franskekongens velsignelse ble planene igangsatt. Machiavelli tok følge med paven til Perugia, hvor han ble vitne til at byens tyrann, Giavampagolo Baglioni, overga seg uten kamp. I *Drøftelser* beskriver Machiavelli hvordan paven fryktløs marsjerte inn i byen, kun beskyttet av sin egen livgarde, og tilsynelatende “begav seg inn i fiendens vold” (Disc. 1.27). Machiavelli var forbauset over hvordan paven kunne slippe unna med å friste skjebnen (*Fortuna*) så åpenlyst; “Denne paven (...) oppnår ved ren sjanse, og ubevæpnet, det som ville ha vært vanskelig å oppnå selv med organisering og med våpen” (*Ghiribizzi*). Hvorfor var det ingen som grep anledningen (*Occasione*) til å ta han av dage når den åpenbart presenterte seg? Pave Julius IIs vågale beleiring av Perugia fikk Machiavelli til å undre seg over forutsetningene for menneskelig suksess, og *Fortunas* rolle i verden, og både dikt og brev er uttrykk for denne undringen.

Forskere har imidlertid stusset over brevvekslingen mellom Machiavelli og den langt yngre Giovanni, og påpekt det ulogiske ved at den erfarne og verdensvante statssekretæren spør en ungdom om hva han mener om årsaken til menneskelig lykke og ulykke.⁸⁶ Det ville ha fremstått som mer naturlig om temaet *Fortuna* ble diskutert med statslederen Piero Soderini, som også var Machiavellis venn og arbeidsgiver. Dette gjelder særlig fordi Machiavelli i stor grad var opptatt av å forklare *Fortunas* virke i en politisk kontekst. Quentin Skinner foreslår at Machiavelli kan ha sendt både brev og dikt til Giovanni i håp om at onkelen hans skulle se det. Inglese foreslår på en annen side at Machiavelli eventuelt underholder den unge Soderini ved å gi han vennskapelig lærdom og politisk innsyn.⁸⁷ Andre igjen hevder at brevet kan knyttes til Machiavellis pågående prosjekt med borgermilitsen på denne tiden, som Giovanni var involvert i. Fra Mugello, hvor Giovanni var stasjonert, sendte han oppdateringer til Machiavelli, blant annet om hvordan de nye bataljonene klarte seg.⁸⁸ Mikael Höggqvist argumenter for at det er en forbindelse mellom *Ghiribizzi* og Machiavellis

---

⁸⁵ Eriksen. Machiavelli: Reven i Hønsegården, 98

⁸⁶ Machiavelli. Quentin Skinner (overs.) *The Prince*. 15 ed. (Cambridge: University Press, 2003), 96

⁸⁷ Inglese, *Capitoli*: Introduzione, testo critico e Commentario, 89

⁸⁸ Machiavelli. Vivante (red.). *Opere II*, s. 140: ”E battaglioni stanno bene, maxime quelli di Scarperia, ché il Vicario fa lor mille vezi, et, quando vi càpita un forestiero, per honorarlo, liene spiega un tratto su la campagna. (26. September 1506)

prosjekt; “Although it is not customary to read the Ghiribizzi in the context of the militia project, the fact Machiavelli here offers a lengthy comparison of the ways of the humane Scipio Africanus and the cruel Hannibal, the two most prominent military captains of the Second Punic War, suggests the possibility of such a connection”.⁸⁹ Med tanke på det noe dystre bilde Machiavelli tegner av *Fortuna* i diktet kan det tolkes som en slags advarsel om kommende farer, et forsvar for borgerhæren, og en oppfordring til å handle mens det ennå er tid til å mobilisere.⁹⁰

3.3 Skjebnegudinnen

Med hvilke rim og hvilke vers skal jeg synge om *Fortunas* rike og hennes gunstige og ugunstige innfall?

Skal jeg synge om hvordan hun krenkende og hensynsløst, slik vi mennesker dømmes henne, samler hele verden ved foten av sin trone?

(Capitolo di Fortuna 1- 6)

En noe usikker Machiavelli innleder diktet ved å innrømme at det å synge om *Fortuna* innebærer visse utfordringer. Det at “vi mennesker” allerede har dannet et inntrykk av henne henviser til den posisjonen hun allerede har i litteraturen, historien og kunsten. Hva skal han, Machiavelli, kunne tilføye til det som allerede er sagt? Machiavelli tar seg fort inn igjen ved å påpeke at denne gudinnen aldri kan få nok oppmerksomhet, for så farlig og mektig er hun, at hun tåler en runde til. I neste verselinje advarer Machiavelli sin unge venn, Giovanni, om ikke å “frykte andre sår enn hennes slag” (F. 7- 9). *Fortunas* “slag” alluderer til en karakteristikk Machiavelli gir i et tidligere dikt, *Decennale primo* (1. dekode), hvor han sammenligner *Fortuna* med en hammer, fordi hun slår så hardt og ofte.⁹¹ Machiavellis *Fortuna* er voldelig og ustoppelig; “Hennes naturlige makt overskrider alle menneskers, og hennes styre vil alltid være voldelig dersom ikke en veldig dyd beseirer henne” (F. 13- 15).

Den klassiske kampen mellom *virtù* (dyd) og *Fortuna* var en vedvarende tanke hos Machiavelli.⁹² Machiavelli, som anså Romerriket som et forbilde, gikk helt bort fra den kristne betydningen av *virtù*, for heller å gjenopprette begrepets romerske mannlige karakter. Hos Machiavelli er *virtù* først og fremst å forstå som handlekraft, med underliggende

⁸⁹ Mikael Hörnqvist. “Perché non si usa allegare i Romani: Machiavelli and the Florentine Militia of 1506” i *Renaissance Quarterly*, Vol. 55, No. 1 (2002), 158

⁹⁰ Lecker. “Fortuna bei Machiavelli: Ein Erbe der Tradition?”, 422

⁹¹ Machiavelli. Capata (red.). *Tutte le Opere: Storiche, Politiche e Letterarie*, s. 818: *Decennale Primo*, v. 126: “Tanto par che fortuna vi martelli!”

⁹² Najemy (red.) Ascoli & Capodivacca. “Machiavelli and Poetry” i *The Cambridge Companion to Machiavelli*, 192

egenskaper som evne, ferdighet, vilje, besluttsomhet og mot, enten i politikken eller i krig.⁹³ *Virtù* innebærer at en besitter både et fornuftig sinn og evnen til å utnytte sin fysiske styrke. Handlekraften er knyttet til den frie vilje, som i teorien gjorde mennesket istand til å utfordre *Fortuna*. Machiavelli vil, "til den frie viljes forsvar", hevde at *Fortuna* bare styrer halvparten av våre handlinger, mens "den øvrige halvpart er overlatt til oss selv" (Prin. 25.2). Machiavelli så for seg at *Fortunas* makt kunne utfordres av en dyd hvis kraft var tilsvarende hennes egen, en kraft han kaller *virtù eccessiva*. *Virtù eccessiva* vil si en eksepsjonell og ekstraordinær kraft, og *virtù* brukes i denne sammenheng som synonym for makt.⁹⁴

Med dette sagt ber dikteren om *Fortunas* oppmerksomhet; "Og hun, den onde gudinnen, kan i mellomtiden vende sine rasende øyne mot meg og lese det som jeg nå synger om henne og hennes rike./ Selv om hun sitter høyt over alle og kommanderer og hersker nådeløst, ser hun den som er modig nok til å synge om hennes velde" (F. 19- 24). Det kan virke som om Machiavelli selv forsøker å utfordre gudinnen, ved å påkalle hennes vrede. Det som følger er Machiavellis karakteristikk av *Fortunas* virke i verden, og selv om beretningen er nærliggende tidligere kilder, tillegges hun her mer makt enn hun noen gang har hatt før;

Denne gudinnen er av mange kalt allmektig, fordi enhver som kommer inn i dette livet føler hennes makt enten sent eller tidlig.
Hun holder ofte det gode under sine føtter; det onde hever hun opp, og hvis hun noensinne lover deg noe, er det en kjensgjerning at hun aldri holder sitt løfte.
Hun setter kongeriker og stater på hodet som hun vil, og hun fratar de rettferdige det gode som hun rundhåndet gir til de urettferdige.
Denne ubestandige gudinnen og bevegelige guddommeligheten setter ofte de uverdige på en trone som de verdige aldri får oppnå.
Hun rår over tiden som det passer henne: hun løfter oss opp, hun slipper oss ned, uten medlidenhet, uten lov eller fornuft;
heller ikke favoriserer hun noen hun liker for all tid, eller fortsetter å ramme han som ligger kraftløs i bunnen av hennes hjul.
Hvem sin datter hun er eller fra hvilken familie hun kommer vites ikke; men vi vet for visst at selv Jupiter frykter hennes makt.

(Fort. 25- 45)⁹⁵

I den romerske mytologien var *Fortuna* den førstefødte datter av Jupiter (*Primigenia*), den regjerende guden i romernes *Pantheon*, noe Machiavelli later til ikke å være klar over. Viktigere enn å presentere gudinnens opphav er det å poengtere at hennes makt er så stor at "selv Jupiter" frykter den. Bevisst eller ubevisst fra Machiavellis side; at *Fortuna* er fryktet selv av sin egen far gir ekstra gjennomslagskraft. Gudinnen har makt over både stater og

⁹³ Brenna. Machiavellis Politiske Teori, 80

⁹⁴ Inglese. Capitoli: Introduzione, testo critico e Commentario, 182

⁹⁵ Denne delen, linje 25- 45, er en fri oversettelse av epigrammet *De fortuna dell'Anthologia Latina* (i Poet. Lat. Min., IV,148 Lipsia 1882)

individer, hvis skjebner hun endrer som det passer henne. Machiavellis *Fortuna* fremstår som urettferdig der hun tilsynelatende favoriserer de som fortjener hennes velvilje minst, men samtidig så virker det ikke som om hennes handlinger er basert på annet enn tilfeldige innfall. At *Fortuna* “rår over tiden” uten “lov eller fornuft” (*legge o ragione*) indikerer at hennes handlinger er basert mer på instinkt enn en kalkulerende og gjennomtenkt plan. Hun fremstår som en ren naturkraft. Machiavellis karakteristikk fremhever klart og tydelig kontrasten mellom den maskuline *virtù* og den feminine *Fortuna*: intellektet settes opp mot det kjødelige, iskald kalkulasjon settes opp mot følelsesmessige innfall.

3.4 *Fortunas* palass og tjenere

Fortuna knyttes til de universelle kreftene som styrer tiden og det fremstår dermed som naturlig at hun har sitt tilholdssted i himmelen blant de bevegelige stjernene. Her regjerer hun som en dronning i et himmelpalass som er åpent på alle sider, slik at alle som ønsker det kan komme inn; “Der samler hele verden seg rundt henne, ivrige etter å se usedvanlige ting, fulle av ambisjoner og fulle av forhåpninger” (F. 49- 51).⁹⁶ Høyt over alle står *Fortuna*; “Og denne gamle hekse har to ansikter, det ene strengt og det andre mildt; og mens hun vender seg; i det ene øyeblikket kan hun ikke se deg, i det neste er hun etter deg” (F. 55- 57). Machiavellis beskrivelse av *Fortunas* to ansikter er hentet fra den billedlige tradisjonen etablert av blant andre Boethius, og sikter til gudinnens todelte karakter. *Fortuna* har evnen til både å gi og ta, og dermed representerer hennes palass farer så vel som muligheter; “Innenfor hennes palass finnes det like mange hjul som roterer som det er ulike måter å klatre mot de ting som hvert levende menneske målrettet streber etter å oppnå” (F. 61- 63). De mange skjebnehjulene i *Fortunas* palass symboliserer de uendelige mulighetene som ligger åpne for det handlekraftige mennesket, og fremhever enkeltmenneskets kapasitet til å hevde seg. Selve fremstillingen av flere hjul er ikke nytt hos Machiavelli, da dette også forekommer i middelalderen, men fremhevingen av aktivitet og menneskelig valg derimot, er nyskapende.⁹⁷ *Fortunas* palass er åpent for alle, og de som stiger inn kan velge fritt mellom hjulene, eller prøve seg på flere. Men en utvei fra palasset finnes ikke, og alle som entrer det er i hennes makt. I likhet med Dante fremstiller Machiavelli mennesker som utakknemlige skapninger,

---

⁹⁶ En lignende beskrivelse av *Fortunas* tilholdssted finnes i Alain de Lilles (ca. 1116- 1202) *Anticlaudianus* (bok 8), hvor hennes bolig står på en klippe ute på en forblåst øy. Landskapet og *Fortunas* bosted er imidlertid like skiftende som gudinnen selv; i et øyeblikk ser man et juvelbesatt palass, og i neste øyeblikk er det et skur.

⁹⁷ Pitkin. *Fortune is a Woman*, 146

som tar det for gitt at *Fortunas* makt kun favner det onde, og ikke det gode;⁹⁸

Sukk, forbannelser og uhyrlige ord kan høres overalt, ytret av de menneskene som *Fortuna* skjuler innenfor sitt rike;
og jo rikere og mektigere, jo mindre viser de høflighet; jo mindre er de takknemlige for hennes goder.
Derfor klandres hun for all ondskap som rammer menneskene, mens alt det gode som tilfaller en mann, tror han er oppnådd gjennom egen evne.

(Fort. 64- 72)

Fortunas palass rommer et tjenerskap som i prinsippet består av ulike personifikasjoner av hva man kan kalle negative og positive krefter i verden, men også tilstander knyttet til det menneskelige liv. Personifikasjonene kan representere grupper av mennesker som er i *Fortunas* makt, eller være beskrivende for de kreftene som *Fortuna* råder over.

Blant den varierte og usedvanlige folkemengden av tjenere som palasset rommer, gjør Dristighet og Ungdom seg mest bemerket.
Vi ser Frykt ligge nedbrutt på bakken, så full av tvil at han gjør intet: så fører Anger og Misunnelse krig mot han.
Her morer Anledningen seg alene, og beveger seg lekende omkring mellom hjulene, denne langhårede og enkle ungjenta.

(Fort. 73- 81)

Dristighet (*Audacia*) og Ungdom (*Iuventù*) gjør seg “mest bemerket” (F. 75), som for å si at *Fortuna* ofte favoriserer de unge og vågale. I *Fyrsten* heter det at *Fortuna* er de unges venn, “fordi de har mindre aktelse, er voldsommere og befaler henne med langt større dristighet” (Prin. 25.9). Også i brevet til Giovanni Battista Soderini (*Ghiribizzi*), skrevet minst sju år forut for *Fyrsten*, har Machiavelli notert i margin; “Å friste skjebnen, som er de unges venn”.⁹⁹

Videre presenteres Frykt (*Timor*), Anger (*Penitenzia*) og Misunnelse (*Invidia*), mens Anledningen (*Occasione*), “denne langhårede og enkle ungjenta”, “beveger seg lekende omkring mellom hjulene” (F. 79- 81). I diktet om Anledningen (*Dell'Occasione*) er Anger hennes følgesvenn, med den forbindelse at om man forsøker å fange eller gripe Anledningen, men handler for sent, blir stående igjen med Anger. Misunnelse er også en gjenganger i Machiavellis dikt, og dukker opp både i *Dell'Ambizione* og *Dell'Ingratitudine*. I *Di Fortuna* står Anger og Misunnelse sammen, og de to går til angrep på Frykten. For om man lar Anledningen “flykte fra sitt grep”, som det heter i *Dell'Occasione* (O. 22), vil man ikke bare

⁹⁸ Dante bruker uttrykket *posta in croce* (korsfestet) (Inf. 7.91), for å forklare menneskenes behandling av *Fortuna*.

⁹⁹ ”Tentar la fortuna, che la è amica d' giovani” (egen oversettelse)

stå igjen med Anger, men også Misunnelse, på de andre som handlet i tide. Anger og Misunnelse er dermed naturlige følger av en tapt mulighet.

Personifikasjonen av Frykt (*Timor*) kan tolkes som den uvirksomme, den som tviler og nøler, den som ikke tar sjanser, den som er feig. Beskrivelsen av Frykt som ligger nedbrutt på bakken, “så full av tvil at han gjør intet”, mens Anger og Misunnelse “fører krig mot han”, kan tolkes som et spark til etterpåklokskapen. Machiavelli fremmer det aktive liv (*vita activa*) og et handlekraftig menneske som ikke nøler av frykt, for som *Fortuna* må vi alltid være i virksomhet om vi ikke vil gå til grunne.

Machiavelli fortsetter; “Og hjulene beveger seg evig, natt og dag, fordi Himmelen- som man ikke skal motsette seg- ønsker at Tiden og Nødvendigheten skal rotere dem” (F. 82-84) Machiavellis begrep om himmelen eller himlene (*il cieli*) er sammensatt, og som regel menes det gudene, tiden, *Fortuna* eller *Occasione*.¹⁰⁰ Ved å identifisere *Fortuna* med himmelen, alluderer Machiavelli både til en guddommelig skikkelse som tenker og har en egen vilje, og samtidig en abstrakt forestilling om en altomfattende orden som ikke har noen av delene, men simpelthen er natur.¹⁰¹ I diktet, hvor det er snakk om Himmelen (*l Ciel*), som ønsker at hjulene skal rotere, er det rimelig å anta at Machiavelli referer til hele det astrologiske universet, og den roterende himmelsfæren, med sine stjerner og planeter, som man mente hadde en direkte effekt på menneskenes liv. Machiavelli forstod ikke himmelen som avsondret fra den jordiske virkeligheten, som var den kristne oppfatning, men som en organisk del av naturen.¹⁰² Himmelen var levende og hadde vilje, og denne viljen ble løst av samspillet mellom Tiden (*Ozio* fra lat. *Otium*) og Nødvendigheten (*Necessità*).¹⁰³ *Fortuna* rår over tiden, og Machiavellis poeng er at uten Tidens omskiftelighet vil *Fortunas* virke opphøre, og historien stå stille. Tiden og Nødvendigheten blir dermed premissene for *Fortunas* eksistens, og *vice versa*; “den siste bringer orden til verden og den første forstyrrer den. Vi ser i alle tider og i hver time hva Tålmodigheten makter og hva den ikke makter” (F. 82- 87).

Presentasjonen av tjenere i *Fortunas* palass fortsetter så med Utbytting (*Usura*) og Bedrag (*Fraude*), som “koser seg i mengden, mektige og rike”, med Gavmildhet (*Liberalità*) mellom dem “sønderrevet og ødelagt” (F. 88- 90). Sjansse (*Caso*) og Hell (*Sorte*) sitter over de åpne portene inn til palasset, “uten øyne og uten ører”, som for å indikere både de potensielle

---

¹⁰⁰ de Grazia. Machiavelli in Hell, 206

¹⁰¹ Strauss. Thoughts on Machiavelli, 217

¹⁰² Eriksen. Machiavelli: Reven i Hønsegården, 216

¹⁰³ Inglese. Capitoli: Introduzione, testo, Critico e Commentario, 80

mulighetene som venter en på innsiden, og hvor tilfeldig utfallet av ens søken er. Den som gjester *Fortunas* palass kan bli belønnet i form av Makt (*Potenzia*), Heder (*Onor*),¹⁰⁴ Rikdom (*Ricchezza*) og Helse (*Sanitate*), men kan også straffes med Slaveri (*Servitù*), Skjensel (*Infamia*), Fattigdom (*Povertate*) og Sykdom (*Morbo*) (F. 94- 96). Særlig de som forsøker å lure *Fortuna* eller rømme fra hennes palass, blir offer for den siste gruppen, eller familien (*famiglia*) som Machiavelli kaller dem. Det er et mektig dynasti som Machiavelli skisserer, og som *Fortuna* regjerer over som en eneveldig hersker.

3.5 Machiavellis handlingsteori

I Machiavellis framstilling av *Fortunas* virke i verden er hans teori om hvordan mennesket kan utfordre hennes makt det mest bemerkelsesverdige. Machiavellis handlingsteori kan kort oppsummeres med triangellet *Fortuna* (skjebne/ lykke)- *Occasione* (anledning)- *virtù* (handlekraft). Machiavellis mening var at en snartenkt mann med innsikt, en mann med dyd (*virtù*), kunne forutse og tilpasse seg tidens endringer (*Fortuna*) og dermed være i stand til å gripe anledningen (*Occasione*) når den bød seg, for på den måten alltid å være heldig og lykkelig. I diktet formuleres tanken på følgende måte;

Han som på heldigste vis handler, blant alle de andre i *Fortunas* palass, velger det hjulet som hun foretrekker,
ettersom de tilskyndelser som får deg til å handle, så langt det samsvarer med hennes ønsker, er årsaken til ditt velbefinnende og din skade.
Likevel kan du imidlertid ikke sette din lit til henne eller tro at du kan unngå hennes harde bitt, hennes harde slag, voldelige og onde:
fordi, når du blir kastet rundt i randen av et hjul som for øyeblikket er lykkelig og godt, vil hun endre dets dreining halvveis.
Og ettersom du ikke kan endre din karakter eller gi fra deg naturen som Himmelen har utstyrt deg med, forlater hun deg midt i reisen.
Dog, dersom dette var forstått og kjent, ville han som kunne hoppe fra hjul til hjul alltid være lykkelig og velsignet.

(Fort. 100- 115)

I denne sammensatte og kompliserte delen av diktet viser Machiavelli til forholdet mellom mikrokosmos og makrokosmos; hvordan det overordnede astrologiske systemet påvirker mennesket, og hvordan universet hele tiden søker å opprettholde balansen mellom de ulike kreftene og elementene i naturen. Oversettelsen av de "tilskyndelser" som dikterer menneskelig handling er en tolkning av Machiavellis *li umor*, som refererer til

---

¹⁰⁴ *Onor* kan også oversettes med Ære, men her bruker Machiavelli som regel et annet ord; *Gloria*, som jeg vil utdype nærmere i neste kapittel.

kroppsvæskene.¹⁰⁵ Også når Machiavelli snakker om “naturen” (*l'ordin*) som mennesket er utstyrt med må det forstås i kontekst av *umori*.¹⁰⁶ I renessansen var det en utbredt tanke, hentet fra antikkens medisinske praksis, om at såkalte kroppsvæsker (*umori*) var bestemmende for menneskets karakter og lynne.¹⁰⁷ Således kan *umori* også bety sinnelag.¹⁰⁸ Tanken gikk ut på at mennesket var styrt av fire temperamenter som korresponderte med fire kroppsvæsker, fire årstider og fire elementer, og et sunt legeme forutsatte balanse mellom disse;

Temperament	Kroppsvæske	Årstid	Element
Kolerisk (varmt og tørt)	Gul galle	Sommer	Ild
Sangvisk (varmt og fuktig)	Blod	Vår	Luft
Melankolsk (kaldt og tørt)	Svart galle	Høst	Jord
Flegmatisk (kaldt og vått)	Slim	Vinter	Vann

Den samme læren om *umori* bruker Machiavelli om ulike statsforfatninger, og spiller således på Aristoteles' metafor om staten som en organisme. Slik ble medisin, astrologi og politikk vevd sammen. Når Machiavelli snakker om å være i takt med sin tid og at ens natur må passe tidene, menes det at ens *umori* må være i harmoni, og passe tiden og *Fortunas* lynne. Menneskets utfordring ligger imidlertid i at vi, i motsetning til *Fortuna*, ikke har evnen til å forandre oss. Vi kan ikke endre vår “karakter” (*persona*) eller vike fra den naturen (*l'ordin*) som Himmelen (*Ciel*) har utstyrt oss med, og “fordi dette er nektet oss av de skjulte kreftene som styrer oss, endres våre omstendigheter med hennes kurs” (F. 118- 120). De “skjulte kreftene” (*occulta virtù*) refererer til hvordan Himmelens bevegelser påvirker hendelser på jorden, utenfor menneskets viten. Nettopp fordi disse kreftene er skjult for oss vil vi ikke klare å holde følge med *Fortuna*, med mindre vi er i stand til å forutse hennes bevegelser og innfall, og fortløpende tilpasse oss alle endringer ved å “hoppe fra hjul til hjul”. Som Machiavelli tidligere beskriver i diktet, så beveger Anledningen (*Occasione*) seg “ lekende omkring mellom hjulene” (F. 79- 81), som en slags vimsete ungjente. Dette forsterker inntrykket av at kunsten å hoppe fra hjul til hjul, i det øyeblikket *Occasione* danser forbi, ikke

¹⁰⁵ Verset, som vanskelig lar seg oversette ordrett til norsk, lyder som følger i originalversjonen: “perché li umor che adoperar ti fanno,/ secondo che convengon con costei,/ son cagion del tuo bene e del tuo danno”

¹⁰⁶ *L'ordin* (moderne italiensk: *ordine*) kan også oversettes med orden, f. eks som i en naturlig orden

¹⁰⁷ Eriksen. Machiavelli: Reven i Hønsegården, 221

¹⁰⁸ I middelalderen refererte *umori* simpelthen til kroppsvæskene, men fikk senere, på 1400- tallet, også betydningen sinnstemning eller temperament, som var bestemt ut ifra proporsjonene av de fire kroppsvæskene. På 1500- tallet ble *umori* ytterligere klassifisert, ved at *umori* betydde en tilbøyelighet, et innfall, eller personlighetstrekk, som førte en person til å gi etter for sin natur. Samtidig behold begrepet sin medisinske betydning, og praksisen med diagnose basert på kroppsvæskene fortsatte i Europa langt ut på 1800- tallet..

bare krever bestemte ferdigheter, men også en stor mengde flaks.

Denne delen av diktet overlapper i stor grad brevet (*Ghiribizzi*) om samme tema. Her konkluderer Machiavelli med at den mannen hvis handlinger er i takt med tiden, og som har innsikt nok til å tilpasse seg sine omgivelser og forutse fremtidige utfordringer, alltid vil ha *Fortuna* på sin side.¹⁰⁹ Samtidig så insisterer han på at denne mannen ikke finnes; for det første er menn kortsynte, og for det andre er de ute av stand til å mestre sin egen natur.¹¹⁰ Dette er et argument som Machiavelli senere skal videreutvikle i *Fyrsten* (Prin. 25) og i *Drøftelser* (Disc 3:9),¹¹¹ men i omformulert og ikke fullt så poetisk form.¹¹² I alle tilfeller peker Machiavelli på historien som bevis på at suksess er basert på tilfeldigheter og flaks heller enn menneskelige evner. Det kan virke som om Machiavelli erkjenner at det å beseire *Fortuna* er en umulig oppgave. Men, *Fortuna* liker å vise seg fram, “og hun gjør seg praktfull for at hennes makt skal kunne skjernes bedre./ Derfor bør han ta henne som sin stjerne og hver time, så langt som det er mulig, tilpasse seg hennes variasjoner” (F. 121- 126). Machiavelli fremmer her en helt vanlig tanke i renessansen, om at tegn fra himmelen kunne tydes, og det er en tanke som fortsatt opptar han i *Drøftelser*; “det kan jo tenkes at luften virkelig er slik enkelte filosofer hevder, full av fornuftige vesener med evne til å forutse kommende ting og som bryr seg om menneskene og tilkjennegir for dem og advarer dem mot det som skal komme, ved slike tegn” (Disc. 1: 56).

3.6 Historiske fresker

For å illustrere hvordan *Fortuna* har herjet verden i løpet av historiens gang beskriver Machiavelli de fargerike veggmaleriene som pryder gudinnens palass, “innvendig så vel som

---

¹⁰⁹ “quello è felice che riscontra el modo del procedere suo con el tempo, et quello per opposito, è infelice che si diversifica con le sue actioni da el tempo et da l'ordine delle cose” (*Ghiribizzi*)

¹¹⁰ “Ma, perché di questi savi non si truova, havendo li huomini prima la vista corta, et non potendo poi comandare alla natura loro” (*Ghiribizzi*)

¹¹¹ *Fyrsten* 25: Om *fortunas* innvirkning på menneskenes liv og hvordan man kan motvirke dette” (lat: *Quantum fortuna in rebus humanis possit et quomodo illi sit occurrendum*/ ita: *Quanto possa la fortuna nelle cose umane e in che modo se li abbia a resistere*) og *Drøftelser* 3.9: “Hvorfor det alltid er nyttig å tilpasse seg tiden når man ønsker *fortunas* bistand” (*Come conviene variare co' tempi volendo sempre avere buona fortuna*)

¹¹² *Fyrsten*, 25. 4: ”Den anser jeg for å være lykkelig, som vet å kunne avstemme sin fremferd med tidenes beskaffenhet, og tilsvarende er den ulykkelig som ikke passer for sin tid”.

Fyrsten 25.6: “Den mann finnes ikke som er så innsiktsfull, at han vet å tilpasse seg dette, for det er med den største møye man avviker fra sin egen natur, og ingen vet å forlate den vei som har brakt så meget fremgang”(…) “Hadde man kunne endre sin natur i takt med tidens beskaffenhet, ville *fortuna* alltid stått en bi”.

Drøftelser 3.9: “Jeg har ofte fått se at menneskenes evne til å tilpasse seg omstendighetene og den tid de lever i, er det som avgjør om de skal lykkes og ha fremgang i sitt virke eller ikke”. (...) “Som sagt vil den feile minst og oppleve størst medgang som vet å opptre i tråd med tidens bud”. (...) “En mann vil alltid følge sitt handlingsmønster og vil som sagt aldri kunne endre dette”. (...)“Mens *fortuna* endrer tidens krav, forandrer mennesket ikke sin fremferd”.

utvendig” (F. 127), og som viser de seirene som hun huskes best for.¹¹³ Machiavelli ramser opp de store riker og imperiers fall, fra da Egypt hersket i bibelsk tid, “og hvordan det som er vakkert i naturen da ble beskrevet (Bibelen)” (F. 133- 135), til assyrernes maktovertagelse; ”da *Fortuna* ikke tillot kongen av Egypt å utøve sin makt lenger” (F. 136- 138). Fra assyrerne vendte hun seg fornøyd (*lieta si rivolse*) til mederne, fra mederne til perserne, og gav så hederen (*onor*) videre til grekerne;¹¹⁴

Her ser man Memphis og Theben fornedret, Babylon, Troja og Kartago; og med de Jerusalem, Athen, Sparta og Roma:
her vises hvor vakre de var, noble, rike og mektige, og hvordan *Fortuna* til slutt gjorde dem til deres fienders bytte.
Her ser man de edle og guddommelige gjerningene til Romerriket, og deretter hvordan hele verden gikk i oppløsning ved hennes fall.

(Fort. 142- 150)

For å beskrive *Fortunas* knusende makt sammenligner Machiavelli henne med en elv som under flom legger alt øde på sin vei; “Som en strid elv, svulstig til det ytterste, knuser alt hvor enn dens strøm når,/ øker et område og reduserer et annet, endrer sine bredder, skifter sitt leie og sin bunn, og får jorden til å skjelve der den passerer,/ slik skifter *Fortuna* mange ganger i sin rasende hast, først her og siden der, verdens anliggender” (F. 151- 159). Machiavellis metafor skal senere gjentas i *Fyrsten*, i kapittelet som diskuterer *Fortunas* “innvirkning på menneskenes liv og hvordan man kan motvirke dette”. Her sammenlignes hun med “de fossene elver som når de går over sine bredder legger slettene under vann, river ned trær og bygninger og flytter jordmasser snart hit, snart dit, mens alle flykter unna, eller gir efter for deres voldsomme kraft uten på noen måte å stå imot” (Prin. 25. 2). Men, innvender Machiavelli, denne rasende elven kan temmes ved å “anlegge diker og skape et leie”, slik at skadeomfanget begrenses. Italia er et land uten slike diker og demninger (Prin. 25.3), og dermed kan *Fortuna* herje fritt som hun vil, for det er ingenting som stopper henne; “hun viser seg i all sin velde der hvor dyden ikke er forberedt på å møte henne og retter sin kraft dit hvor det ikke finnes demninger og diker som hindrer hennes ferd. Betrakter De så Italia, og alle de omveltninger som her har funnet sted ved *fortunas* herjinger, ser De et land uten diker og demninger. Hadde den samme dyd vært å finne i Italia som i Tyskland, Spania og Frankrike, ville *fortunas* ferd ikke blitt så voldsom, eller slett ingen av disse ulykker ville funnet sted”

¹¹³ Machiavellis skildring av veggmaleriet i *Fortunas* palass kan knyttes til begrepet *ut pictura poesis* (som malerkunsten er også poesi). *Ut pictura poesis* var en forestilling fra antikken om den nære forbindelsen mellom poesi og maleri, og som ble populær også i renessansen (se f.eks. Ariostos *Orlando Furioso*, canto 33) For en mer omfattende redegjørelse, se: Rensselaer W. Lee. “Ut pictura poesis: The Humanistic theory of painting” i *The Art Bulletin* Vol. 22, no. 4 (Des. 1940)

¹¹⁴ Johannes' åpenbaring forteller om de fem rikers fall (Rev. 17:10)

(Prin. 25.3) Machiavellis metafor indikerer at *Fortuna* en naturprosess som, ved menneskelig beredskap, kan betvinges eller lures for et begrenset tidsrom.

Fra byer og imperier går Machiavelli over til historiens mektige menn, som en etter en fikk et ublidt møte med *Fortuna*. Cæsar og Aleksander kan man se “blant dem som var lykkelige mens de levde./ Fra deres eksempel ser man hvor mye det gleder *Fortuna* og hvor takknemlig hun er for den som dytter, den som presser og den som jager henne” (F. 162- 165). Machiavelli spiller på *Fortunas* kvinnelighet, og hevder at fordi hun er en kvinne liker hun å bli utfordret, dominert og forført. Machiavelli spiller videre på denne metaforen i *Fyrsten*, hvor det heter at fordi *Fortuna* er en kvinne kan hun bankes til lydighet; “ønsker man å ha henne i sin makt må hun slås og tuktes” (Prin. 25.9). Det å temme elven *Fortuna* og kvinnen *Fortuna* kreves ulike framgangsmåter, basert på ulike typer *virtù*. Førstnevnte krever at en bruker fornuften, men sistnevnte avhenger av rå styrke. Med andre ord må man tilpasse framgangsmåten til situasjonen, fordi det strategiske valget av *virtù* som man tar i et gitt øyeblikk er avgjørende for suksess.

Den erotiske undertonen i diktet er heller ikke til å se bort i fra, der menneskene som entrer *Fortunas* palass fremstår som friere som hun kan velge eller vrake, alt ettersom hva hennes lunefulle natur favoriserer i øyeblikket.¹¹⁵ Fordi hun er en kvinne kan hun forføres av en mann med *virtù*. Når Machiavelli innledningsvis oppfordrer gudinnen til å vende sitt blikk mot han kan det leses som et forsøk på å være denne mannen som dytter (*l’urta*), presser (*la pigne*) og jager henne (*la caccia*), for dermed kanskje å vinne hennes gunst. Men *Fortuna* går fort lei av sine elskere, og later til å konsumere dem. Derav Aleksander og Cæsars brå slutt; Aleksander “klarte ikke å nå den etterlengtede havnen” (F. 166) og døde før han nådde sitt mål, mens Cæsar; “full av sår, ble drept i skyggen av sin fiende” (F. 168).¹¹⁶ Metaforen om Aleksander som ikke klarte å nå “den etterlengtede havnen” alluderer til *Fortunas* rolle som gudinne for sjøfart, og hvordan hun figurativt kunne dytte en sjømann tilbake i stormen akkurat i det han tror han har nådd land.¹¹⁷

Neste freske viser Kyros¹¹⁸ og Pompeius¹¹⁹ blant “uendelig med mennesker” som i sin storhetstid også gikk til grunne da deres makt var i ferd med å bli for stor. Machiavelli advarer

---

¹¹⁵ Patapan. "I Capitoli: Machiavelli's New Theogony", 200

¹¹⁶ År 44 f.Kr: Etter å ha blitt knivstukket tjuetre ganger, falt Cæsar om ved statuen av Pompeius, som kastet en skygge over åstedet.

¹¹⁷ Vincenzo Cioffari. "The Function of Fortune in Dante, Boccaccio and Machiavelli" i *Italica*, Vol. 24, No. 1 (1947), 4

¹¹⁸ Kyros den store (ca. 576 f.Kr- 529 f.Kr), konge av Persia, grunnlegger av perserriket.

¹¹⁹ Gnaeus Pompeius Magnus (106 f.Kr- 48 f.Kr) romersk feltherre og politiker

mot *hubris* (overmot),¹²⁰ og minner om at det er en framtidig fare som henger over de som er sterke.¹²¹ Her anes den syltynne linjen mellom *Fortuna* og hevingudinnen *Nemesis*, hvis oppgave opprinnelig var å balansere ut *Fortunas* makt, men som senere mer eller mindre ble en integrert del av skjebnegudinnen selv (derav *Fortunas* todelte ansikt).¹²² For å opprettholde balansen i verden lar *Fortuna* ingen forbli lykkelige eller suksessfulle, og i en kraftfull allegorisk framstilling av *Fortunas* makt summerer Machiavelli opp denne tanken;

Har du noen gang sett hvordan en rasende ørn beveger seg, drevet av sult og mangel på mat?
Og hvordan hun frakter med seg en skilpadde høyt opp for at kraften av dens fall skal knuse den og hun kan livnære seg av det døde legemet?
Slik gjør *Fortuna*; hun frakter en mann høyt opp, ikke for at han skal få bli der, men for å glede seg når han styrter nedover, når han faller gråtende.
I det vi betrakter dem, så ser vi hvordan menn av den laveste stand kan stige høyt og hvor skiftende livet er.

(Fort. 175- 186)¹²³

Fortuna fremstilles som et rovdyr som næres av menneskelig begjær og ærgjerrighet (*Ambizione*), og ørnemetaforen symboliserer at *Fortunas* virke er et resultat av menneskelig handling. Denne forestillingen skal videreutvikles i diktet *Dell'Ambizione*.

Som et endelig eksempel på *Fortunas* historiske herjinger, viser Machiavelli til den siste fresken i palasset, hvor gudinnen piner Tullius¹²⁴ og Marius¹²⁵, “ved snart å øke, snart å kutte, de praktfulle hornene av deres berømmelse” (F. 187- 189). Referansen til berømmelsens horn knytter *Fortuna* til nok en klassisk gudinne; *Fama* (rykte- fra gresk *pheme*), den romerske gudinnen for berømmelse. For Machiavelli, som fornektet sjelens udødelighet, var det desto viktigere med et ærefullt ettermæle.¹²⁶ Det er derfor passende at Machiavellis historiske gjennomgang får sin fullendelse med hva han antageligvis satte høyest av alle verdier; et ærefullt rykte. Det kan her virke som om Machiavelli var av den oppfatning at mennesket først er fri fra *Fortunas* påvirkning når de dør, fordi deres bevegelse da stanser og likeså henne. Et ærefullt rykte etter døden fremstår som den eneste formen for evig lykke som et menneske kan håpe på.

Diktets avslutning er viet til en noe pessimistisk konklusjon, som summerer opp det grunnleggende problemet med *Fortuna*; hennes bevegelighet; “Til sist ser man at av dagene

¹²⁰ Benner. Machiavelli's Ethics, 436

¹²¹ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 73

¹²² Cioffari. “Fortune, Fate and Chance”, 229

¹²³ Ørn- og skilpaddemetaforen er forøvrig basert på Plinius' kapittel om ørner i det naturvitenskapelige verket *Naturalis Historia* (10:3)

¹²⁴ Marcus Tullius Cicero (106 f.Kr- 43 f.Kr) romersk filosof, statsmann, taler og konsul

¹²⁵ Gaius Marius (157 f.Kr- 86 f.Kr) romersk general og statsmann

¹²⁶ Eriksen. Machiavelli: Reven i Hønsegården, 224

som har passert, har få vært vellykkede; og de har dødd før deres hjul har vendt tilbake eller mens hjulets vending har ført dem til bunns” (F. 190- 193). Historien har vist at suksess er tilfeldig og kun tilfaller de heldige hvis karakter harmonerer med tiden og omstendighetene i et gitt øyeblikk. Et eksempel på dette er den impulsive og vågale pave Julius II, som døde før han rakk å oppleve tidens omslag, men som uunngåelig ville ha gått den i møte om han hadde levd en stakket stund lenger.

4 *Dell'Ambizione*

4.1 Luigi Guicciardini og brevene fra Verona

Diktet *Dell'Ambizione* er dedikert til Machiavellis venn Luigi Guicciardini (1478- 1551), noe Volker Reinhardt kommenterer i biografien *Machiavelli oder die Kunst der Macht* som “passende” ettersom Luigi angivelig var beryktet for sin ærgjerrighet.¹²⁷ Utover dette finnes ikke mange detaljer om hvem Luigi var, annet enn broren til den langt mer kjente historikeren, forfatteren og politikeren Francesco Guicciardini (1483- 1540).¹²⁸ Men Luigi skrev også historie, blant annet historien om plyndringen av Roma, *Il sacco di Roma* i 1527. I tillegg skrev han flere upubliserte verker, som platonske dialoger om politiske temaer.¹²⁹ Som forfatter oppnådde Luigi aldri den samme statusen som sin yngre bror, og gikk historisk sett mer eller mindre i glemmeboken.¹³⁰ Felix Gilbert foreslår at dette muligens skyldes en mangel på originalitet hos Luigi, og en tendens til å tilpasse seg trender framfor å utfordre, provosere eller gå egne veier.¹³¹ Med andre ord, en mangel på alle de trekkene som udødeliggjorde Machiavelli.

I sin tid var Luigi imidlertid aktiv i politikken og hadde flere verv i den florentinske regjering.¹³² Machiavelli og Luigi hadde et nært vennskap, og ut ifra Luigis samtidshistoriske verk *Il sacco di Roma* å dømme, delte de flere meninger om politikk og statsmannskunst.¹³³ I Luigis dialog *De Libero Arbitrio Dell'Huomo* (Om Menneskets Frie Vilje), fra rundt 1533, dukker Machiavelli opp som en av karakterene. Hans rolle er tilsynelatende å holde diskusjonen varm ved å motsi og utfordre dialogens hovedperson. Som Gilbert påpeker er det ingen av meningene til Machiavellis karakter i dialogen som strider i mot den virkelige Machiavellis holdninger. Men selv om man får inntrykk av at Luigi hadde god kjennskap til Machiavellis tekster, og hans noe uortodokse tilnærming til samtidens tematikk, hadde han “not grasped the inner unity of Machiavelli's conclusions”.¹³⁴ Det interessante med Luigis dialog om fri vilje er dog ikke innholdet, men Machiavellis sentrale rolle i den, hevder Gilbert. Dette fordi temaet “fri vilje”, som Machiavelli kalte *il sopraccapo della filosofia*, har

¹²⁷ Reinhardt. *Machiavelli oder die Kunst der Macht*, 186

¹²⁸ Francesco Guicciardini: Forfattet bl.a. *Storia d'Italia* og *Storie fiorentine*

¹²⁹ Luigi Guicciardini. James H. McGregor (overs.). *The Sack of Rome* (New York: Italica Press, 1993), xix

¹³⁰ *Ibid.*, xvi

¹³¹ Felix Gilbert. “Machiavelli in an Unknown Contemporary Dialogue” i *Journal of the Warburg Institute* i (1937), 165

¹³² I 1518 ble Luigi valgt inn som medlem, *priori*, av den florentinske regjeringen og i 1527 var han *gonfaloniere*, standardbærer, i Firenze.

¹³³ Se Guicciardini. McGregor (overs.). *The Sack of Rome*, xxiv

¹³⁴ Gilbert. “Machiavelli in an Unknown Contemporary Dialogue”, 165

en så sterk posisjon i hans tenkning. “Fri vilje” er en av grunnpilarene i hele Machiavellis filosofiske system, og finner også veien til Machiavellis dikt *Dell’Ambizione*, som jo Luigi leste.

Machiavelli hadde et vennskapelig forhold til begge brødrene Guicciardini, noe deres hyppige brevveksling vitner om. Vennskapet med Luigi kjølnet visstnok i etterkant av Machiavellis forvisning fra Firenze, kanskje som en konsekvens av Luigis ønske om å være på god fot med styresmaktene.¹³⁵ Dette virker plausibelt hvis vi også tar i betraktning Gilberts karakteristikk av Luigi;

Enthusiastic republican in the times of Soderini, chief representative of the aristocratic faction in the following years of transition, follower of the Medici when their star rose again, and, at the end of his life, in the times of the Grandduke Cosimo, even an advocate of a strictly absolutist system of government- he was easily impressed and inclined to yield to the different domination political trends of his time.¹³⁶

I den tiden da vennskapet mellom Luigi og Machiavelli fortsatt blomstret var det en uformell tone som preget dialogen. Machiavellis brev til Luigi gir inntrykk av et avslappet, kameratslig forhold, spesielt tydelig i det berømte brevet, datert 8. desember 1509, hvor Machiavelli skildrer et møte med en prostituert i Verona. I mørket takker han ja til hennes tjenester, bare for å oppdage etterpå, til sin forskrekkelse og vemmelse, hvor forferdelig udelikat denne kvinnen er; skallet, tannløs, skjeløyd og siklende.¹³⁷ Det finnes flere tolkninger og innfallsvinkler til dette brevet, men gjerne en enighet om at hendelsen, som Machiavelli så realistisk skildrer, må være enten svært overdrevet eller regelrett oppdiktet.¹³⁸ Barbara Spackman foreslår i artikkelen “Machiavelli and gender” at brevet er en litterær øvelse, av den typen som også er å finne hos diktere som Dante og Ariosto, og at den prostituerte kan tolkes som et bilde på *Fortuna*.¹³⁹ En annen tolkning fremmer brevet som en politisk kommentar forkledd som en grotesk metafor. Machiavelli befant seg nemlig på dette tidspunkt i Verona i offisielt ærend, for å forhandle med den tysk- romerske keiser Maximilian I. Keiseren hadde i 1507 truet med å lede et felttog inn i pavestaten for “rettmessig” å krones til keiser av Roma. Fordi Firenze lå i dette potensielle hæertogets vei, gikk *Signoria* først med på keiserens pengekrav for å holde seg unna. Men truslene hans ble snart avslørt som tomme, ettersom han verken hadde nok soldater eller økonomiske midler til å gjennomføre slike

---

¹³⁵ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 80

¹³⁶ Gilbert. “Machiavelli in an Unknown Contemporary Dialogue”, 165

¹³⁷ Machiavelli. Capata (red.). Tutte le Opere: Storiche, Politiche e Letterarie, 191

¹³⁸ Najemy (red.) Ronald L. Martinez. “Machiavelli and traditions of Renaissance Theater” i The Cambridge companion to Machiavelli, 210/ Eriksen. Machiavelli: Reven i Hønsegården, 106/ Roberto Ridolfi. Vita di Niccolò Machiavelli. (Sansoni: Firenze, 1978), 179

¹³⁹ Najemy (red.). Barbara Spackman. Machiavelli and gender” i The Cambridge companion to Machiavelli, 231

planer.¹⁴⁰ Først i etterkant av keiserens deltagelse i den hellige ligas beseiring av Venezia i 1509, ble kravet om penger innvilget. Det var dette beløpet Machiavelli ble sendt for å overrekke i slutten av 1509, og hans visitt sammenfalt med keiserens tilbaketog som følge av at de okkuperte byene gjorde opprør. Keiserens erobringsevner hadde dermed vist seg å være ubrukelige, og han framstod ikke som noen trussel for noen. “Kan den prostituerte være et bilde på det tysk- romerske keiserdømmets elendige forfatning?”, spør Trond Berg Eriksen i sin Machiavellibiografi.¹⁴¹ Brevet er uansett en skildring av tingenes virkelige tilstand, og hvordan menneskesinnet kan undertrykke denne virkeligheten med sine håpefulle fantasier.

4.2 Historisk bakteppe

Machiavellis grove brev til Luigi er ett av kun to brev mellom de to som har overlevd. Det andre brevet ble skrevet bare en ukes tid tidligere, 29. november 1509, og her er tonen langt mildere; “Hederlige mann, Luigi Guicciardini, som hans kjære bror, i Mantova”, skriver Machiavelli.¹⁴² “Kjæreste Luigi, jeg er her i ensomhet”, klager han. Machiavelli gir uttrykk for at han kjeder seg ved keiserens hoff, fordi det ikke skjer noe, og han forteller at han tenker på å skrive (*comporre*) hele tiden. Det er ikke utenkelig at *Dell’Ambizione* ble til som et resultat av Machiavellis behov for å skrive. Men som Carlo Dionisotti understreker i boken *Machiavellerie*; skrivning som tidsfordriv er ikke nødvendigvis ensbetydende med hastverksarbeid eller improvisasjon.¹⁴³ Uavhengig av dette, så endte *Dell’Ambizione* opp med å tjene to formål; det ene var å stilne Machiavellis skrivekløe, og det andre var at skrivningen samtidig tillot han å reflektere over det blodige året som var gått. Ikke bare var det året hvor Firenzes borgermilit, opprettet i regi av Machiavelli, endelig hadde beseiret Pisa, men også året hvor Pave Julius IIs iherdige krigføring nådde sitt klimaks. Året 1509 så man resultatet av Den hellige ligas krigføring mot Venezia, anført av paven med mål om å ta tilbake tidligere kirketerritorier.¹⁴⁴ Machiavelli hadde vært til stede som korrespondent for *Signoria*, under instruksjoner om å rapportere om framgangen. I mai 1509 kom den overveldende og knusende seieren over Venezia, mens intern strid og motstand fortsatte utover høsten. Det er nettopp denne krigen som former bakteppet for Machiavellis dikt, *Dell’Ambizione*, og som

---

¹⁴⁰ Eriksen. Machiavelli: Reven i Hønsegården, 101

¹⁴¹ Ibid., 106

¹⁴² Machiavelli. Vivanti (red.) Opere II, 203

¹⁴³ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 70

¹⁴⁴ Den hellige liga, eller Cambrailigaen, var en internasjonal allianse mellom den romerske paven, Ludvig XII av Frankrike, Maximilian av Tyskland og Ferdinand av Aragorn, inngått 10. desember 1508.

Machiavelli baserer sine skildringer fra slagmarken på.¹⁴⁵

De to overnevnte brev, og diktet *Dell'Ambizione*, er som nevnt den eneste korrespondansen fra Machiavelli til Luigi som har overlevd. Alle er de angivelig komponert og sendt fra Verona i løpet av de siste månedene av 1509, mens Machiavelli mer eller mindre satt på venterommet ved hovedkvarteret til den tysk-romerske keiser for å få audiens. Fordi *Capitolo Dell'Ambizione* er så nært knyttet til hendelser i perioden det ble skrevet, fremstår det som aktuelt og virkelighetsnært, og særlig fordi brevvekslingen mellom Luigi og Machiavelli er det innledende temaet i diktet. Machiavelli refererer til et brev han har mottatt fra Luigi, og diktet kan således forstås som et poetisk svar på dette brevet.¹⁴⁶ Det eneste Machiavelli avslører om innholdet i Luigis brev, er en kommentar som angår en pågående konflikt i Siena. Denne konflikten gjaldt en intern strid mellom medlemmene av byens ledende familie; Petrucci. Nærmere bestemt var det snakk om en uenighet mellom brødrene Alfonso og Borghese, over noen dyrebare silkeplagg.¹⁴⁷ Det som kan leses ut ifra Machiavellis dikt, er at Luigi i brevet sitt har uttrykt overraskelse over nevnte konflikt. Det er påfallende hvordan Machiavelli belærer den yngre Guicciardini i diktet, i det han oppfordrer han til å ta en virkelighetssjekk;

Luigi, siden du er så forbauset over disse hendelsene som har pågått i Siena, så virker det ikke for meg som om du tar verden for det den virkelig er.

Og hvis det du har hørt synes underlig for deg, som du har erklært i brevet ditt, tenk litt dypere over det menneskelige begjær;

fordi fra Skytias jord til Egypts, fra England til den motsatte bredde, ser vi spirene av denne forbrytelsen.

Hvilken provins eller hvilken by unnslipper den? Hvilken landsby, hvilket skur? Ærgjerrighet og Grådighet kommer fra alle kanter

(Capitolo dell'Ambizione 1- 12)

Diktet *Dell'Ambizione* kan på mange måter forstås som en leksjon for de uinnvidde; de som ikke er klar over hva det er som dikterer menneskelig handling. Machiavellis leksjon handler om årsaken til at konflikter oppstår mellom mennesker, og hvorfor vi drives av et tilsynelatende uendelig begjær etter goder.

4.3 Ondskapens tilblivelse

Ifølge Machiavelli er det visse krefter i mennesket som driver det til å handle ondt; krefter som opprinnelig tok bolig i oss for å bryte opp harmonien som rådet ved verdens begynnelse.

¹⁴⁵ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 80

¹⁴⁶ Patapan. "I Capitoli: Machiavelli's New Theogony", 194

¹⁴⁷ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 79

Machiavelli forteller at *Ambizione* (ærgjerrighet) og *Avarizia* (grådighet) ble sendt til jorden av en skjult makt (*potenzia occulta*) i himmelen, personifisert som to furier, for å “berøve oss fred og føre oss i krig, og for å ta fra oss all ro og alt godt” (A.28-30). Machiavelli fremstiller ondskaperen forkledd som to nakne, vakre kvinner, slik at de for menneskene synes fristende og ønsket.¹⁴⁸ I virkeligheten har de “fire ansikter og åtte hender; og dette gjør at de kan gripe deg og se deg uansett i hvilken retning de vender seg” (A. 34- 36). Med seg bærer de en bunnløs urne, “for å vise deres uendelige begjær” (A. 40- 42). Med Machiavellis kryptiske brev til Luigi friskt i minnet ser man her et eksempel på hvordan mennesker gjerne ser det de vil se, og dermed frister skjebnen.

I Machiavellis tenkning er *Ambizione* betegnende for en naturkraft i mennesket som, instruert av instinktet, driver det til en hensynsløs jakt på makt, ære og rikdom ved å nedkjempe alle i sin vei. Denne antropologiske pessimismen munner ut i samlebetegnelsen *malignità*, eller den menneskelige ondskap.¹⁴⁹ Egenskaper som utakknemlighet, feighet, hat, likegyldighet og misunnelse skyldes alle denne grunnkraften i mennesket. Det er en nær forbindelse mellom *Ambizione* og *Avarizia*, og Machiavelli identifiserer ofte de to med hverandre. *Avarizia* kan bety både grådighet og gjerrighet, og representerer henholdsvis en aktiv og en passiv handling, som begge er drevet av egoistiske motiver. Jeg har valgt å oversette *Avarizia* med grådighet, fordi det er beskrivende for et ærgjerrig menneske som aktivt går inn for å tilegne seg goder.

Ambizione og *Avarizia* følges av *Invidia* (Misunnelse), *Accidia* (Latskap), *Odio* (Hat), *Crudeltà* (Ondskap), *Superbia* (Hovmod) og *Inganno* (Svik). Umiskjennelig basert på de syv dødssyndene, som Thomas Aquinas kategoriserte i *Summa Theologiae*, og som Dante baserte sitt *Inferno* på i *Divina Commedia*, men noe endret i henhold til Machiavellis preferanser. Som Sebastian de Grazia foreslår i *Machiavelli in Hell*, kan *Ambizione* identifiseres med dødssynden *Avarizia*, med begrunnelse om at Machiavelli ofte blander disse to selv, mens *Odio* (hat) kan identifiseres med dødssynden *ira* (vrede).¹⁵⁰ Ellers fra den offisielle listen er både *gula* (fråtseri) og *luxuria* (begjær) summarisk slettet fra Machiavellis versjon. Denne endringen skyldes angivelig at Machiavelli ikke anså disse som destruktive politiske laster, og dermed ikke verdt å nevne.¹⁵¹ Ved å utelate disse to gjør han samtidig plass til *Crudeltà* (ondskap) og *Inganno* (svik), som fremstår som større trusler innenfor den politiske arena.

---

¹⁴⁸ Reinhardt. Machiavelli oder die Kunst der Macht, 187

¹⁴⁹ Brenna. Machiavellis Politiske Teori, 74

¹⁵⁰ de Grazia. Machiavelli in Hell, 79

¹⁵¹ Reinhardt. Machiavelli oder die Kunst der Macht, 187/ de Grazia. Machiavelli in Hell, 79

Reinhardt påpeker, som de Grazia har gjort før han, at Machiavelli på sett og vis designer sine egne “dødssynder”, gjeldende for politikken. Machiavelli presenterer disse i en skapelsesberetning som blander mytologiske og kristne elementer, men som allikevel er helt hans egen;

Gud hadde akkurat skapt stjernene, himlene, lyset, elementene, og mennesket- herre over så mange vakre ting-
og slått ned på englenes hovmod; I Paradiset gjorde Adam opprør med sin kvinne ved å smake på eplet;
Kain og Abel var født, og levde lykkelige med sin far og sitt arbeid i deres fattige bolig,
da en skjult makt, livnært blant stjernene av himmelen som omslutter dem mens den dreier- lite vennlig mot menneskets natur-
sendte to furier for å dvele på jorden for å berøve oss fred og føre oss i krig, og for å ta fra oss all ro og alt godt.

(Amb. 16- 30)

Det er utvilsomt en bibelsk kosmologi som legges til grunn, men i likhet med dødssyndene har også skapelsesberetningen i *Dell'Ambizione* en Machiavellisk vri. Aller først, hva mener Machiavelli med denne skjulte kraften (*potenzia occulta*), som er “livnært blant stjernene av himmelen”, og som er “lite vennlig mot menneskets natur”? Med utgangspunkt i diktets bibelske setting virker det rimelig å anta en allusjon til de onde kreftene som, i den kristne tro, er demoniske av natur. C.L Rossetti diskuterer betydningen av *potenzia occulta* i artikkelen “Peccato originale e pensiero politico”, og mener at denne allusjonen er et retorisk grep fra Machiavellis side, i det han anvender et religiøst og bibelsk språk for å skildre årsaken til det onde. Den kristne forestillingen om et åndelig vesen som leder mennesket inn i synd (djevelen) forvandles hos Machiavelli til en mystisk kraft som er nedarvet og innbakt i menneskets natur. Machiavelli beskriver en demonisering av den menneskelige natur, eller sagt på en annen måte, naturaliserer det demoniske.¹⁵² Dermed kan vi si at den skjulte makten i himmelen simpelthen symboliserer naturen. Dette sammenfaller med Machiavellis generelle oppfatning om at mennesket er ondt av natur, eller hvis vi vrir på det, at det onde er naturlig.

For det andre må vi også vurdere Machiavellis fremstilling av syndefallet, hvor formuleringen av Adams rolle utpeker seg. For Machiavellis ord er, at *Adam fatto ribello*, “Adam gjorde opprør”, *con la sua donna pe 'l gustar del pomo*, “med sin kvinne ved å smake på eplet” (A. 19- 21). Det er riktignok vanlig å snakke om at Adam og Evas ulydighet mot Gud, og med Eva som den mest aktive part, førte til at de ble forvist fra Paradiset. Men med utgangspunkt i at Machiavellis ordvalg ikke kan bagatelliseres, virker det for meg som om

---

¹⁵² C.L Rossetti. “Peccato originale e pensiero politico” i Gregorianum. (Roma: Gregorian Biblical BookShop, 2009), 516

hans valg av *Adam fatto ribello* var bevisst. I Machiavellis versjon av syndefallet var det Adam, og ikke Eva, som trosset Gud. Mannen er fremstilt som en aktiv og handlekraftig leder, mens Eva nevnes mer som et vedheng til mannen, en som følger etter. For Machiavelli var Adams opprør mot Gud forårsaket av en styrke, og ikke en svakhet i den menneskelige natur. Adam fremheves som en handlingens mann, og innehaver av *virtù*. Selve hendelsen indikerer i seg selv en første bruk av fri vilje. Med *Adam fatto ribello* understreker Machiavelli tidlig i diktet at denne første bruken samtidig også satte *Ambizione* og *Avarizia* fri, og dermed er menneskets ondskap (*malignità*) en indirekte konsekvens av Adams frigjøringsprosjekt. Som det heter noen verselinjer tidligere; “Da mennesket ble født inn i denne verden, ble også de født; og hvis det ikke hadde vært for dem, ville vår tilstand ha vært lykkelig nok” (A. 13- 15). Adams opprør skyldtes ikke furiene *Ambizione* og *Avarizia*, da disse først ble sendt til verden i etterkant av forvisningen. Det onde oppstod først da menneskene måtte leve sammen på jorden og forvalte sin egen frihet. Den bibelske fortellingen om da Kain slo i hjel Abel presenteres som første eksempel i historien på hvordan *Ambizione* og *Avarizia* kunne forpeste et menneske og få det til å handle ondt,

På grunn av dem flyktet det rolige og harmoniske livet, som alltid fylte Adams bolig, sammen med Fred og Kjærlighet.

Med sin pestbefengte gift bevæpnet de Kain mot sin gode bror, og med den fylte de hans indre, hans hjerte og hans bryst.

Og de viste sin store makt, siden de i enklere tider kunne gjøre et hjerte ærgjerrig og et hjerte grådig, da menneskene levde nakne og blottet for all rikdom, og da det ennå ikke fantes eksempler på fattigdom og velstand.

Å, menneskelig sinn, umettelig, arrogant, listig, og skiftende, og fremfor alt annet ondartet, skammelig, voldelig og barbarisk,

for ved din ærgjerrige lengsel, ble den første voldelige død sett i verden og det første blodige gress!

(Amb. 43- 58)

Brødre drapet var det første og mest primitive eksemplet på ubegrenset begjær, et begjær som ved verdens begynnelse var rettet mot det guddommelige.¹⁵³ Men siden disse “enklere tider” har det skjedd en utvikling som har ført til at det menneskelige begjær også har rettet seg mot andre goder, som makt, ære og rikdom. Fra eksempelet med Kain og Abel kan det trekkes en parallell til den innledende krangelen mellom de to brødrene i Siena, Alfonso og Borghese Petrucci. Parallellen tjener til å vise utviklingen av menneskets *Ambizione*; for mens krangelen mellom de bibelske brødrene dreiet seg om en lengsel etter Guds kjærlighet og gunst, er det materielle goder som har sådd splid mellom Petruccibrødrene i Machiavellis

---

¹⁵³ Patapan. "I Capitoli: Machiavelli's New Theogony", 196

egen tid. Machiavellis tale er klar; der hvor det er sådd et frø av ugress vil det unektelig gro en vill skog, om ingen tar affære.

Rossetti påpeker at Machiavellis fortolkning av Kains rolle er bemerkelsesverdig ulik tradisjonelle fremstillinger, hvor verdens første drap har spilt en mindre rolle enn historien om Adam og Eva i forklaringen av menneskets ondskap.¹⁵⁴ Machiavelli bryter med tradisjonen når han vektlegger brødre drapet, og forklarer denne hendelsen som den grunnleggende årsaken til fremveksten av kriminalitet og synd. Machiavelli introduserer i det hele tatt en helt ny tanke i det han forflytter synden fra Adam til Kain. Hos Machiavelli fremstår synden således som naturbasert og utelukkende forårsaket av mellommenneskelige og samfunnsmessige relasjoner, og dermed løsrevet fra enhver religiøs dimensjon.

Fra dette punktet i diktet blir de to furiene til én kraft; *Ambizione*. For Machiavelli representerer de mer eller mindre det samme, i det ærgjerrighet forutsetter grådighet og *vice versa*. Videre er ikke *Ambizione* lenger en ytre kraft som forpester mennesket, men har blitt forvandlet til naturlig instinkt (*istinto natural*). Selve begrepet brukes ikke før senere i diktet (A. 79), men det er her at ideen etableres; “Siden det onde frø nå har modnet, og ettersom det ondes sak er multiplisert, er det ingen grunn til å angre på sine onde handlinger./ Fra dette kommer det at én stiger ned og en annen stiger opp; og på dette beror, uten lov eller avtale, skiftningen av enhver menneskelig tilstand” (A. 61- 66). Ikke bare konstaterer Machiavelli her at *Ambizione* har blitt en ufravikelig del av den menneskelige natur, og at vi derfor må innfinne oss med den for evig tid, men også at *Fortuna* og tidens omskiftelighet, er et produkt av menneskelig handling. Diktet om *Fortuna* forteller om hvordan gudinnens hjul opereres av *Necessità* (Nødvendighet) og *Ozio* (Tiden), for å opprettholde maktbalansen i verden. I *Drøftelser* er Machiavelli innom denne tankegangen igjen:

I ethvert menneskebryst næres et begjær etter makt, og siden dette er gitt av den menneskelige natur, er det like stort i enhver stand eller stilling. Menneskene ønsker seg alltid alt, selv om de aldri vil kunne få mer enn noe. Menneskene er nå en gang slik at deres begjær alltid overgår deres evner, og det som besittes, vil aldri være tilstrekkelig eller godt nok. Av denne grunn er menneskenes *fortuna* så omskiftelig. Deres evige ønske om å ha mer enn det de har, og deres frykt for å tape det som er oppnådd, sår fiendskap og krig blant dem, og slik blir det til at på samme tid som én provins legges øde av krig, opphøyes en annen.

(Disc. 1: 37)

4.4 Fra verdens første drap til Italias skjebne

Fra verdens første drap i bibelsk tid beveger Machiavelli seg inn i sin egen tid for å påvise konsekvensene av *Ambizione*. Det dreier det seg ikke lenger om enkeltindivider, men om

---

¹⁵⁴ Rossetti. “Peccato Originale e Pensiero Politico”, 517

stater. Tanken er at en stat reflekterer folkets *Ambizione*, og statens suksess avhenger av hvordan den forvalter, eventuelt samler, denne naturkraften under seg. Machiavelli peker på hvordan Frankrike har invadert Italia og “oppløst statene til kong Alfonso og Lodovico og San Marco” (A. 67- 69). Eksempelene Machiavelli trekker fram gjelder Napoli, Milano og Venezia, representativt for henholdsvis monarkier, fyrstedømmer og republikker. Alle disse italienske statene ble i tur og orden invadert av Frankrike i Machiavellis levetid.¹⁵⁵ Ved å trekke fram disse eksemplene ønsker Machiavelli å stille spørsmål ved hvorfor Italia ikke har maktet å beskytte seg mot ytre fiender. Hva er årsaken, spør han retorisk, til “at et folk hersker og de øvrige gråter”? (A. 82- 84) Ærgjerrighet “dominerer alle steder” (A. 82- 84), så hvorfor har ikke Italia maktet å beskytte seg mot fienden? Hvorfor fortsetter Frankrike å seire overalt, mens “hele Italia er knust av et stormfullt hav av trengsler” (A. 85- 87)? Italia besitter åpenbart ikke lenger de samme kvalitetene som bidro til Romerrikets storhet. Hva forklarer så Italias storslagne fortid og moderne forfall?

Problemet med Italia, og svaret på Machiavellis spørsmål, er å finne i en mangel på gode ledere og statsordninger, og dermed en manglende evne til å kontrollere folkets *Ambizione*. For uten kontroll er en stat i realiteten et anarki, og en slik tilstand vil aldri tillate verken stat eller borger å rette opp sine mangler. Men, sier Machiavelli, når “en region lever tøylesløst ved sin egen natur, og så, ved en tilfældighet, ledes og organiseres av gode lover;/ bruker Ærgjerrighet mot fremmede folk den vreden som verken loven eller kongen tillater henne å bruke hjemme” (A. 94- 96). Denne regionen som “lever tøylesløst ved sin egen natur” er representativ for anarkiet, og tøylesløsheten (*effrenata*) er å forstå som en utemmet naturtilstand, hvor *Ambizione* får herje fritt. Når Machiavelli ordlegger seg om denne overgangen mellom anarkiske tilstander til innføring av lover med at det skjer “ved en tilfældighet” (*per accidente*) refereres det implisitt til en sirkulær og naturbasert historieforståelse. I politikken, og for et samfunn, innebærer dette en naturlig rullering, eller kretsløp, fra et samfunn i kaos (anarki) til et samfunn under kontroll (fyrstedømme), til et samfunn basert på lovregulert frihet (demokrati). I en stat hvor naturtilstanden råder er folket voldelige og utemmet, og krig er uunngåelig. I et anarki vendes folkets *Ambizione* i realiteten innover mot seg selv, og blir en ubegrenset selvutslettende kraft;¹⁵⁶ “Mot dette fører vårt

---

¹⁵⁵ Kong Alfonso II av Napoli ble avsatt i 1495 av kong Karl VIII, Ludovico Sforza av Milano ble avsatt i 1499 av kong Ludvig XII, mens Venezia ble beseiret i 1509 av Den Hellige Liga; en internasjonal allianse som Frankrike tok del i.

¹⁵⁶ Inglese. Capitoli: Introduzione, testo critico e Commentario, 80

naturlige instinkt oss, ved vår egen bevegelse og vår egen lidenskap, dersom ikke lover eller en større kraft begrenser oss” (A. 79- 81).

Det viktigste utgangspunktet for stabiliseringen av en stat, fastslår Machiavelli, er derfor innføringen av “gode lover” (*buone leggi*) som kan sette visse rammer for menneskets *Ambizione*. Gode lover kan organisere og kontrollere kraften av folkets *Ambizione*, og rette dens skyts mot andre. Ved å temme *Ambizione* innenfor egne grenser, kan hun slippes løs med ubegrenset kraft; “hvor enn hennes raseri har plantet sin fane” (A. 97- 99). Machiavelli skisserer her en “riktig” og en “feil” bruk av *Ambizione*. Lar man henne herje fritt uten lovenes begrensninger vil hun skade samfunnet, men ved å kontrollere *Ambizione* kan hennes kraft konsentreres mot ett bestemt mål; fienden.¹⁵⁷ En velordnet stat, med gode lover (*buone leggi*), vil derfor være stabil internt, fordi den holder resten av verden opptatt med krig. En klok statsmann kan således føre mennesket bort fra en destruktiv natur ved å forvandle den til militær ekspansjon.¹⁵⁸ Eller som Reinhardt formulerer det; “Erobre eller bli erobret: Det er statenes lov, og krigen er deres livseliksir”.¹⁵⁹

En riktig bruk av *Ambizione* kan gjøre den til bevæpnet dyd, og hva Machiavelli kaller *virtù eccessiva*, den eneste verdige motstanderen til *Fortuna*.¹⁶⁰ *Ambizione* er altså positivt for mennesket så langt den kontrolleres og rettes mot noe som kommer samfunnet og fellesskapet til gode. Ifølge Machiavelli skyldes Frankrikes overlegne krigføring nettopp en riktig bruk av *Ambizione*. Frankrike er velorganisert, og har gode institusjoner, påpeker Machiavelli i *Fyrsten* (Prin. 19.7), mens Italia forblir et offer, ute av stand til å forsvare seg, av motsatt grunn. Italia er selv skyld i sin bunnløse ulykkelighet, og er selv ansvarlig for å komme seg ut av den. Men problemet gjelder ikke bare staten, for også folket har sviktet Italia. I *Drøftelser* hevder Machiavelli at moderne italienere er mindre “harde” enn antikkens romere (Disc: 2:2). De er late og feige, og de mangler *educazione* (disiplin). Slik som *buone leggi* (gode lover) er statens verktøy, er *educazione* menneskets. *Educazione* representerer for Machiavelli en av de fremste dydene til Romerriket, viktig både for å forme en nasjonal karakter, og for å oppnå politisk og militær suksess (Disc. 2:2). Som Machiavelli påpeker kan vår slette natur verken unnskyldes eller rettferdiggjøres, “for disiplin kan kompensere der hvor naturen har mangler” (A. 112- 114).

---

¹⁵⁷ Najemy (red.) Ascoli & Capodivacca. “Machiavelli and Poetry” i Cambridge Companion to Machiavelli, 197

¹⁵⁸ Reinhardt. Machiavelli oder die Kunst der Macht, 188

¹⁵⁹ Ibid., „Erobern oder erobert werden: Das ist das Gesetz der Staaten, Krieg ihr Lebenselixier“

¹⁶⁰ Najemy (red.) Ascoli & Capodivacca. “Machiavelli and Poetry” i Cambridge Companion to Machiavelli, 196

Dette fikk Italia til å blomstre i tidligere tider, og erobre hele verden; streng disiplin gav henne vågalt mot.

Nå lever hun, hvis det er et liv å leve i tårer, under den ødeleggelsen og den skjebnen som hennes store latskap har fortjent.

Slik latskap fører til feighet, sammen med hennes medfølgende laster; fra Ærgjerrighet kommer de sårene som har drept de italienske provinsene.

(Amb. 103- 121)

Educazione handler om menneskets medfødte evne til selvregulering,¹⁶¹ og Machiavellis bruk av Adam innledningsvis kan knyttes til det ansvaret for selvregulering som mennesket her står ovenfor. Da Adam initierte sin egen forvisning fra Paradiset, var dette menneskets første steg mot å regjere over seg selv. Men friheten gjorde samtidig mennesket ansvarlig for sine handlinger. Visstnok har vi i oss en kraft som driver oss til å handle ondt, men vår fornuft og frie vilje gjør oss samtidig i stand til å velge å handle godt. Machiavelli understreker at problemet med *Ambizione* er noe som til syvende og sist må løses av menneskene selv.

4.5 Krigens virkelighet

Machiavelli er klar for å skifte tema; “La oss forlate den broderlige striden i Siena”, sier han, “vend ditt blikk, Luigi, mot denne regionen: mot dette folket, lamslått og forvirret./ Du vil se Ærgjerrighetens to verk: hvor én røver og den andre gråter over sine rikdommer som er herjet og spredt” (A. 124- 129). Machiavelli refererer her til krigens hovedsete, Verona og de omkringliggende områdene.¹⁶² Mens franskmennene plyndret Lombardia sørget venetianerne over sine tap. Sett i sammenheng med Machiavellis kritikk av Italias forfall, som er det dominerende temaet i første halvdel av diktet (A. 61-123), fremstår Siena som et utmerket eksempel på hvordan en stat har latt folkets *Ambizione* herje fritt innenfor sine egne grenser. I sterk kontrast til denne smålige konflikten, som har opptatt Luigi, presenterer Machiavelli han for en annen og langt verre virkelighet; “Vend blikket hit den som ønsker å se sorgene til andre, og vurder om solen noensinne har sett slik grusomhet” (A. 130- 133). En detaljrik skildring av det som må være Machiavellis eget vitnesbyrd fra slagmarken følger:

En mann gråter over sin døde far og en kvinne over sin mann; en annen mann, banket og naken, ser man fordrevet i sorg fra sitt eget hjem.

Å, hvor mange ganger, mens faren har holdt sin sønn tett i armene, har ett enkelt skudd gjennomboret brystet til dem begge!

Sammen med familien forlater en annen sitt fedreland, med et sorgfullt sinn, mens han anklager de onde og utakknemlige gudene.

¹⁶¹ Benner. Machiavelli's Ethics, 191

¹⁶² Machiavelli. Gilbert (overs.). Machiavelli: The Chief Works and Others vol. II, 738

Å, hendelser som aldri noensinne har vært sett før i verden! Som at man hver eneste dag ser mange barn bli født med sverdkutt i mors liv.
Til sin datter, tynget av sorg, sier moren: “For hvilket ulykkelige ekteskap, og for hvilken grusom mann har jeg besørget for deg!”
Stinkende av blod er grøftene og bekkene, fulle av hodeskaller, av ben og av hender, og andre lemmer, revet i stykker og avkappet.
Rovfugler, ville dyr og hunder er nå deres familiegraver. Å, graver; grusomme, fryktelige og fremmede! Deres ansikter er alltid redselsfulle og mørke, som det til en mann som er overrasket av nye skader eller plutselig frykt.
Hvor enn du vender ditt blikk, ser du jorden våt av tårer og blod, og luften fylt av skrik, hulk og sukk.

(Amb. 133- 159)

Machiavellis digresjon går mer i dybden av hva de italienske bystatene har vært utsatt for, og de menneskelige lidelsene han har vært vitne til. Han taler direkte til Luigi om tapene som de italienske provinsene er blitt påført. Machiavellis skildring avslører at han ikke er helt uberørt av hendelser han har overvært på nært hold eller hørt om fra andre.¹⁶³ Han går i detalj når det gjelder å beskrive de menneskelige lidelsene; grøfter fulle av blod, dyr som spiser av de døde, kroppsdelar som ligger spredt, og en jord vætet av tårer og blod. I et brev til *Signoria*, datert den 26. november 1509, beskriver Machiavelli hendelsene på denne måten;

De invaderende soldatene har begynt å plyndre og herje landet, og vi hører og ser forferdelige ting som vi aldri før har kjent til. Så ille er det at det i tankene til disse landsbyboerne har oppstått et ønske om å dø og ta hevn, for de er blitt mer sta, og rasende på fiendene til venetianerne enn det jødene var mot romerne. Stadig hender det at en av dem som er blitt tatt til fange heller lar seg drepe enn å forlate venetianernes side.¹⁶⁴

Denne delen av diktet står tilsynelatende i sterk kontrast til Machiavellis lov om å “erobre eller bli erobret” som skissert ovenfor. Det kan virke som om Machiavelli er imot krig fordi den fører med seg mer vondt enn godt. Som Allan Gilbert påpeker, i sin korte introduksjon til oversettelsen av *Dell’Ambizione*, viser dette diktet, mer en noen andre av Machiavellis verker, forfatterens sympati for sivilbefolkningen i krig.¹⁶⁵ Men Machiavellis eksempel på de menneskelige lidelsene som følger av krig gjelder for Italia alene, og at denne delen av diktet kommer rett etter hans leksjon om Italias mangler virker ikke tilfeldig. Machiavelli frykter at lidelsene som han har overvært i Nord- Italia nå vil vise i hans Italia, i Firenze.¹⁶⁶ Frankrike har gjort Italia til et offer, og Machiavelli oppfordrer til å lære av historien og tilegne seg innsikt i hvordan man med fordel kan “bruke” *Ambizione* (*come si debba Ambizione usarla*), “ved å la disse menneskenes triste skjebner vise dem det” (A. 160- 162).

¹⁶³ Ugo Dotti. Machiavelli Rivoluzionario (Roma: Carocci editore S.p.A., 2003), 194

¹⁶⁴ Machiavelli. Vivanti (red.) Opere vol. II, 1231 (egen oversettelse)

¹⁶⁵ Machiavelli. Gilbert (overs.). Machiavelli: The Chief Works and Others vol. II, 735

¹⁶⁶ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 81

Machiavelli oppsummerer så sin leksjon, i ett enkelt vers; “Siden ingen mann alene kan fordrive henne, bør rettferdighet og sunn fornuft, sammen med orden og rå styrke, følge henne” (A. 163- 165). “Henne”, *Ambizione*, er en essensiell del av mennesket, hvis natur er fiksert for evig tid. *Ambizione* kan derfor ikke fordrives, men må følges av “rettferdighet” (*iudicio*) og “sunn fornuft” (*intelletto sano*), forstått som refererende til henholdsvis lovene (*buone leggi*) og disiplin (*educazione*). Men verken lover eller disiplin kan fysisk hemme *Ambizione*; teoretiske løsninger må alltid kunne utføres i praksis. Ved siden av lover og disiplin er det derfor nødvendig med orden (*ordine*) og rå styrke (*ferocia*) for å holde *ambizione* i sjakk. Dette kan knyttes til Machiavellis berømte allegori i *Fyrsten*, om løven og reven; “det finnes to måter å kjempe på: med lov og med makt. Lovens vei er menneskenes kampform, makten er dyrenes”. En fyrste må vite “å kunne være såvel dyr som menneske” (Prin. 18.2), og når “det gjelder den dyriske kampform bør fyrsten velge reven og løven som forbilde” (Prin. 18.3). Reven og løven kombinerer henholdsvis sluhet og styrke, og representerer et ideelt sett med egenskaper hos en fyrste.

Men en fyrste av et slikt kaliber er også avhengig av en velordnet stat. Tidligere i diktet heter det at den sterkeste stat er den hvor “Ærgjerrighet forenes med et tappert hjerte (*cor feroce*) og en væpnet styrke (*virtute armata*)” (A. 91- 93). Når tapperhet og en væpnet styrke fremmes som forutsetninger for en sterk stat, er det naturlig å trekke en parallell til en av Machiavellis politiske kampsaker; borgerhæren. Som det heter i *Fyrsten*; “Det viktigste grunnlag for enhver stat, det være seg nye, gamle eller blandede, er gode lover og et godt forsvar” (Prin. 12.1). Machiavellis ettertrykkelige insistering på at opprettelsen av en borgerhæren gjør en stat bedre rustet mot fienden, er samtidig en sterk kritikk av bruken av leiesoldater i hans tid. Det er en kritikk som kan rettes mot både Venezia og Machiavellis egen by Firenze, i det begge forsøkte å ekspandere uten å utvikle en egen militær borgermilits.¹⁶⁷ Isteden benyttet de seg leiesoldater som kjempet for betaling og dermed lett kunne bytte side for den rette pris. Det er en kritikk Machiavelli i stor grad utformet i *Dell'Arte Della Guerra* (*Krigskunst*), men som ellers er et gjennomgående tema i hele hans politiske og historiske forfatterskap.¹⁶⁸ I *Fyrsten* fortsetter Machiavelli med å insistere på at “leie- og hjelpetropper er unyttige og farlige” (Prin. 12.2), mens borgerhæren er “fundamentet for alt annet” (Prin. 26.5).

---

¹⁶⁷ Machiavelli. Gilbert (overs.) Machiavelli: The Chief Works and Others vol. II, 739

¹⁶⁸ I kraft av sitt embete i den florentinske stat ledet Machiavelli selv, med stor iver, en borgerhær i bystaten mellom 1506 og 1509. Det var denne styrken som etter mange år med nederlag beseiret Pisa våren 1509, en bragd som T.B. Eriksen referer til som “Machiavellis politiske stjernestund” i Machiavelli: Reven i Hønsegården, 105

På bakgrunn av dette fullfører så Machiavelli sin leksjon med å introdusere et eksempel til skrekk og advarsel; “San Marco oppdager sent, til sin egen bekostning; og kanskje forgjeves, at han trenger å holde sverdet og ikke boken i sin hånd” (A. 166- 168). “San Marco” er en referanse til Venezia og evangelisten Markus, som var bystatens patron, og med “boken” menes Bibelen. Machiavelli viser til de fatale begivenhetene tidligere dette året, da Venezia ble beseiret av Den hellige liga, og han må ha ment at de ikke var forberedt på å forsvare seg mot en slik styrke. I et brev til *Signoria*, 7.desember 1509, skriver Machiavelli følgende; “Alle steder hvor venetianerne gjør seg selv til herskere, sørger de for at et bilde av St. Markus blir malt, men med et sverd i hånden istedenfor en bok; fra dette virker det som om de har lært, på egen bekostning, at bøker og studier ikke er nok når det gjelder å bevare stater”.¹⁶⁹ Nærmest ordrett siterer Machiavelli her fra sitt eget dikt. Venezia har fått en brutal lærdom, ved å ha prioritert studier foran krigskunst.¹⁷⁰ Den kristne oppfordringen om å leve et liv i kontemplasjon, *vita contemplativa* har gått på bekostning av politikkens eksistensgrunnlag, *vita activa*.¹⁷¹ At Venezia, og enhver stat, må lære seg å bruke begge er Machiavellis lærdom.

4.6 Machiavellis profeti

Mot slutten av diktet minner Machiavelli om *Fortunas* makt over menneskelig handling; “la ingen bli grepet av forundring, fordi i verden lar de fleste seg styre av skjebnen (*Fortuna*)” (A. 172- 175). Machiavelli påpeker at de fleste i verden lar seg styre av *Fortuna*, som for å si at mennesker er passive, og oppfordrer igjen til handling. Selv om store deler av diktet *Dell’Ambizione* handler om menneskets evne til å skape sin egen historie og styre sin skjebne, så er det viktig å huske på de ytre kreftene som også påvirker menneskenes liv. Dette henger sammen med Machiavellis forståelse av historien som syklisk og gjentakende, et syn han delte med mange renessansetenkere. Kreftene som dreier historiens hjul sørger for en evig veksel mellom heldig og uheldig skjebne (*Fortuna*). Med et slikt historiesyn ville Machiavelli nødvendigvis anse ekstreme bunnpunkt som vendingspunkt, og det er nettopp ved et slikt punkt Firenze og Italia befinner seg. I de siste linjene av diktet uttrykker Machiavelli bekymring over Italias fremtid og et ønske om stabilitet. Mer enn “andres smerte, er det en større frykt som knuger meg”, avslører han (A. 178- 180);

---

¹⁶⁹ Machiavelli. Vivanti (red.) Opere vol. II, 1239

¹⁷⁰ Patapan. "I Capitoli: Machiavelli's New Theogony", 195

¹⁷¹ Ibid.

Jeg ser Ærgjerrighet, sammen med den flokken som himmelen ved begynnelsen av verden tildelte henne, fly over de toskanske fjellene;
og allerede har hun spredt så mange gnister blant de menneskene som er fulle av misunnelse, at deres byer og landsbygder vil brenne, hvis ikke nåde eller bedre styre hindrer det.

(Amb. 181- 187)

Disse siste linjene inneholder både en spådom og en advarsel; tiden renner ut for Firenze og Italia, som bare kan reddes fra undergang dersom gode ordninger innføres. *Ambizione* truer med å ødelegge Italia fra innsiden, og slippe løs “flokkene” sin på befolkningen.¹⁷² Machiavelli oppfordrer til snarlig handling, ettersom Firenze tilsynelatende befinner seg i ellefte time. “Misunnelse” har allerede begynt å vende folk mot hverandre, og gjort dem opprørske. Følgelig er Machiavellis tanke, mot slutten av det hele, at det kanskje er for sent.

---

¹⁷² *Invidia* (Misunnelse), *Accidia* (Latskap), *Odio* (Hat), og *Crudeltà* (Ondskap), *Superbia* (Hovmod) og *Inganno* (Svik)

5 *Dell'Ingratitudine*

5.1 Giovanni Folchi og diktningens trøst

Den klassisk- litterære inspirasjon er sterkt til stede i *Dell'Ingratitudine*, hvor Machiavelli låner strofer fra Dante, Boccaccio og Petrarca, i hva som fremstår som en klagesang over utakknemlighetens last. Diktet innledes med en appell til adressaten, hvor Machiavelli åpenhjertig bekjenner at han med diktningen søker å trøste seg selv; “Giovanni Folchi, et liv i misnøye, bitt av Misunnelsens tann, ville gitt meg mer sorg og mer smerte,/ hvis det ikke var for at de søte strengene fra min harpe, mykt lydende, fortsatt gjør Musene lydhøre for min sang” (I. 1- 6). Machiavelli inntar rollen som klassisk poet ved å påkalle musene og hevde at han “synger” for å lindre sin smerte. Men til tross for referansene til klassisk litteratur og poesi, og til berømte diktere, gir Machiavelli samtidig ydmykt uttrykk for at han ikke er ute etter å vinne heder og ære. Han forventer ikke å bli tildelt laurbærkransen (I. 7-9: *corona*), i hans tid den høyeste utmerkelse for diktere og kunstnere. Heller ikke tror han at han kan tilføye “en dråpe vann til Helikon” (ibid.), refererende til kildene som sprang ut ifra Musenes fjell. Som påpekt av Patapan i artikkelen “I Capitoli: Machiavelli’s new theogony” benekter dermed Machiavelli sin egen *Ambizione*, i det han jo “synger” for sin egen del, utelukkende for å lindre smerten og lege sin sorg.¹⁷³

Dell'Ingratitudine anses for å være det mest personlige diktet i *Capitoli*- serien, da det i motsetning til *Dell'Ambizione*, som er basert på samtidige politiske begivenheter, tar utgangspunkt i Machiavellis eget liv. Dette kommer ikke bare fram av diktets dramatiske og personlige stil, men også av poetens innledende presentasjon; “jeg vet godt hvor lang veien er; jeg vet at jeg ikke har nok pust til å nå toppen av den etterlengtede bakken./ Skjønt, hele tiden driver slikt et begjær meg at jeg tror jeg kanskje kan plukke mens jeg går noen av de ørsmå plantene som dekker skråningen” (I. 10- 15) Som Sisyfos strever dikteren seg opp “den etterlengtede bakken”, men i motsetning til den mytiske kongen som er fordømt til evig tid, aner Machiavelli håp, symbolisert ved “de ørsmå plantene” (*arbuscel*). Machiavelli innrømmer sine egne begrensninger, samtidig som han erkjenner at han allikevel håper på å overskride dem. Diktningen er i mellomtiden et pust i bakken, og som Machiavelli proklamerer, et sted hvor han kan søke trøst; “Mens jeg synger så søker jeg ifra hjertets tårn”¹⁷⁴

¹⁷³ Patapan. “I Capitoli: Machiavelli’s New Theogony”, 192

¹⁷⁴ “Hjertets tårn” er en direkte oversettelse av Machiavellis *cor torre*. I utgangspunktet er ikke dette et uttrykk vi ville ha brukt i dag, antageligvis ikke på Machiavellis tid heller. I de engelske oversettelsene heter det simpelthen “to tear out of my heart”(Tusiani, 103) og “to take from my heart” (Gilbert, 740). Begge uttrykk indikerer en

å dempe sorgen over de skadelige hendelser som rasende forfølger min sjel/ Hvordan årene i tjeneste går tapt, som når man sår i sand og under vann, vil bli tema for mine vers” (I. 16-21).¹⁷⁵

Det selvbiografiske aspektet ved *Dell’Ingratitudine* gjør det å vurdere diktet opp mot Machiavellis egne bitre erfaringer relevant. Men når ble diktet skrevet og hvilke “skadelige hendelser” er det Machiavelli mener at “rasende forfølger” hans sjel? Referansen til Consalvo di Cordova,¹⁷⁶ som lever “under sin konges mistenksomhet” (I. 163- 165), indikerer komposisjon mellom 1507 og 1515. Consalvo, også kalt *Gran Capitàn*, ble uventet avskjediget i 1507 av spanskekongen Ferdinand II, etter å ha sikret han flere seire som general og visekonge av Napoli. I diktet sikter Machiavelli til at kongens utakknemlighet førte til at Consalvo måtte leve resten av sitt liv i eksil og vanære.¹⁷⁷ Machiavelli omtaler den spanske generalen som om han var i live i skrivende stund, og det er derfor rimelig å sette en *terminus ante quem* til 1515, altså før generalens død. I perioden 1507 til 1515 er det imidlertid flere hendelser i Machiavellis liv som kan knyttes til diktet, og de aller fleste kommentatorer har forsøkt å forklare det ut i fra en eller flere av disse.

Den tidligste hendelsen som kan knyttes til diktet skjedde i begynnelsen av 1507, da Machiavelli ble snytt for oppdraget med å reise som ambassadør for Firenze til den tysk-romerske keiserens hoff.¹⁷⁸ Som nevnt i det foregående kapitlet om *Dell’Ambizione*, innebar dette oppdraget diplomati og forhandlinger med keiseren, hvis urealistiske planer om å erobre pavestaten truet borgernes sikkerhet i Firenze. På dette tidspunktet hadde Machiavelli tjent under Piero Soderini siden han ble tilsatt som statssekretær av kanselliet for utenrikssaker i 1498, og han hadde *gonfalonierens* tillit.¹⁷⁹ Men Firenzes aristokratiske familier (*ottomati*) hadde lite til overs for det økende ansvaret som Machiavellis stilling ble tiltrodd, og derfor avskår de planene til Soderini ved å sende den yngre og mindre erfarne Francesco Vettori isteden. Når Machiavelli i *Dell’Ingratitudine* hevder å være “bitt av Misunnelsens tann” (I. 1-3) kan det være en henvisning til det oppdraget som Vettori ble sendt på i hans sted.

---

sentimentalitet og en form for inderlig desperasjon som for meg fremstår som ukarakteristisk for Machiavelli, selv i denne sammenheng. At han bruker ordet tårn (*torre*) alluderer til styrke og forsvar, og det er et bilde som umiddelbart vekker en assosiasjon til den verden Machiavelli levde og virket i. At maktsetet Firenze, festningsaktige Palazzo Vecchio, med sitt nærmere hundre meter høye *Torre d’Arnolfo*, var Machiavellis arbeidsplass slipper heller ikke unna allusjonen som kommer av hans “hjertets tårn”.

¹⁷⁵ Dante. *Commedia*: Par. 1.12: “sarà ora materia del mio canto” (vil nå bli tema for min sang)

¹⁷⁶ Gonzalo Fernández de Aguilár de Córdoba (1453- 1515)

¹⁷⁷ Dionisotti. *Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli*, 69

¹⁷⁸ Najemy (red.) Robert Black. “Machiavelli in the Chancery” i *The Cambridge Companion to Machiavelli*, 43

¹⁷⁹ Eriksen. *Machiavelli: Reven i Hønsegården*, 101

Både Tommasini og Benedetto diskuterer hvorvidt diktet kan ha vært skrevet tidlig i 1510, og at den utakknemligheten som Machiavelli reflekterer over gjelder de mislykkede forsøkene til hans motstandere på å fjerne han fra stillingen som statssekretær.¹⁸⁰ Fiendtligheten mot Machiavelli oppstod først og fremst blant de i Firenze som anså han for å være Soderinis *mannerino*. Påstander som at Machiavellis far var født utenfor ekteskapet, og at Machiavelli hadde gjeld ble rettet i hva som fortonet seg som en svertekampanje mot statssekretæren.¹⁸¹ Mer alvorlige hendelser, hvis tilknytning til diktet virker mer sannsynlig, skjedde imidlertid noen år senere. I september 1512 tok Machiavellis politiske karriere en brå slutt da Medici- familien kom tilbake til makten i Firenze. Soderini ble avsatt og sendt i eksil, mens Machiavelli sakte ble presset ut av regjeringen. Blant annet ble det rettet mistanke mot hans håndtering av midler, en mistanke som snart ble gjort om til en anklage om korrupsjon. Saken endte med at Machiavelli ble bøtelagt og forvist fra sin arbeidsplass i Palazzo Vecchio, i tillegg til å bli satt i husarrest i et år.¹⁸² Arbeidet som Machiavelli hadde gjort for den florentinske regjering, både som statssekretær for utenrikssaker, diplomatisk megler og ansvarlig for opprettelsen av borgermilitsen, var glemt over natten. Med ett var Machiavellis evner ikke lenger ønsket av noen. Kanskje er det dette han refererer til i de innledende strofene om hvordan “årene i tjeneste går tapt, som når man sår i sand og under vann” (I. 19-21)?

Den plutselige avskjedigelsen av Machiavelli, og den påfølgende ydmykelsen, fremstår som et naturlig utgangspunkt for det temaet som diktet *Dell'Ingratitudine* reflekterer over. Men Machiavellis ulykke var ikke over med dette, for bare noen måneder senere var det en verre skjebne som ventet han. Hendelsen, som kan klassifiseres som et absolutt bunnpunkt i Machiavellis liv, var innblandingene i Boscoli- Capponi konspirasjonen i februar 1513. Giovanni Folchi, Machiavellis kamerat og som diktet *Dell'Ingratitudine* er dedisert til, ble også trukket inn i saken.¹⁸³ Målet med konspirasjonen var angivelig å styrte Medici- regimet ved å snikmyrde Giulio di Giuliano de' Medici og Giovanni di Lorenzo de' Medici, og gjenopprette republikken slik den hadde vært under Soderinis styre.¹⁸⁴ Til tross for at

---

¹⁸⁰ Tommasini. La Vita e gli Scritti di Niccolò Machiavelli nella loro relazione col Machiavellismo, 1: 487/ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 69

¹⁸¹ Benedetto. Operette e Satiriche: Introduzione e note di Luigi Foscolo Benedetto, 122

¹⁸² Ridolfi. Vita di Niccolò Machiavelli, 214

¹⁸³ Konspirasjonens initiativtakere, florentinerne Peitropaolo Boscoli (1481-1513) og Agostino di Luca Capponi (1470-1513), avslørte seg selv på klønede vis de presterte å miste en kompromitterende liste med navn i huset til en av Firenzes rike familier. Siden Boscoli var kjent for å være en motstander av Medici- regimet ble listen tatt for å være en oversikt over medsammentvorne i et komplott, og dermed brakt til magistraten. Blant navnene på listen var det til Niccolò Machiavelli og Giovanni Folchi. Boscoli og Capponi ble henrettet 23. februar 1513.

¹⁸⁴ Ridolfi. Vita di Niccolò Machiavelli, 215

konspirasjonens initiativtakere tilstod i avhør, ble de mistenkte fengslet, bøtelagt og avhørt under tortur. Mens Machiavelli ble holdt fengslet i Firenze, ble Folchi dømt til å sone fem år i den beryktede Volterra- festningen.¹⁸⁵ Etter 22 dager i fengsel ble Machiavelli løslatt på grunnlag av en generell amnesti fra den nyinnsatte Pave Leo X.¹⁸⁶ I kjølvannet av fengselsoppholdet og behandlingen fra den florentinske stat følte Machiavelli avsky over den utakknemligheten som byen han hadde tjent så lenge og godt hadde vist han.¹⁸⁷ Fordi *Dell'Ingratitudine* er dedikert til Giovanni Folchi, virker det plausibelt å trekke en forbindelse mellom diktet og den skjebnesvangre opplevelsen han opplevde sammen med poeten. Patapan tolker diktet nettopp slik; som en ulykkelig refleksjon over uretten som ble begått mot dem begge.¹⁸⁸ Dionisottis mening er allikevel at diktet må ha blitt skrevet før denne hendelsen ettersom Machiavelli, i sin politiske vanære, neppe kunne ha tillatt seg å korrespondere med en venn som var mer vanæret enn han selv.¹⁸⁹ Et ytterligere argument, som synes å understøtte Dionisottis konklusjon, er at Machiavellis dikt er sentrert rundt hans egen sorg og ulykke, og åpenbart legger mer vekt på folkets utakknemlighet enn fyrstens.¹⁹⁰

Det gjenstår da å forklare hvorfor diktet er dedikert til Giovanni Folchi i det hele tatt, en mann som Gilbert refererer til som "historically unimportant".¹⁹¹ Og riktignok finnes det lite informasjon om Folchis liv, hans navn er først og fremst kjent gjennom Boscoli- Capponi affæren. Litt kan vi allikevel nøste opp; Giovanni di Simone Folchi (1475-1518) ble født i Firenze, men bodde store deler av sitt liv i Roma, hvor han sannsynligvis tjente som korrespondent for *Signoria*. Folchi var en nær venn av Machiavelli og de brevvekslet jevnlig.¹⁹² Da borgermilitsen skulle opprettes i Firenze bidro han i Cascina og så i Valdarno, og må nødvendigvis på dette tidspunkt ha samarbeidet med Machiavelli profesjonelt.¹⁹³ Da Folchi ble fengslet i 1513 kom det fram i avhør at han og Machiavelli hadde vært i kontakt i perioden etter Soderinis fall, og at de hadde diskutert den politiske situasjonen. Ifølge Folchi hadde Machiavelli uttrykt at det nyrestaurerte Medici- regimet neppe hadde noen utsikter til stabilitet, blant annet fordi det manglet en leder av Lorenzo "il Magnifico"¹⁹⁴ den eldres

¹⁸⁵ Tommasini. La vita e gli Scritti di Niccolo Machiavelli nella loro relazione col Machiavellismo, 1: 487

¹⁸⁶ Da Pave Julius II døde (21. februar 1513), ble kardinal Giovanni de' Medici innsatt som hans etterfølger, under navnet Leo X. (11.mars). Gleden i Firenze var stor fordi paven var en av deres egne. Dette ble redningen for Machiavelli, ettersom den nye paven for anledningen ga generell amnesti til alle innsatte i Firenze.

¹⁸⁷ Tommasini. La vita e gli Scritti di Niccolo Machiavelli nella loro relazione col Machiavellismo, 1: 484

¹⁸⁸ Patapan. "I Capitoli: Machiavelli's New Theogony", 190

¹⁸⁹ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 69

¹⁹⁰ Benedetto. Operette e Satiriche: Introduzione e note di Luigi Foscolo Benedetto, 123

¹⁹¹ Machiavelli. Gilbert (overs.). Machiavelli: The Chief Works and Others vol. II, 740

¹⁹² Inglese. Capitoli: Introduzione, testo critico e Commentario, 196

¹⁹³ Tusiani (red. & overs.). Lust and Liberty: The Poems of Machiavelli, 190

¹⁹⁴ Se Machiavellis minneord til Lorenzo "il Magnifico" i Istorie Fiorentine, 8: 36

dyktighet og karakter.¹⁹⁵ *Dell'Ingratitudine* kan ha blitt tilsendt Folchi i etterkant av Machiavellis avskjedigelse, og samtidig sirkulert i Firenzes humanistiske og litterære kretser, slik det var vanlig på denne tiden. En siste mulighet er at diktet ble skrevet over en lengre periode, mer eller mindre påvirket av alle disse nevnte hendelsene. Dette kan isåfall forklare Machiavellis noe skiftende holdninger underveis, og den motsigelsefulle vekslingen mellom beskrivelsene av utakknemlighet hos fyrsten og folket.

5.2 Utakknemlighetens gudinne

Selv om *Dell'Ingratitudine* starter som en klassisk klagesang, kommer det snart fram at Machiavelli er i samme ærend som i *Dell'Ambizione* og *Di Fortuna*. Temaet utakknemlighet skal redegjøres for i en politisk kontekst, og også her forklares utakknemlighetens opprinnelse og virke i verden med en skapelsesberetning;

Når stjernene, når himlene var lei den menneskelige ære, ble Utakknemlighet født inn i verden for å trosse den.

Av Grådighet og Mistanke var hun datter; næret i armene på Misunnelse; i brystet på fyrster og konger lever hun.

Der, som sitt hovedsete, bygger hun sitt rede; derfra bader hun hjertene til alle andre menn i sin forræderske gift.

Overalt føles derfor denne ondskapen, fordi alt er gjennomboret og bitt av hennes ammes harmfulle tann.

(Ingr. 22- 33)

Dell'Ingratitudine plukker opp tråden fra *Dell'Ambizione*, hvor de siste linjene advarer mot å vekke folkets "misunnelse" (A. 181- 187). *Invidia* (Misunnelse) introduseres her i personifisert form som *Ingratitudines* amme. Videre avsløres nok en forbindelse mellom diktene ved at *Ingratitudines* mor er *Avarizia*, *Ambiziones* følgesvenn. *Avarizia*, som karakteriseres som en furie i *Dell'Ambizione*, er her oppgradert til gudinne, og samtidig presenteres en ny guddom i Machiavellis univers, *Ingratitudines* far *Sospetto* (Mistanke). Med dette antydes det at utakknemlighet springer ut fra grådighet og mistanke, mens misunnelse gir den næring.¹⁹⁶

Machiavelli forklarer utakknemlighetens tilblivelse med at stjernene og himlene "var lei den menneskelige ære". Begrepet ære, eller *gloria*, er veletablert i Machiavellis tenkning, og synonymt med *fama* (berømmelse), *onore* (heder), *laude* (lovpris), *stima* (aktelse/ respekt)

---

¹⁹⁵ Najemy (red.). Humfrey Butters. "Machiavelli and the Medici" i *The Cambridge Companion to Machiavelli*, 67

¹⁹⁶ En tanke Machiavelli skal videreutvikle senere, i *Drøftelser* (Disc. 1: 29)

og *riputazione* (rykte).¹⁹⁷ Machiavellis *gloria* dreier seg hovedsakelig om en verdslig ære (*mondana gloria*),¹⁹⁸ som angår menneskets liv og affærer, og ikke en kristen, hvor den høyeste *gloria* er religiøs og spirituell, eksemplifisert ved de kanoniserte helgenene. Machiavellis bruk av *gloria* er mer nærliggende den antikke, hedenske tradisjon, særlig den romerske, hvor begrepet hadde en særdeles sterk posisjon. I artikkelen “The Theme of Gloria in Machiavelli” definerer Russel Price begrepet som offentlig anerkjennelse av enestående handlinger eller prestasjoner.¹⁹⁹ *Gloria* kan høstes i politikken, gjennom diplomati og i krig, og individene som Machiavelli beskriver som har mottatt slik heder, er alle mytiske helter, herskere, eller generaler.

Det er viktig ikke å forveksle *gloria* (ære) med *superbia* (hovmod), slik Gilbert gjør i sin oversettelse av diktet, hvor *gloria* leses som “pride”.²⁰⁰ Gilberts tolkning plasserer begrepet *gloria* i en bibelsk setting, og alluderer til forvisningen fra Paradiset, men som allerede bemerket, i forrige kapittel om *Dell’Ambizione*, er ikke Machiavelli nødvendigvis opptatt av syndefallet på denne måten. *Gloria* er dessuten positivt ladet i motsetning til *superbia*, som er en dødssynd. Når Machiavelli skriver at stjernene og himlene sendte *Ingratitudine* til jorden for å trosse menneskets ære, er det snakk om en implisitt henvisning til *Fortunas* virke i verden. I novellen *La Vita di Castruccio Castracani da Lucca* beskrives *Fortuna* som fiendtlig innstilt til menneskers ære (*gloria*).²⁰¹ Hennes lov om at ingen lykke varer evig sørger for balanse i verden, og derfor vil hun alltid dytte ned de som har karret seg til topps. Som det foregående kapitlet var inne på, er *Fortunas* virke et direkte resultat av menneskets *Ambizione*. *Gloria*, knyttet til politisk suksess, avhenger av en riktig bruk av *Ambizione*. I denne sammenheng fremstår *Ingratitudine* som *Fortunas* tjener, i det hun bruker utakknemlighet til å trosse den æren (*gloria*) som mennesket har oppnådd gjennom sin ærgjerrighet (*Ambizione*). Av dette følger at; “hvis en mann først regner seg som lykkelig, ved Himmels elskverdighet og gunst, er det ikke lenge før han går tilbake på sitt ord,/ når han sliten ser sitt blod og sin svette og sitt liv i god tjeneste tilbakebetalt med krenkelse og falsk anklage” (I. 34- 39). Hvis det er sin egen ulykke Machiavelli refererer til her er det passende, for Machiavelli var nettopp på høyden av sin karriere da han brått mistet alt.

Machiavelli runder av skapelsesberetningen ved å beskrive *Ingratitudines* makt og

---

¹⁹⁷ Russel Price. “The Theme of Gloria in Machiavelli” i *Renaissance Quarterly*, Vol. 30, No. 4, Studies in the Renaissance Issue (1977), 589

¹⁹⁸ Price. “The Theme of Gloria in Machiavelli”, 592

¹⁹⁹ *Ibid.*, 591

²⁰⁰ Machiavelli. Gilbert (overs.) *The chief works and others vol II.*, 740

²⁰¹ *La Vita di Castruccio Castracani da Lucca* i Machiavelli. Capata (red.). *Tutte le Opere: Storiche, Politiche e Letterarie*, 462: “... la fortuna, inimica alla sua gloria...”

virke i verden som evig og absolutt; “aldri går denne ondskaben til grunne; aldri blir hun ødelagt; tusen ganger stiger hun opp; dersom hun dør, fordi hennes mor og hennes far er udødelige” (I.58- 60). Gudinnen er framstilt som en bueskytter, og i sitt kogger har hun “tre onde piler salvet med gift, hvis tipp aldri opphører å såre, hvor enn målet for hennes sikte befinner seg” (I. 43- 45). Pilene symboliserer hvordan en som har mottatt en tjeneste eller velgjerning kan vise utakknemlighet på tre ulike måter. Den første pilen gjør en mann oppmerksom på fordelene han har mottatt, han erkjenner sin lykkelige skjebne, men uten å gi noe tilbake (I. 46- 48). Den andre pilen gjør at en mann glemmer fordelene, og dermed nekter for å ha mottatt den (I. 49- 51). Den tredje pilen gjør mest skade ved at en mann ikke bare glemmer å ha mottatt en fordel og nekter for det, men han straffer også sin velgjører istedenfor å returnere tjenesten eller vise takknemlighet (I. 52- 54). Ifølge Machiavelli er det denne siste pilen som gjør mest skade; “Dette slaget skjærer gjennom til beinet; dette tredje såret er mer dødelig; denne pilen kommer med større kraft” (55- 57). Gudinnens tre piler representerer en trinnvis prosess hvor en mann hvis makt er økende, i takt med dette blir mindre takknemlig. For jo mer en mann har, jo mer klamrer han seg til det, og jo mer bestemt blir han på å beholde det. Dette er grunnen til at fiendtlighet og kriger oppstår, fordi menn søker å erverve stadig mer, samtidig som at de frykter for å miste det de allerede er i besittelse av.²⁰²

5.3 Folkets utakknemlighet

Selv om *Ingratitudine* har sitt hovedsete “i brystet på fyrster og konger”, som det heter i skapelsesberetningen, og selv om “hun triumferer i hjertet til hver eneste hersker” (I. 61- 63) konstaterer Machiavelli at hun også er å finne i folkets hjerter, når det er de som har makten. Faktisk finner gudinnen mer “glede” (*diletta*) her, fordi hun fra folkets hjerter får gjort mest skade (I. 61- 63); “Folket såres mer grusomt ved hennes piler, fordi det alltid er slik, at der det er minst viten blir mistenksomheten større” (I. 64- 66). Det Machiavelli mener er at det er vanskeligere for folket enn en fyrste å holde seg informert, og at mye blir overlatt til spekulasjoner og rykter; “folkets ulike personer, fulle av all slags misunnelse, holder for alltid Mistanke våken, og han holder ørene sine åpne for sladder” (I. 67- 69).

Machiavelli fortsetter så med å vise til eksempler på utakknemlighet i historien, og som fremste eksempel presenterer han Scipio Africanus, hvis store gjerninger ble gjengitt med

---

²⁰² Price. “The Theme of Gloria in Machiavelli”, 622

harne av romerne.²⁰³ Store deler av diktet, fra linje 73 til 129, er i det hele tatt en lovprisning til Scipio Africanus for hans edle karakter og bragder. For Machiavelli fremstår denne mannen som et ypperlig eksempel på hvordan “himlene og stjernene var lei den menneskelige ære (*gloria*)”. Machiavelli går tilbake til den første punerkrigen,²⁰⁴ da Italia ble “frarøvet fred og ro” (I. 73). For på denne tiden ble Scipio Africanus født i Roma, eller etter Machiavellis ord, “faktisk sendt fra himmelen” (I. 77). Machiavelli framstiller det som om Scipio ble brakt til verden for å være Romas redningsmann i krigen mot Kartago, og kaller han for *un uom divino*, en guddommelig mann. Han trekker fram hvordan Scipio i sin ungdom reddet livet til sin far, Publius Cornelius Scipio, i slaget ved Ticinus,²⁰⁵ “det første forvarsel om hans lykkelige skjebne!” (I. 79- 81). Machiavellis fremstilling er av en patriotisk krigshelt som i hans øyne hadde alle de kvaliteter en leder bør ha. Han var tapper og uredde der han “energisk og alene, med en kniv i hånden” nektet å forlate Italia, selv etter at “så mange romere gikk tapt i Cannae” (I. 82- 84). Scipios hevn kom noen år etter, da krigen hadde flyttet seg til spansk jord, og han ble sendt dit som konsul. I 207 f.Kr var seieren, og ydmykelsen av Hannibal, et faktum. Scipio fortsatte å seire da krigen brakte han til Afrika, “først Syphax,²⁰⁶ og deretter Hannibals lykke og fedreland rammet han” (I. 88- 90) Slik “hevnet han det romerske blod spredt av fienden i Italias daler” (I. 92- 93). Og med dette avslutter Machiavelli sin hyllest:

Hvilket språk kan synge hans pris? Hvilket øye kan beskue slikt et storslagent lys? Å lykkelige romere, lykkelige tider!

Denne uovervinnelige og praktfulle leder har vist alle den veien som fører mannen til den høyeste ære. Aldri i menneskenes hjerter har det tidligere blitt sett eller vil bli sett, uansett hvor verdige, praktfulle og gudelignende, så meget ridderlighet og så meget elskverdighet; og blant de som er døde og de som lever, og blant gamle og moderne folkeslag, finner man ikke en mann som kan måle seg med Scipio.

(Ingr. 100- 111)

Men selv Scipio ble offer for Misunnelsens “vrede”, da “hun fikk ham anklaget iblant folket, og erklærte at grenseløs fordel skulle følges av grenseløs urettferdighet” (I. 115- 117). Her refererer Machiavelli til da Scipio returnerte til Roma med sin bror etter en endelig seier ved Magnesia i 185 f.Kr, og ble anklaget for å ha tatt i mot bestikkelser fra Antiokos.²⁰⁷ Machiavellis eksempel om da Scipio ble møtt med korrupsjonsanklager av folket bærer

²⁰³ Publio Cornelio Scipione l’ Africano (235- 183 f.Kr)

²⁰⁴ 1. Punerkrig: 264- 241 f.Kr

²⁰⁵ Slaget ved Ticinus: 218 f.Kr

²⁰⁶ Syphax: Konge i Numidia, først på romersk side, men allierte seg så med Kartago.

²⁰⁷ Antiokos III den store (241- 187 f.Kr). Konge av Selevkideriket fra 223 til 187, da han ble beseiret av romerne

unekkelig i seg en assosiasjon til høringen han selv måtte gjennomgå. I tilfellet med Scipio ble det aldri opprettet sak basert på anklagene, selv om det ble forsøkt. Han trakk seg tilbake til sin villa i Literno, ved kysten av Campania, og deltok ikke lenger i politikken. For “da han forstod at denne universelle last (*Ingratitudine*) var rustet mot han, snudde han av egen fri vilje, og forlot den utakknemlige bolig” (I. 118-120). Scipio døde i 183 f.Kr og ifølge legenden uttrykte han et ønske om å bli begravet vekk fra sin utakknemlige by, i tillegg til å be om følgende inskripsjon på gravstøtten: *Ingrata patria, ne ossa quidem habebis* (utakknemlige fedreland, du vil ikke engang få mine bein).²⁰⁸ Machiavelli gir en reprise av dette utsagnet i sitt avsluttende vers om Scipio; “Han bevæpnet ikke sin sjel med annen hevn: han var bare ikke villig til å etterlate til sin hjemby de bein som hun ikke fortjente å beholde” (I. 124- 126). Flere eksempler følger så i Machiavellis redegjørelse av utakknemlighetens historie;

På ingen måte var Roma den eneste byen utakknemlig til det ytterste; se på Athen, hvor Utakknemlighet laget sitt rede styggere enn noe annet sted.
Det nyttet heller ikke å ta opp skjold mot henne, selv om det mot henne ble laget mange lover, for å bekjempe en last så fryktelig og ond.
Og enda mer fremstår denne byen som tåpelig idet vi ser at hun ved fornuften visste hva som var godt og valgte ikke å følge det.
Miltiades, Aristides og Phocion, selv Themistokles, som var av den harde sort, var gode vitner til hennes virke.
For sine fremstående og veldige bragder vant de fra henne: fengsel, eksil, forakt og død.

(Ingr. 130- 144)

De athenske personlighetene som Machiavelli trekker fram ble alle fratatt sin “ære”, i likhet med Scipio. Den første som nevnes er Miltiades (550- 489 f.Kr), en general (*strategos*) som utmerket seg i slaget ved Marathon i 490 f.Kr, men som etter et mislykket angrep på den persisk- allierte øya Paros året etter ble anklaget for forræderi og dømt til døden. Dommen ble imidlertid omgjort til bøter, og Miltiades døde i fengsel. Den neste er statsmannen og generalen Aristides (530- 468 f.Kr), hos Herodot kalt “den beste og mest hederlige mann i Athen”.²⁰⁹ Da han motarbeidet Themistokles’ forslag om å utbedre Athens sjøforsvar, førte konflikten til at Aristides ble utvist fra Athen.²¹⁰ Deretter er det Phocion (402- 318 f.Kr), også en fremtredende statsmann og general, og en forkjemper for fred og diplomati, kjent under tilnavnet “den gode”. Da Makedonia tok kontroll over Athen under Aleksander den

²⁰⁸ Scipio Africanus the Elder. *Encyclopædia Britannica Online* (Oppsøkt 10.11.13)
(<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/529046/Scipio-Africanus-the-Elder>)

²⁰⁹ Herodot. Henning Mørland (overs.) Historie (Oslo: De norske bokklubbene, 2004), 8: 79

²¹⁰ Plutarchos. Henning Mørland(overs.) Livsskildringer med sammenligning (Oslo: Aschehoug & co, 1967), 1:7

store ble Phocion anklaget for forræderi og dømt til døden. Til slutt nevnes Themistokles (524- 459 f.Kr), en mektig politiker og general, ansvarlig for blant annet utvidelsen av Athens sjøforsvar. Det var en satsning som senere skulle vise seg å være helt avgjørende i krigen mot perserne, og som gjorde han berømt. Themistokles ble imidlertid utvist fra Athen i 472, etter å ha hisset på seg både spartanere og athenere. Fiendtligheten skyldtes delvis at Themistokles' medborgere ble misunnelige på hans økende prestisje og makt, men også at han opptrådte arrogant, skriver den greske historikeren og biografen Plutark i *Livsskildringer*.²¹¹

Som Machiavellis eksempler tilsier viser utakknemligheten seg særlig i krisetilstander, som når en stat trues utenfra; "Fordi i øynene til folkemengden hvis by er overvunnet, er blodsutgytelsen og de ærefulle sår visket ut av hukommelsen ved den minste vanære og lille feil" (I. 145- 147), men også når et individs makt blir så stor at borgerne ikke bare blir misunnelige, men begynner å frykte for sin frihet. Det var dette som skjedde da Scipio returnerte til Roma som seirende general. Istedenfor å kjempe i mot forlot Scipio byen, "og han ga plass til det onde begjæret (*Ambizione*) i andre så snart han så at Roma nødvendigvis måtte tape enten friheten eller han selv" (I. 118- 123). Machiavelli kontrasterer så Scipios valg med det Cæsar tok, da han marsjerte inn i Roma og erklærte seg som enehersker.²¹² Formålet er å vise at når folket vender seg mot et mektig individ, slik som skjedde med Scipio og Cæsar, risikerer de å forverre situasjonen. Folkets ondsinnede bakvaskelse (*triste calunnie*) kan gjøre en ånd som "en gang var mild og human, tyrannisk" (I. 148- 150). Machiavelli forklarer dette med at et individ som trues med vanære kan ty til drastiske midler, til og med bryte loven, for "ikke å lide under Utakknemlighetens skade./ Dette gjorde at Cæsar stjal tronen og det Utakknemlighet ikke skjenket, ga rettmessig vrede og rettmessig forakt" (I. 151- 156). En lignende omtale finner vi i *Drøftelser*, hvor det heter at Cæsar "tok med makt det som utakknemligheten nektet han" (Disc. 1.29).²¹³

Mens Scipio valgte å trekke seg fra den politiske arena og forlate byen som han hadde kjempet for, brukte Cæsar derimot sin seier til å ta makten i Roma og gjøre seg til diktator på livstid. Cæsar var i Machiavellis definisjon en tyrann, en absolutt hersker (*principe assoluto*) (Disc. 3: 26), og naturligvis stilte han seg kritisk til en mann som truet republikkens velbefinnende. Scipio hylles fordi han trosset utakknemligheten, ved ikke å la den gjøre han tyrannisk. Spriket mellom Machiavellis omtale av de to i diktet, en "guddommelig mann"

---

²¹¹ Plutarchos. Mørland. Livsskildringer med sammenligning, 1:22

²¹² Cæsar krysset elven Rubicon i 49 f.Kr, sammen med legionen sin, og utløste borgerkrig. Etter å ha slått ned Pompeius' motstand ble han utnevnt til enehersker i 48 f.Kr.

²¹³ "che per forza si tolse quello che la ingratitudine gli negava" egen oversettelse

versus en som “stjal tronen”, er stor, og det er tydelig hvilken av de to Machiavelli foretrekker.

5.4 Fyrstens utakknemlighet

Dell'Ingratitudine fokuserer mest på folkets utakknemlighet, men mot slutten av diktet finner Machiavelli plass til å minne om at utakknemlighet først og fremst er en fyrstelig last;

Men la oss la folkets egeninteresse ligge; jeg henvender meg til fyrster og samtidige i hvem naturen også plasserte utakknemlige hjerter.
Ikke lenge etter at han overlot tronen til Bajazet, døde Ahmed Pasha med løkken om halsen.
Puglias landområder har Gonsalvo forlatt og han lever under sin konges mistenksomhet som belønning for gallernes nederlag.

(Ingr. 157- 165)

Ifølge Machiavelli er alle fyrster utakknemlige, fordi det som driver en fyrste, er begjæret etter makt og rikdom. Og fordi en som er i besittelse av makt og rikdom alltid må være oppmerksom på andres misunnelse, er en fyrste alltid mistenksom, enda mer enn folket. Dette fører for eksempel til at en fyrste hvis general har seiret for han i krig, kan finne på å sikre sine egne interesser i frykt for generalens eventuelle ambisjoner (Disc. 1.29). Den spanske generalen Consalvo de Cordova, nevnt innledningsvis, blir brukt som eksempel på dette,²¹⁴ og det er et eksempel som Machiavelli skal gjenta i *Drøftelser*;

Fra vår egen tid er alle kjent med hvordan Consalvo Ferrante erobret kongedømmet Napoli og vant over franskmennene for Ferdinand av Aragon. Etter at Ferdinand hadde forlatt Aragon og kommet til Napoli, belønnet han Consalvo ved å frata ham all kommando over hæren og alle festninger og lot ham så sende rett til Spania. Der døde han etter kort tid, uten at noen hadde gjort ham noen ære.

(Disc.1.29)

Det samme skjedde med Ahmed Pasha, den ottomanske generalen som, etter å ha forsvart tronen til Sultan Bajazet fra hans bror Cem, ble fjernet fra styret hans i 1482, og “døde med løkken om halsen”(I. 160- 162). “Denne fyrstelige mistenksomhet er så naturlig at intet kan gjøres for å motvirke den”, forklarer Machiavelli i *Drøftelser*, og dermed er det “helt umulig for en fyrste å vise takknemlighet overfor dem som under hans banner har vunnet store seire og sikret ham store erobringer” (Disc. 1.29). Mot slutten av *Dell'Ingratitudine* er Machiavellis dom over fyrstene klar;

---

²¹⁴ De to referansene til general Cordova skiller seg forøvrig fra hverandre i det diktet refererer til en mann som lever i unåde og dermed var i live i skrivende stund. I *Drøftelser* omtales generalens død, noe som indikerer at diktet om utakknemlighet ble skrevet før kapitlene om utakknemlighet i *Drøftelser*.

Gjennomsøkk hele verden til dens bredder og du vil finne få takknemlige fyrster, dersom du leser det som er skrevet om dem.

Og du vil se hvordan en som endrer stater, samt givere av kongeriker, stadig gjengjeldes med landsforvisning eller død.

For når det forårsakes et skifte i staten vil fyrsten du har skapt frykte at du vil ta tilbake det som du har gitt,

og han overholder så hverken tillit eller pakt med deg, for mektigere er hans frykt for deg enn den avtalte forpliktelsen.

Og så lenge denne frykten varer, krever han å se din familie utryddet og graven til deg og dine.

Derfor tjener du ofte i smerte og besvær og så, for den gode tjeneste, får du til gjengjeld et bedrøvelig liv og en voldsom død.

(Ingr. 166- 183)

Machiavelli sammenligner forholdet mellom fyrsten og borgeren med det mellom giver og mottager. Det er i prinsippet et kontraktsforhold (*l'obbligo contratto*) basert på tillit (*fede*) og pakt (*patto*). Ved å se nøyer på Machiavellis metaforbruk i diktet vil forholdet mellom giver og mottager tydeliggjøres, og hva det er en tjeneste innebærer. Når Machiavelli snakker om offentlig tjeneste eller velgjerninger bruker han ved flere tilfeller jordbruksmetaforer, som "hvordan årene i tjeneste går tapt, som man sår i sand og under vann" (I. 19- 20), "en god borger høster frukt i strid med frøet som ble lagt i jorden" (I. 71- 71) og "slik samlet han en frukt ulik den han hadde sådd" (I. 128- 129). Hvis velgjerninger kan sammenlignes med jordbruk, vil velgjøreren, på samme måte som den som sår håper på å høste, vente fortjeneste.²¹⁵ Machiavellis metaforer indikerer at det ikke finnes noe slikt som en gave eller en tjeneste, fordi alle velgjerninger er etterfulgt av en forventning om noe i retur. Hvis jeg yter denne tjenesten, vil jeg få en tilsvarende tjeneste tilbake? Dermed blir det å gi et middel for å få; "slik er menneskenes natur; de føler seg forpliktet såvel av de goder som gis og dem som mottas" (Prin. 10.3). Kontrakten mellom giver og mottager forutsetter tillit mellom dem som har inngått den, men som regel er tilfellet det motsatte, advarer Machiavelli. Kontrakten som Machiavelli skisserer, og som i teorien skal kunne hindre utakknemlighetens skade, vil uunngåelig brytes grunnet menneskets natur.

5.5 Machiavellis råd

I løpet av diktet heter det både at folkets utakknemlighet gjør mest skade og at det finnes få takknemlige fyrster. Machiavelli anerkjenner altså utakknemlighet hos både folket og fyrsten, men forbinder folkets utakknemlighet med mistenksomhet og fyrstens med grådighet. Utover dette gir han ingen konklusjon om hvem som er mest utakknemlig, slik han senere skal gjøre i

---

²¹⁵ Patapan. "I Capitoli: Machiavelli's New Theogony", 191

Drøftelser. Her nyanserer Machiavelli sine påstander om folket, ved å fremstille folkets utakknemlighet som legitimt under visse omstendigheter. Dersom folkets utakknemlige handlinger beror på en oppriktig og reell frykt for å miste frihet, har de handlet til fellesskapets og republikkens beste. For en fyrste derimot, hvis natur er mer tilbøyelig mot grådighet, kan ikke Machiavelli finne en lignende unnskyldning. Fyrstens utakknemlighet er, i motsetning til folkets, i alle tilfeller utilgivelig, i det han fremmer en egeninteresse og ikke fellesskapets. At Machiavelli i diktet fokuserer på folkets utakknemlighet som mest skadelig, kan leses som et spark til den republikken som sørget for hans fall.

Machiavellis dikt påpeker elendigheten i det politiske liv samtidig som det presenterer et tilsynelatende uløselig problem. Det er et problem han senere skal se en løsning på i *Drøftelser*, derav kapittelet: “På hvilket vis kan en fyrste eller en republikk unnslippe denne utakknemlighetens last, og på hvilket vis kan en kaptein eller en borger unngå å bli undertrykket av denne” (Disc. 30).²¹⁶ I *Dell’Ingratitudine* er Machiavellis råd simpelthen; “Slik, uten at Utakknemligheten er død, burde alle og enhver flykte fra domstoler og stater, for det er ingen vei som fører en mann raskere til å gråte over det han har lengtet etter, enn den hvor han engang har oppnådd det” (I. 184- 187). De siste linjene av diktet er bitre og anti-politiske, og i disse avsluttende ordene er Machiavellis egen situasjon håndgripelig. Han har selv måttet flykte fra Palazzo Vecchio og Firenze, og forlate det han nå lengter etter. Machiavellis antydning er at så lenge utakknemlighet er de mektiges verktøy for å sikre sin makt, vil ingen kunne unngå den, selv ikke de med oppriktige hensikter på vegne av folket og bystaten, som han selv.

---

²¹⁶ Machiavelli bruker uttrykket *fuggire quelli suoi morsi* som kan oversettes med “å unngå dens (utakknemlighetens) bitt” (Disc. 1.30), tilsynelatende inspirert av diktet.

6 *Dell'Occasione*

6.1 Klassisk opphav

Machiavellis dikt om *Occasione* tematiserer en forestilling som har en like lang historie som *Fortuna*. *Occasiones* greske ekvivalent er *Kairos* (*Καιρός*), som betyr det rette tidspunkt. Opprinnelig var *Kairos* et begrep fra retorikken, og refererte til det å si eller gjøre noe i et avgjørende øyeblikk.²¹⁷ *Kairos* skiller seg fra et annet gresk begrep om tid, *Chronos* (*Χρόνος*), som referer til tidens kronologi. *Kairos* og *Chronos* ble i overgangen til latin ofte blandet sammen og kalt *Tempus* (Tid), men det er en viktig forskjell mellom de to.²¹⁸ *Kairos* er et øyeblikk i denne tidsrekken som fremstår som spesielt gunstig, og begrenses, i motsetning til *Chronos*, med en begynnelse og en slutt.

I den greske mytologien var *Kairos* Zevs' yngste sønn, og personifiserte anledningen, sjansen og tidens flyktighet. Lysippos, en av de fremste greske billedhuggerne, laget en bronseskulptur av *Kairos* på 300- tallet f. Kr, som ble berømt i antikken og hyppig brukt som motiv for malerier, historier og dikt.²¹⁹ Statuen stod angivelig utenfor Lysippos' hjem i Sikyon, og Poseidippos' epigram var gravert inn på basen. I epigrammet beskrives statuen som en ungdom stående på tå, med vinger på føttene og et barberblad i høyre hånd, for å vise at han er skarpere enn en kniv.²²⁰ Diktet fremstår som en samtale mellom Poseidippos og den levende statuen, som forteller at hans skaper plasserte han ved inngangspartiet for å være en lærdom til de som passerer. I senere fremstillinger ble ytterligere symbolske attributter lagt til, som vinger på ryggen, en vekt, eller en kule som *Kairos* balanserte på. *Kairos* ble slik en utbredt abstrakt forestilling med et ikonografisk slektskap til gudinner som *Fortuna*, *Nemesis* og *Nike*.²²¹ I Ausonius' epigram fra 300-tallet er det allegoriske potensialet i Lysippos' statue fullt utviklet. Statuen av unggutten *Kairos* er blitt til gudinnen *Occasio*, og i tillegg introduseres *Metanoea* (*μετάνοια*) som hennes følgesvenn. *Metanoea* presenteres som

---

²¹⁷ ”Kairos” i Store norske leksikon. Hentet fra: <http://snl.no/kairos>

²¹⁸ Rudolf Wittkower . “Chance, Time and Virtue” i *Journal of the Warburg Institute*, Vol. 1, nr. 4 (1938), 313

²¹⁹ Babrius. Phaedrus. Ben Edwin Perry (red. & overs.) *Fables: Babrius. And Phaedrus.* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1965), 366

²²⁰ Ausonius. N.M.Kay (red. & overs.) *Epigrams.* (London: Gerald Duckworth & Co. Ltd, 2001), 98

²²¹ Av de senere litterære fremstillinger kan det nevnes et av de latinske diktene fra *Æsops fabler* (*Phaedrus* 5.8) hvor *Kairos* er omtalt som *Tempus* (tid). Pausanius (ca. 110- 180 e.Kr) forteller om en statue av *Kairos* i sin reiseskildring av Hellas (*Beskrivelse av Hellas* 5. 14. 9), og dens plassering ved inngangen til grekernes idrettsarena i Olympia. Den greske retorikeren Callistratus gir en lang beskrivelse av Lysippos' statue i *Ekphraseis*.

gudinnen som gir straff for det som er gjort og ugjort, og således skaper anger.²²² Hos Machiavelli er denne gudinnen kalt *Penitenzia*,²²³ mens *Kairos* er blitt til *Occasione*.

6.2 Filippo de' Nerli og Orti Oricellari

Capitolo Dell'Occasione er dedikert til Filippo de' Nerli, en av Machiavellis nære venner og samtalepartnere i den intellektuelle og humanistiske kretsen *Orti Oricellari* (Oricellarihagene) i Firenze. *Orti Oricellari* var et møtested hvor de innvidde kunne diskutere blant annet litteratur, filosofi, historie, og politikk.²²⁴ Møtene ble opprinnelig initiert av aristokraten og humanisten Bernardo Rucellai (c.1448- 1514) tidlig på 1500- tallet, etter at det Medicisponsede platonske akademi i Firenze, ledet av filosofen Marsilio Ficino (1433- 1499), ble avviklet som følge av Lorenzo de' Medicis død i 1492.²²⁵ Ruccelais hageanlegg ble en slags fortsettelse av dette akademiet,²²⁶ men med Bernardo som kretsens nye mesén. Felix Gilbert deler møtene til Rucellais krets inn i to perioder; hvorav den første perioden fant sted før 1510, etterfulgt av noen år med pause, for så å gjenopptas etter Soderinis fall i 1512.²²⁷ Machiavelli frekventerte kretsen fra rundt 1515,²²⁸ og på dette tidspunkt hadde Cosimo Rucellai overtatt ledelsen etter sin avdøde far. På møtene leste Machiavelli høyt fra *Drøftelser*, hvorpå tilhørerne gav tilbakemeldinger og oppmuntringer om utgivelse. Faktisk var det gruppen som uttrykte et ønske om at Machiavelli skulle begynne arbeidet med verket i utgangspunktet,²²⁹ og forfatteren viser sin respekt til dette ved å dedikere *Drøftelser* til to av kretsens medlemmer, den nevnte Cosimo Rucellai, og Zanobi Buondelmonti. Forfatterens åpningsord i dedikasjonsbrevet taler for seg; "Den gave som med dette overleveres, kan neppe måle seg med den takk Niccolò Machiavelli er dere skyldig" (Disc. 1:11).

Orti Oricellari var møtestedet for Nerli og Machiavelli, og de knyttet et nært vennskap

---

²²² Aus. Epigram 11-12: "Sum dea, quae facti non factique exigo poenas,/ nempe ut paenitat. Sic Metanoëa uocor"

²²³ *Metanoëa* (*Metanoia*): I Bibelen er *Metanoia* oversatt med omvendelse, som i betydningen av å fatte et annet sinn, tenke annerledes, ombestemme seg eller endre syn på ting (John A. Hardon. *Modern Catholic Dictionary*. Bardstown: Eternal Life Publications, 2000, "metanoia"). I den pre- kristne tid betydde *Metanoia* simpelthen en "endring av sinnelaget", og antikkens grekere brukte det for å beskrive når noen endret mening etter å ha vurdert en sak på nytt. I tittelen på Ausonius' epigram brukes den latinske formen *Poenitentiae*, som hos Machiavelli blir *Penitenzia*. *Penitenzia* betyr anger, men i en religiøs sammenheng kan det også referere til botsøvelse.

²²⁴ Najemy (red.). "Machiavelli's military project and The Art of War" i *The Cambridge Companion to Machiavelli*, 121

²²⁵ Det Platonske Akademiet var en humanistisk diskusjonskrets i Firenze på 1400-tallet, som hovedsakelig fokuserte på å studere og oversette Platons tekster.

²²⁶ Ridolfi. *Vita di Niccolò Machiavelli*, 263

²²⁷ Felix Gilbert. "Bernardo Rucellai and the Orti Oricellari: A Study on the Origin of Modern Political Thought" i *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 12, (1949), 117

²²⁸ Najemy (red.). "Introduction" i *The Cambridge Companion to Machiavelli*, 10

²²⁹ Ridolfi. *Vita di Niccolò Machiavelli*, 266

som varte helt fram til Machiavellis død i 1527.²³⁰ Den gjensidige respekten mellom de to attesteres ikke bare i overleverte brev, men også i referansene til hverandre i deres verker. Machiavelli nevner imidlertid ikke Nerli noe sted før i et brev til en felles venn, Lodovico Alamanni,²³¹ sendt 17. desember 1517, i en åpenbar referanse til *Orti Oricellari*; “Jeg vet at du befinner deg der hele dagen sammen med den ærverdige de’ Salviati, Filippo Nerli, Cosimo Rucellai...”²³²

Filippo de’ Nerli (1485- 1566) tilhørte en av de eldste og mest ærverdige familier i Firenze.²³³ Han var en kjent tilhenger og venn av Medicifamilien, og aktiv i politikken. Hans politiske verv fra og med 1515 inkluderte *priori di libertà*, borgermester i Prato og ambassadør for Firenze, og han foretok tre offisielle besøk til det pavelige hoff i Roma.²³⁴ Da Klemens VII (Giulio dei Medici) ble valgt til ny pave i 1523, utnevnte han Nerli til guvernør av Modena, en stilling han innehadde fram til 1527, da urolighetene i kjølvannet av plyndringen av Roma²³⁵ tvang han til å overgi ledelsen til hertugen av Ferrara (Alfonso I d’Este). Tilbake i Firenze ble Nerli fengslet grunnet sin støtte til og omgang med Mediciene, som nå var styrtet på nytt, og ble ikke løslatt før i 1530. Da, med Mediciene tilbake, fortsatte Nerlis politiske karriere, og han holdt viktige politiske embeter fram til sin død i 1556. Nerli forfattet det historiske verket *Commentari dei fatti civili occorsi dentro la città di Firenze dall’anno 1215 al 1537 (Commentari)*, som redegjør for hendelser i Firenzes historie fra 1215 og fram til 1537. I dette verket, som ble skrevet etter Machiavellis død, refererer Nerli til Machiavellis navn flere ganger, og når han snakker om *Orti Oricellari* påpeker han; “og jeg var venn med Niccolò og dem alle sammen”.²³⁶

6.3 Humanistisk prosjekt

Capitolo Dell’Occasione skiller seg fra de andre diktene i serien ved at det er betydelig kortere med sine 22 linjer, og verken referer til spesifikke historiske hendelser eller personer. Diktet er heller ingen original komposisjon av Machiavelli, men en fri oversettelse av et

---

²³⁰ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 68

²³¹ Broren til dikteren Luigi Alamanni (1495- 1556)

²³² Machiavelli. Vivanti. Opere vol. II, 357, “So che vi trovate costì tutto el giorno insieme con Rv. de’ Salviati, Filippo Nerli, Cosimo Rucellai ...”

²³³ Filippo de Nerli. Sergio Russo (red.). “Commentari de’ fatti civili occorsi nella città di Firenze dal 1215 al 1537” Edizione Critica (Scuola Superiore per l’Alta Formazione Universitaria, 2006), iv

²³⁴ Nerli. Russo (red.). “Commentari de’ fatti civili occorsi nella città di Firenze dal 1215 al 1537”, v

²³⁵ Clement VII inngikk en allianse med Venezia, Firenze, noen få mindre italienske stater, og Frankrike, mot Karl V (Maximilian I’s etterfølger). Karl V tok Firenze og i 1527 plyndret hans tropper Roma, og fengslet paven. En fredsavtale ble inngått i 1529, og Firenzes styre ble overført tilbake til Mediciene.

²³⁶ Nerli. Russo (red.). “Commentari de’ fatti civili occorsi nella città di Firenze dal 1215 al 1537, 7:22, s. 146 (“e io ero di Niccolò e di tutti loro amicissimo”)

latinsk epigram, Ausonius' *In simulacrum Occasionis et Poenitentiae*.²³⁷ Ausonius' epigram er igjen basert på den greske dikteren Poseidippus', og Machiavellis dikt er således bare en av flere versjoner.²³⁸ Både diktets lengde og det faktum at det er en kopi, har ledet mange til å stille spørsmål ved hvorvidt diktet egentlig hører sammen med de andre i serien. Et forsvar for *Dell'Occasiones* tilhørighet i *Capitoli*-serien er at diktene deler den samme metriske form og tematisk sett overlapper hverandre.²³⁹ Videre har diktene blitt gruppert sammen helt siden Machiavellis levetid, ved Biagio Buonaccorsis hånd.²⁴⁰ Dionisotti foreslår at Machiavelli kan ha hatt planer om å inkludere diktet inn i et lengre tekst om temaet, men på en annen side så fremstår epigrammet som fullstendig som det er.²⁴¹ En tidlig kopi av *Dell'Occasione*, som er bevart i arkiv, er ført inn under tittelen *Uno che parla a Fortuna*, noe som kan tyde på at diktet var ment å korrespondere med *Di Fortuna*, og fungere som et slags supplement.²⁴² Dateringen av *Dell'Occasione* byr på flere vanskeligheter, i det teksten i seg selv ikke gir noen holdepunkter. Tommasini spekulerte i om diktet kunne ha vært komponert så tidlig som i 1505,²⁴³ men dette tilbakevises i senere forskningslitteratur, blant annet på grunnlag av at både diktets stil og språk har en modenhet som sannsynliggjør en senere dato.²⁴⁴ Vennskapet med Nerli synes også å understøtte dette, selv om det ikke kan utelukkes at de to møttes på et tidligere tidspunkt og utenfor *Orti Oricellari*. Ifølge Inglese er diktet mest sannsynlig skrevet mellom 1513 og 1516.²⁴⁵

I motsetning til de andre diktene i serien er *Dell'Occasione* blottet for biografiske og historiske hint. Som en italiensk oversettelse av et latinsk epigram, som igjen er basert på et gresk epigram, fremstår *Dell'Occasione* som et rent humanistisk prosjekt. Dette inntrykket forsterkes av Machiavellis deltagelse i *Orti Oricellari*, og hans interesse for å oversette tekster i denne perioden. Hans mest omfattende prosjekt var oversettelsen av den greske komedien *l'Andria* i 1517. Machiavelli fikk også i oppdrag å oversette for andre, noe et brev fra Filippo de' Nerli vitner om. I brevet, som ble sendt 17. november 1520, spør Nerli på vegne av Lucrezia Salviati²⁴⁶ om ikke Machiavelli kan omarbeide og forbedre et verk som noen har gitt

²³⁷ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 68

²³⁸ Ausonius' epigram er på seksten linjer og av disse har Machiavelli hentet ut elleve, som han har oversatt med sine egne ord og satt til ytterligere elleve linjer. Machiavelli har bevart dialogformen fra Poseidippus' og Ausonius' epigrammer, hvor dikteren spør ut guddommen.

²³⁹ Benedetto. Operette e Satiriche: Introduzione e note di Luigi Foscolo Benedetto, 161

²⁴⁰ Jf. Arkivsamling Barb. Lat 3945 (*terminus ante quem* 1522: Biagio Buonaccorsis død)

²⁴¹ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 68

²⁴² Vat. Lat. 5225

²⁴³ Tommasini. La Vita e gli Scritti di Niccolò Machiavelli nella loro relazione col Machiavellismo, vol. II: 1321

²⁴⁴ Dionisotti. Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli, 68

²⁴⁵ Inglese. Capitoli: Introduzione, testo critico e Commentario, 162

²⁴⁶ Lucrezia Salviati var konen til Filippo de' Nerlis svigerfar, Jacopo Salviati

henne om Aleksander den stores liv.²⁴⁷ Spørsmålet er om *Dell'Occasione* kan ha vært resultatet av en lignende forespørsel.

6.4 *Capitolo dell'Occasione: et forsvar for et aktivt liv*

Hvem er du som ikke ser ut som en dødelig kvinne, som Himmelen har utrustet og prydet med så meget ynde? Hvorfor står du ikke stille? Og hvorfor har du vinger på føttene?

”Jeg er Anledningen, kjent av få; og årsaken til at jeg alltid beveger meg, er at jeg holder min ene fot på et hjul.

Ingen flukt er som mitt løp, for jeg har beholdt vingene på føttene slik at enhver blendes i det jeg farer forbi.

Jeg har spredt mitt hår som et slør over ansikt og bryst, slik at ingen gjenkjenner meg når jeg kommer. Bak på hodet er hvert hårstrå fjernet, slik at man anstrenger seg forgjeves for å ta tak, hvis jeg haster forbi, eller hvis jeg snur meg rundt.”

Si meg, hvem er hun som er med deg? “Det er Anger: og dermed vær oppmerksom på og forstå: at den som ikke vet å fange meg, vil sitte igjen med henne.

Og du, mens du kaster bort tiden på å snakke, med hodet fylt av tomme tanker, verken ser eller forstår du, hvordan jeg i mellomtiden har flyktet fra ditt grep”.

(Capitolo dell'Occasione 1- 22)

I *Di Fortuna* ble *Occasione* fremstilt som en “enkel” ungjente (*semplice fanciulla*) som danset lekende omkring mellom de roterende hjulene i gudinnens palass.²⁴⁸ I *Dell'Occasione* er hun en gudinne som aldri står stille fordi hun holder foten på et hjul (*Fortunas* hjul). Denne beskrivelsen fremhever forbindelsen mellom *Fortuna* og *Occasione*, og understreker *Occasiones* underordnede posisjon. *Fortuna* og *Occasione* er to separate krefter i Machiavellis tenkning, og mytologisk sett er *Occasione* *Fortunas* lillesøster. *Occasione* representerer muligheten, anledningen, sjansen, men ikke hellet. Hellet (*Sorte*) er det *Fortuna* som regjerer over, og denne vokter inngangen til gudinnens palass (F. 91- 93). Det er *Fortuna* som bestemmer når Anledningen skal innvilges, for hun styrer Tiden, og Anledningen er en episode i denne.

I *Capitolo dell'Occasione* skildrer Machiavelli en ung gudinne som Himmelen (*el Ciel*) har gjort ekstra vakker. *Occasiones* ungdommelighet understreker gudinnens flyktighet, og hennes ynde gjør henne dyrebar. Med bevingede føtter står hun på *Fortunas* hjul, og er derfor alltid i bevegelse, noe som innebærer at *Occasione* kun er tilgjengelig i utvalgte øyeblikk.²⁴⁹ Ingen kan følge etter gudinnen fordi hun flyr så fort at man ikke engang skjeller henne. Menneskenes utfordring ligger derfor ikke bare i vår natur, som beskrevet i kapitlet om

²⁴⁷ Machiavelli. Vivanti (red.) Opere vol. II, 368

²⁴⁸ *Di Fortuna* 79- 81: “Her morer Anledningen seg alene, og beveger seg lekende omkring mellom hjulene, denne langhårede og enkle ungjenta” (quivi l'Occasion sol si trastulla,/ e va scherzando fra le ruote attorno/ la scapigliata e semplice fanciulla)

²⁴⁹ Brenna. Machiavellis Politiske Teori, 161

Fortuna, men også i vår manglende evne til å gjenkjenne *Occasione* når hun nærmer seg, eller vi oppdager henne for sent. *Occasiones* utseende er beskrivende for hvorfor hun er så vanskelig å gripe tak i. Det lange håret skjuler henne inntil noen kommer nær nok til å se, mens det glatte bakhodet gjør det umulig å holde henne fast i det hun passerer. *Penitenzia* (Anger) er *Occasiones* følgesvenn og hun blir igjen hos dem som handler for sent.

Machiavellis dramatiske komposisjon er bygget opp på en måte som gir leseren følelsen av at *Occasione* er i bevegelse mens handlingen utspiller seg, og dermed blir diktet i seg selv en demonstrasjon av gudinnens flyktige nærvær. Det faktum at dikteren har *Penitenzia* i syne indikerer at *Occasione* allerede har fart forbi og, som hun påpeker i forbifarten, flyktet fra hans grep. Den siste linjen avslører at dikteren, i et forsøk på å lære mer om gudinnen for så kanskje å kunne gjenkjenne henne bedre, selv har sløst bort tiden med prat og “tomme tanker” (*pensier vani*). Med andre ord er tanker som ikke fører til en form for handling, tanker som bare er ord, lite verdt. Machiavelli har allerede konstatert viktigheten av dette i diktet *Dell'Ambizione*, hvor det heter at man må “holde sverdet og ikke boken i sin hånd” (A. 168). De “tomme tanker” referer til det ufruktbare ved å leve et passivt liv (*vita contemplativa*), og ettertanken bekrefter simpelthen viktigheten av å handle. Machiavellis dikt taler for at man må gripe anledningen når den byr seg, for like raskt som den kommer vil den forsvinne igjen, og når anledningen først har passert, etterlater den oss ingenting vi kan holde den igjen med.

6.5 *Occasione*: en politisk nødvendighet

I Machiavellis tenkning representerer *Occasione* den gunstige sammenstillingen av universets krefter, som tillater mennesket å aktivt gripe inn og endre sin egen skjebne.²⁵⁰ Machiavelli knytter sin lære om *Occasione* til politikk og krig fordi dette er menneskenes viktigste handlingsarenaer. Her kan mennesket lykkes i stor skala, så lenge en kan vise tålmodighet og vente til anledningen byr seg. Machiavellis anbefaling er at ingen politisk handling bør foretas uten at det foreligger *Occasione*, og av det går det frem at den menneskelige *virtù*, uansett hvor stor og mektig, avhenger av ytre omstendigheter og *Fortunas* velvilje. I *Fyrsten* hevder Machiavelli at det er anledningen som har skapt lykken til store menn, “mens deres dyd bestod i å se anledningen når den var der, og slik skaffet de også sine land stor ære og lykke” (Prin. 6.4). I *Krigskunst* påpeker Machiavelli viktigheten av dyd i krig og menneskets egen inngripen i begivenhetenes gang. En av de “allmenne regler” han oppstiller for krigføring er:

---

²⁵⁰ Brenna. Machiavellis Politiske Teori, 158

“I krig er det viktigere enn noen gang å gripe og utnytte anledningen når denne byr seg” (Art. 7: 7.41). Anledningen er passiv i det at den kun kan tilby mennesket et valg, som det selv aktivt må ta; “To veier står åpne for den som himmelen gir en slik anledning. Den ene gjør det mulig for ham å leve i sikkerhet og å bli æret etter sin død. Den andre er å leve i evig angst og etterlate seg et evig vanry” (Disc. 1: 10). Ifølge Machiavelli er ingen gave større enn en anledning til å vinne ære, “og heller ikke kan et menneske nære et større ønske enn dette” (Disc. 1: 10). Etter at hans politiske karriere var over uttrykte Machiavelli til stadighet i brev til venner at han lengtet tilbake til det aktive liv i statens tjeneste. I prologen til komediestykket *Mandragola* (*Alrunen*) unnskylder Machiavelli underholdningen som “lett”, og innrømmer at han aller helst vil framstå som en vis og alvorlig mann. Men, ber han; “unnskyld han med dette; at han med disse tomme tanker forsøker å gjøre sin elendige tilværelse mer behagelig, fordi han ikke har noen andre steder å vende seg”.²⁵¹ Tilværelsen som dikter og forfatter, til fordel for det aktive liv i statens tjeneste, skyldtes simpelthen at det ennå ikke hadde presentert seg en anledning for han som han kunne gripe. Et lignende forsvar er å finne i *Krigskunst*, hvor Fabrizio Colonna, som ofte blir tolket som et talerør for Machiavellis egne meninger,²⁵² hevder at fordi han aldri har fått anledningen, må hans manglende handlekraft unnskyldes.²⁵³ Samme sted fremmer Colonna viktigheten av å gripe alle anledninger som byr seg;

De mennesker som har til hensikt å utrette noe i historien må fremfor alt sørge for alltid å være forberedt på det som kreves, når plikten skal og må gjøres. Bare slik vil de være i stand til å øve den uomgjengelige gjerning når anledningen byr seg og plikten kaller. Ingen kan vite om eller når eller hvordan dette skjer. Så kan da heller ingen bebreides om plikten aldri kalte, så lenge de uansett selv var beredt, veltrent og godt forberedt. Får man intet utrettet selv om anledningen bød seg, kunne det tyde på at enten var man ikke tilstrekkelig forberedt, eller så maktet man ikke å gjøre sitt beste i pliktens stund.

(Art. 1. 1.16)

I likhet med i diktet oppfordres det til en aktiv søken etter *Occasione*, og fremfor alt aldri å nøle av frykt eller usikkerhet. Umiddelbar handling vil enten avkrefte eller bekrefte ens egen kompetanse, men muligheten for suksess er kun tilstede for den som våger å prøve.

²⁵¹ Machiavelli. Capata (red.). Tutte le Opere: Storiche, Politiche e Letterarie, 728: “...scuselato con questo, che s'ingegna/ con questi van pensieri/ fare el suo triste tempo più suave/ perch'altrove non have/ dove voltare el viso...”

²⁵² Najemy (red.) Hörnqvist. “Machiavelli’s Military Project and The Art of War” i The Cambridge Companion to Machiavelli, 124

²⁵³ Machiavelli. Bingen (overs.). Krigskunst (Oslo: Vidarforlaget, 2012): ”jeg har selv aldri fått anledning til å sette opp militære styrker og lede dem i henhold til de antikke ordninger. Så om jeg ikke har fulgt min lære på dette punkt, så kan jeg ikke klandres for det” (Disc. 1:1.16)

7 Avslutning

7.1 Politisk poesi: tanker og ideer i *Capitoli*

Machiavelli forstod verden som et univers av krefter og motkrefter, og politikken som det eneste som kunne balansere disse. Diktene i *Capitoli* former til sammen en kompleks helhet, hvor *Fortuna*, *Ambizione*, *Ingratitudine* og *Occasione* fremstår som universelle prinsipper i Machiavellis filosofi, bestemmende for hvordan verden virkelig er. Menneskets *Ambizione* gjør at vi stadig vil ha mer og aldri kan få nok, av rikdom, makt og ære, men når disse tingene, ved en gunstig anledning (*Occasione*), endelig kommer oss i hende, tar vi det for gitt. De nyvunne gavene tilfredsstiller ikke det grådige mennesket, men korrupperer det isteden. Slik blir et menneske enda mer grådig, mistenksom mot andre, og til slutt utakknemlig (*Ingratitudine*). *Fortuna* straffer menneskets utakknemlighet ved å reversere vårt hell, og ta fra oss alt. Slik er historiens gang, som et evig kretsløp drevet av menneskelige handlinger.

Capitoli reflekterer hele spekteret av Machiavellis tenkning, og avdekker hans grunnleggende syn på mennesket, naturen og historien. Machiavellis verdensforståelse og menneskesyn danner grunnlaget for hans tenkning om politikk, og dermed blir diktene kilder for en utvidet forståelse av Machiavellis idégrunnlag. I *Capitoli* ser vi mye av den samme begrepsbruken og årsaksforklaringene, og den samme holdningen til staten, samfunnet og politikken, som senere ble sentrale for argumentasjonen i *Fyrsten* og *Discorsi*. De fire diktene om *Fortuna*, *Ambizione*, *Ingratitudine* og *Occasione* skildrer de politiske utfordringer som mennesker står ovenfor i en omskiftelig verden, og foreslår samtidig mulige løsninger. Via disse diktene forsøker Machiavelli å forklare hvorfor politikk er nødvendig i det hele tatt.

Capitolo di Fortuna forteller om den klassiske gudinnen *Fortuna*, hennes opphav, rike og undersåtter, i et astrologisk- mytologisk univers. *Fortuna* fremstilles som en ondskapsfull og hevnjerrig gudinne, som vilkårlig blander seg inn i menneskelige affærer. Men hun har også en mildere side, i det hun kan belønne mennesker, selv om Machiavelli klager over at hun ofte belønner de som fortjener det minst. De ulike billedlige fremstillingene i diktet bidrar til å forme *Fortunas* rolle i Machiavellis univers. Ved å sammenligne *Fortuna* med en elv gjøres hun til en naturkraft som mennesker kan beskytte seg mot ved rette forberedelser. Ved å sammenligne *Fortuna* med en kvinne blir hun en skikkelse med kropp og sinn, som kan bankes til lydighet. De to fremstillingene korresponderer med to typer *virtù*, henholdsvis fornuft og handlekraft. Machiavelli anerkjente at ikke alle aspekter ved den menneskelige

tilværelse kan kontrolleres, men mente samtidig at jo større anvendelse av menneskets *virtù*, jo større var sjansen for å lykkes. *Fortunas* palass skildres som et møtested for alle verdens sjeler, som hver og en kjemper om gudinnens velvilje. Machiavelli formulerer en handlingslære som tilsier at de unge og dristige har størst sjanse for å lykkes, mens de som viser frykt eller nøler, vil miste alle anledninger som *Fortuna* gir. Veggmaleriene i *Fortunas* palass viser henne som en mektig aktør i historiske og politiske hendelser. Fordi mennesker til alle tider har vært drevet av et umettelig begjær (*Ambizione*) etter rikdom, makt og ære, er disse godene i konstant bevegelse, ved *Fortunas* makt. På denne måten viker Machiavelli fra tradisjonelle fremstillinger når han istedenfor å forklare *Fortunas* virke som utenfor menneskelig kontroll, heller baserer hennes virke på menneskets egen karakter.

I *Capitolo dell'Ambizione* presenteres menneskets natur i en mytologisk skapelsesberetning, og knyttes til historiske hendelser, både i fortid og i Machiavellis samtid. Diktet forteller om hvordan mennesket har fått sin ondskap, hvordan denne ondskapen opptrer i verden, og til sist hvordan finne en balanse for mennesket og de onde kreftene det besitter. *Ambizione* er samlebetegnelsen for de onde kreftene som driver all menneskelig handling, og som Machiavelli kaller for naturlig instinkt. Forbannelsen som hviler over mennesker er at vi aldri vil bli fornøyd med det vi har, og stadig vil ha mer. ”Det umettelige menneskelige sinn”, som først kom til uttrykk da Kain drepte Abel, er roten til all senere ondskap, og fra denne handlingen vokste andre onde krefter frem. Machiavellis pessimistiske menneskesyn er utvilsomt påvirket av den kristne lære om arvesynden, og han bruker et bibelsk språk for å iscenesette sin egen sekulariserte tolkning. Machiavelli forflytter arvesynden fra Adam til Kain, og avkristner den således ved å naturalisere den. Slik blir menneskelig synd og broderlig fellesskap løsrevet fra sin religiøse kontekst, og fremstilt i et sosialpolitisk perspektiv.

I *Dell'Ambizione* tegner Machiavelli opp en forbindelse mellom menneskers naturlige instinkter og nødvendigheten av å opprette lover. Et bedre styre basert på gode lover tillater staten å regulere menneskets *Ambizione*. Samtidig mener Machiavelli at den frie vilje, kombinert med fornuft, gjør mennesket selv i stand til å velge og handle godt. Dette forutsetter imidlertid at staten er etablert, og orden opprettet. I følge Machiavelli er det viktigste fundamentet i en stat gode lover og en statsmakt som er i stand til å håndheve disse. Dette vil i seg selv regulere menneskelige handlinger, fordi frykten for straff, i de fleste tilfeller, er større enn viljen til å handle utenfor lovenes begrensninger. Utover et rettssystem fremhever Machiavelli viktigheten av et godt forsvar bestående av statens egne borgere.

Menneskets *Ambizione* må samles og rettes mot et felles gode, statens overlevelse. Slik transformeres borgernes *Ambizione* til en slags unison borgerdyd. Menneskets onde og uregjerlige natur kan på denne måten, under rett lederskap, komme staten til gode, framfor å korrumpere den innenfra. *Dell'Ambizione* gir et sjelden innblikk i Machiavellis personlige tanker rundt krig, og krigen fremstår som selve motivet for diktningen. Grusomhetene han har vært vitne til i Verona har inspirert han til å skrive, og diktet kan leses som en direkte oppfordring om å styrke den florentinske stat i lys av krigens herjing i nærliggende områder.

Capitolo dell'Ingratitudine er det mest personlige diktet i serien, hvor Machiavelli åpenhjertig bekjenner at han sørger over sin egen ulykkelige tilværelse. Diktet kan knyttes til flere tragiske hendelser i Machiavellis liv, men gjør seg aller mest gjeldende i forbindelse med hans avskjedigelse, høsten 1512. I diktet drøfter Machiavelli utakknemlighet som et politisk problem, som synes å være gjennomgående hos de med makt, og viser til historiske eksempler fra antikken og fram til sin egen tid. I diktet tematiserer Machiavelli først og fremst utakknemlighet som en fyrstelig last, men advarer også mot folkets utakknemlighet, når det er de som har makten. Machiavelli er inkonsekvent når han sammenligner folkets og fyrstens utakknemlighet, og veksler mellom hvem han synes er verst. I dette diktet kan vi se at Machiavellis tanker om temaet ikke er ferdig utviklet, men disse blir gjenopptatt i *Drøftelser* noen år senere. Her kommer det frem at både folket og fyrsten er utakknemlige, men er drevet av ulike motiver og kan derfor ikke dømmes likt. Fyrstens utakknemlighet er verst fordi den skyldes grådighet og selvinteresse, mens folkets utakknemlighet rettferdiggjøres fordi den er basert på en reell frykt for å miste frihet.

I likhet med *Di Fortuna* og *Dell'Ambizione* er *Dell'Ingratitudine* politisk motivert. Hvordan kan mennesker skape et rettferdig samfunn? For Machiavelli representerte utakknemlighet, i en politisk kontekst, et av de største hindrene når det kom til å oppnå rettferdighet i en stat. I *Dell'Ingratitudine* er Machiavellis skyts særlig rettet mot den utakknemligheten som staten synes å vise ovenfor sine tjenere. Forholdet mellom stat og borger fremstilles som en kontraktsbasert relasjon, som avhenger av at begge parter forholder seg til en gjensidig forpliktelse om ikke å dolke hverandre i ryggen. Machiavelli skisserer hvordan problemet med denne avtalen i bunn og grunn beror seg på at menneskets natur gjør dem ute av stand til å vise en slik tillit til hverandre. Kombinasjonen grådighet og mistanke vil uunngåelig føre til kontraktsbrudd, og dermed blir den rettferdigheten som Machiavelli etterlyser redusert til en fjern forestilling.

Dell'Occasione forteller om *Fortunas* yngre søster, den unge og vakre gudinnen *Occasione* (Anledningen), som mennesker kan fange, om de er i stand til å gjenkjenne henne når hun nærmer seg, og handler i tide. *Dell'Occasione* er et mer positivt dikt enn de andre, i den forstand at det handler om muligheter framfor hindre. Mennesket kan påvirke sin egen skjebne ved å leve et aktivt liv og gripe de anledninger som byr seg. *Dell'Occasione* er en fri oversettelse av et latinsk epigram, og innholdsmessig anonymt i forhold til de andre. Det kan ha vært et humanistisk øvelsesstykke, et bestillingsverk eller et vedlegg i et brev til en god venn. Mye taler imidlertid for at Machiavellis dikt var mer enn som så, i det vi ser betydningen av begrepet *Occasione* i Machiavellis politiske tenkning. *Occasione* viser seg å være en politisk nødvendighet, i det at ingen politisk handling må foretas med mindre *Occasione* er til stede. Den historiske helt i Machiavellis univers, som eksemplifisert ved Scipio, Cæsar og Aleksander, er han som er i stand til å gjenkjenne og gripe anledningen når den byr seg.

De gjennomgående temaene i *Capitoli* handler i bunn og grunn om forutsetninger og hindre når det gjelder opprettelsen og bevaringen av en stat. Machiavelli bruker eksempler fra historien for å validere sine argumenter, problematiserer menneskets naturlige ondskap, og fremmer den frie vilje som middel for å temme den. I bunn ligger en overbevisning om at bare den som har realistiske forventninger til mennesker, kan mestre de politiske ordningene som skal styre dem. *Capitoli* er motivert av en oppriktig bekymring over Italias tilstand, og presenterer en løsning for hvordan de skjøre bystatene kan forene seg, for slik å kunne forsvare seg mot ytre stormakter. Ifølge Machiavelli var de italienske bystatene dårlig styrt, ledet an av stormenn som satte seg selv foran fellesskapet. Samtidig kritiserte Machiavelli den italienske mentaliteten, og beskyldte sine landsmenn for å være late og feige, og for å mangle antikkens krigerske *virtù*. Slik klandres både folket og bystatene for Italias vakleворne tilstand. Machiavelli fremhevet fordelene ved å bygge en nasjon framfor å bevare de selvstendige bystatene, slik at Italia kunne holde tritt med utviklingen i resten av Europa. Bystatene var for små til å kunne forsvare seg selv, og var avhengige av å alliere seg med stormakter som Frankrike og Spania. Et større problem var imidlertid at bystatene kjempet om territorier seg imellom, og således skapte mye indre strid. Machiavellis ønske var at italienerne skulle kjempe sammen mot ytre fiender, framover å kjempe mot hverandre. Diktene i *Capitoli* kan leses som en oppfordring til snarlig handling, og som et glødende opprop for en samlet nasjonalitet.

7.2 *Capitoli* som kilde til Machiavellis tenkning

De fire diktene i *Capitoli* er poetiske uttrykk for Machiavellis politiske tenkning, men skiller seg fra hans øvrige verker på flere måter, blant annet ved å introdusere noen originale ideer og forestillinger. I diktene går Machiavelli i tillegg mer i dybden av sine begreper, og det er kanskje her vi kommer nærmest noen form for definisjon på disse. Via diktene former Machiavelli således en terminologisk plattform for sine senere politiske drøftelser. Machiavelli personifiserer begrepene som gudinner og andre skikkelser, og dikter opp skapelsesberetninger til *Ambizione*, *Avarizia*, *Fortuna* og *Ingratitudine*. Han forklarer begrepene som universelle prinsipper og krefter i naturen, og skisserer samtidig årsakssammenhenger mellom disse. I diktet *Dell'Ambizione* forteller Machiavelli om hvordan ærgjerrighet og grådighet bringer med seg misunnelse, latskap og hat (*Invidia*, *Accidia*, *Odio*) og at disse igjen fører til grusomhet, hovmod og svik (*Crudeltà*, *Superbia*, *Inganno*). I *Dell'Ingratitudine* lærer vi at utakknemlighet kommer fra grådighet og mistanke, og at det som holder den i livet er misunnelse (I. 25- 27) Slik får Machiavellis begrepsunivers en psykologisk dimensjon, i det han fremhever menneskets mentalitet som betingende for dynamikken i et samfunn. *Capitoli* viser således at Machiavelli var interessert i den psykiske, sjelelige, åndelige verden, så vel som det håndfaste, fysiske og konkrete.

I *Capitoli* uttrykker Machiavelli en typisk renessanseholdning når han fremmer menneskets evner (*virtù*) i møte med universets krefter (*Fortuna*), men han revolusjonerer den tradisjonelle forestillingen om kampen mellom *virtù* og *Fortuna*, ved å avkristne den. Machiavelli hevder at en mann med *virtù* kan utfordre *Fortunas* makt, og dermed til en viss grad påvirke utfallet av sine bestrebelser. Dermed tegnes et bilde av en mann som kan forme sin egen skjebne, uavhengig av Guds plan eller *Fortunas* makt. Videre er Machiavelli opptatt av å utforske hvilke muligheter og begrensninger som følger av den frie vilje. Machiavelli understreker at selv om mennesker har fri vilje, og i prinsippet kan gjøre som de ønsker, er det fordelaktig for både staten og dens borgere at den enkelte føyer seg etter fellesskapet. Slik fremmer Machiavelli mennesket som ansvarlig for egne handlinger, men knytter samtidig til det en forpliktelse om å foreta valg som kommer samfunnet til gode. Machiavelli introduserer samtidig den originale tanken om *Ambizione* som en positiv menneskelig egenskap. *Ambizione*, i utgangspunktet en vill naturkraft, kan komme samfunnet til nytte om den kontrolleres av mennesket, ved hjelp av den frie vilje, og av staten, ved hjelp av lovene. Med dette viser Machiavelli at selv om han så på mennesket som grunnleggende ondt og tilbøyelig til å handle ondt, allikevel hadde stor tro på menneskets evne til å mestre sin natur.

Machiavellis antropologiske pessimisme, og fremstilling av forholdet mellom mennesker i et samfunn, kan sees på som en forløper for naturrettsenkere som Hobbes og Locke, og er særlig aktuelt når det gjelder kontraktsforholdet som beskrives i *Dell' Ingratitudine*.

Diktene i *Capitoli* kan også gi oss et videre perspektiv på hvilke motiver som lå til grunn for Machiavellis tenkning. Særlig *Dell' Ambizione* og *Dell' Ingratitudine* er nært forbundet med samtidige politiske og personlige hendelser, og gir et innblikk i Machiavellis tanker rundt dette. Ved å lese diktene på bakgrunn av tid og sted, og ved å ta i betraktning personer og hendelser som indirekte eller direkte kan knyttes til diktets handling, kan vi få et mer helhetlig bilde av de omgivelser som inspirerte og motiverte Machiavelli. Som når Machiavelli dedikerer diktet om menneskets ondskap til den unge og hensynsløse generalen Luigi Guicciardini, mens han selv befinner seg i krigens sete, i Verona. Eller klagesangen *Dell' Ingratitudine*, om den elendige tilstanden som råder i italiensk politikk, og hvor håpløs Machiavellis egen situasjonen er. Diktet sendes til politikervennen Giovanni Folchi, som han senere, ironisk nok, skal kastes i fengsel sammen med. I *Dell' Ingratitudine* former Machiavellis egen skjebne bakteppet, men hans refleksjon over den utakknemligheten som han selv lider under, utvides raskt til en refleksjon over utakknemligheten som et samfunnsproblem. Diktene viser således hvordan Machiavellis personlige opplevelser i stor grad bidro til å forme hans syn på verden og mennesket, og dermed også hans politiske teori. Samtidig kan diktene i *Capitoli* også fortelle noe om hvordan Machiavelli oppfattet seg selv. Hans ambisjoner om å hevde seg som dikter, bitterheten over Medicistyrets behandling av han, *Fortuna* som en livslang utfordring for denne mannen som så gjerne vil erobre henne, og dette lille håpet som Machiavelli bærer på, om at både han og Italia nok en gang skal få sin stjernestund.

Machiavellis tenkning står ved et skille mellom antikk og moderne tid, i det enkelte av hans ideer fremstår som originale og nyskapende, mens andre igjen er hentet fra den antikke tradisjon. Diktene i *Capitoli* er intet unntak. Det astrologiske universet, elementenes innvirkning på menneskets liv og skjebne, gullaldertenkningen og den romerske statsforfatnings forbilledlighet viser det tradisjonelle ved Machiavellis tenkning, i det han ikke makter å løsrive seg fra sin egen tids konvensjoner. Samtidig introduserer Machiavellis dikt noen originale perspektiver og forestillinger, som utfordrer den etablerte tradisjonen. Machiavellis dikt taler sterkt for individet, men også for politisk løsrivelse fra religion, samlingen av Italia, nødvendigheten av en borgerhær, og vitenskapeliggjøring av politikken. Machiavelli er moderne når han naturaliserer demoner og engler, eller personifikasjonene av

onde og gode krefter i verden. Han er moderne når han insisterer på at vi må lære av historien, ikke for å bli bedre av det, men for å kunne utføre bedre handlinger basert på det vi har lært. Diktene i *Capitoli* reflekterer således begge sider av dette skillet mellom antikk og moderne tid, i det de spiller på en pre- moderne verdensforståelse, men har en moderne visjon om Italias politiske fremtid.

7.3 Videre studier

Foruten Machiavellis politiske tenkning er det flere andre perspektiver og aspekter ved *Capitoli* som kan være verdt å utforske. I *Capitoli* bruker Machiavelli metaforer og allegorier som i hans tid allerede er definerte, men som han setter inn i rammen av sin egen virkelighetsforståelse. Machiavelli spiller på en kjent referanse til kampen mellom dyder og laster, men fremstiller dyder som svake og falske, og laster som sterke og sanne. Hvilken posisjon har disse dydene og lastene, samt andre begreper som Machiavelli bruker, tradisjonelt og i hans egen samtid? Er Machiavellis fremstilling av disse dydene og lastene unik? Og hva sier hans bruk av dem om hans menneske- og verdenssyn?

I et litterært perspektiv kan det være nyttig å se på selve sjangeren som tekstene tilhører. Hvilken tradisjon føyer Machiavelli seg inn i som dikter? Hva var diktningens rolle i renessansens Firenze? I *Capitoli* sees en tendens til å parafrasere og hente opp i seg stoff fra andres arbeider, blant andre Dante og Petrarca. Machiavellis dikteriske ambisjoner kommer således til syne, i det han forsøker å imitere sine forbilder. På en annen side introduserer Machiavelli originale virkemidler, som for eksempel veggmaleriet han beskriver i diktet *Di Fortuna*, hvor hele historiens gang *males* foran leserens øyne. Dette er et virkemiddel som senere ble plukket opp av Machiavellis samtidige, dikterstjernen Ariosto. I forbindelse med dette kan det være interessant å undersøke hva slags betydning diktningen hadde for Machiavelli selv.

7.4 Oppsummering og konklusjon

I denne avhandlingen har jeg lest Machiavellis fire dikt om *Fortuna*, *Ambizione*, *Ingratitudine* og *Occasione* i lys av hans politiske tenkning. Jeg har samtidig forsøkt å påvise forbindelsen mellom diktene, ved å belyse stedene hvor de idémessig og tematisk sett overlapper hverandre. Jeg har fokusert på å vise at den tenkningen som kommer til uttrykk i Machiavellis senere verker i stor grad også reflekteres i disse diktene, og at de i tillegg har en særegen

tilknytning til Machiavellis personlige liv og opplevelser. Diktene er poetiske uttrykk for Machiavellis maktteori og menneskesyn, og former et viktig filosofisk utgangspunkt for hans politiske tenkning. Selv om diktene i *Capitoli* er komponert som selvstendige stykker over en periode på ti år, er historiene de forteller vevd sammen til et sammensatt bilde på Machiavellis tankeverden. Diktene i *Capitoli* viser en annen side av hvordan Machiavelli forstod verden, og for dette fortjener de større anerkjennelse og oppmerksomhet. Machiavellis dikt er ikke så rå og direkte som *Fyrsten*, eller så analytiske og saklige som *Discorsi*. De viser Machiavellis menneskelighet og hans sårbarhet, i det dikteren ikke klarer, eller ønsker, å skjule sin misnøye, sitt sinne, sin frykt, håpløshet og sorg. De viser hvordan hans syn på verden, og menneskene i den, er farget av hans livserfaringer, både i og utenfor det offentlige liv. *Capitoli* bidrar på denne måten til å gi en mer nyansert forståelse av Machiavellis tenkning. Verden var ikke svart-hvit for Machiavelli, selv om mange av løsningene hans fremstår slik, og min mening er at disse diktene viser gråtonene i hans verdensoppfatning. Diktes form tillater Machiavelli å skildre det som skjer rundt han fra et mer menneskelig synspunkt enn det som kommer fram av *Fyrsten* og *Discorsi*. I diktene fikk Machiavelli utløp for sin personlige frustrasjon, både over det samfunnsmessige, som den skakkjørte politiske tilstanden i Firenze og Italia for øvrig, men også på det personlige plan, som den uretten som ble begått mot han av dette systemet. Machiavelli hyllet makten, ikke fordi han var kynisk og ond, men fordi han så den som eneste løsning på de kaotiske tilstandene i sin egen tid, og som truet med å oppløse Italia. ”Amo la patria mia più dell’anima” (jeg elsker mitt land mer enn min sjel), skrev Machiavelli til en nær venn, bare en måneds tid før sin død.²⁵⁴ Machiavellis kjærighet til fedrelandet var et underliggende motiv i hans tenkning, og i alle hans verker lyser det igjennom et ønske om en trygg og stabil stat, basert på et ordnet og kontrollert fellesskap. Den populære forestillingen om Machiavelli som en slags ondskapens advokat er foreldet, og de fire diktene i *Capitoli* kan bidra til å nyansere, og kanskje til og med gjenopprette, hans slette rykte.

---

²⁵⁴ Brev til Francesco Vettori, 16. april 1527

Litteraturliste

- Allen, Don Cameron. "Renaissance Remedies for Fortune: Marlowe and The Fortunati" i *Studies in Philology* Vol. 38, No. 2 (Apr. 1941) .
- Alberti, Leon Battista. Bacchelli, Franco & D'Ascia, Luca (red.) *Intercenales*. Bologna: Pendragon, 2003.
- Alberti, Leon Battista. Marsh, David (overs.). *Dinner Pieces (Intercenales)* Binghamton, NY: Renaissance Society of America, 1987.
- Alberti, Leon Battista. Watkins, Renee Neu (overs.) *The Family in Renaissance Florence. (I Libri della famiglia)* Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1969.
- Augustin. Aasgaard, Reidar (overs.) *De Civitate Dei: Gudsstaten eller Guds by*. Oslo: Pax Forlag AS, 2002
- Ausonius. Kay, N.M (overs.) *Epigrams*. London: Duckworth, 2001.
- Babrius. Phaedrus. Perry, B. E. (overs.) *Babrius & Phaedrus*. London: William Heinemann Ltd, 1965.
- Benedetto, Luigi Foscolo. *Operette e satiriche: Introduzione e note di Luigi Foscolo Benedetto*. Torino: UTET, 1926.
- Benner, Erica. *Machiavelli's Ethics*. Princeton N.J.: Princeton University Press, 1994.
- Boethius, A.M.S og Kraggerud, Egil (overs.). *Filosofiens trøst*. Oslo: Aschehoug, 1981
- Brenna, Arne. 1943: *Machiavellis Politiske Teori*, Oslo: Aschehoug.
- Ciapelli, Giovanni & Rubin, Patricia Lee (red.) "Poetry as Politics and Memory" i *Art, Memory, and Family in Renaissance Florence* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000
- Cioffari, Vincenzo. "Fortune, Fate and Chance" i *The Dictionary of the History of Ideas*, Vol 2 (1973)
- Cioffari, Vincenzo. "The Function of Fortune in Dante, Boccaccio and Machiavelli" i *Italica*, Vol. 24, No. 1 (Mar., 1947)
- Cook, A. B. *Zeus: A Study in Ancient Religion*. London: Cambridge University Press, 1925.
- Dante. Ulleland, Magnus (overs.) *Den Guddommelege Komædie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2005.

- Dionisotti, Carlo. *Machiavellerie: Storia e Fortuna di Machiavelli*. Torino: Einaudi Ed., 1971.
- Dotti, Ugo. *Machiavelli Rivoluzionario*. Roma: Carocci editore S.p.A., 2003.
- Eriksen, Trond Berg. *Machiavelli: Reven i Hønsegården*. Oslo: Universitetsforlaget AS, 2006.
- Eriksen, Trond Berg (red.) *Vesten store tenkere: Fra Platon til våre dager*. Oslo: Aschehoug, 2002.
- Figurelli, Fernando. "Ancora sul verseggiatore (I Capitoli e L'Asino)" i *Cultura e Scuola* 9 (1979)
- Gilbert, Felix. "Machiavelli in an Unknown Contemporary Dialogue" i *Journal of the Warburg Institute* I (1937)
- Gilbert, Felix. "Bernardo Rucellai and the Orti Oricellari: A Study on the Origin of Modern Political Thought," *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 12, (1949).
- Gracia, Sebastian de. *Machiavelli in Hell*. Princeton N.J. : University Press, 1994.
- Grafton, Anthony. *Leon Battista Alberti: Master builder of the Italian Renaissance*. New York: Hill and Wang, 2000
- Grumsen, Stine. "Idéhistorisk metode og retorisk manipulation: en retorikanalytisk tilgang og dens anvendelse på (ny)religiøse tekster" i *Semikolon* årg. 5 nr.11 (2005)
- Guicciardini, Luigi. McGregor, James H. (overs.). *The Sack of Rome*. N. Y: Italica, 1993.
- Heller, Agnes. Allen, Richard E. (overs.) *Renaissance Man*. London: Routledge & Kegan Paul, 1978.
- Herde, Peter. "Humanism in Italy" i *The Dictionary of the History of Ideas* Vol. 2
- Herodot. Mørland, Henning (overs.) *Historie*. Oslo: De norske bokklubbene, 2004.
- Hörnqvist, Mikael. "Perché non si usa allegare i Romani: Machiavelli and the Florentine Militia of 1506" i *Renaissance Quarterly*, Vol. 55, No. 1 (2002)
- Inglese, Giorgio. *Capitoli: Introduzione, Testo critico e Commentario*. Roma: Bulzoni editore, 1981.
- Kink, Hans E.: *Renæssansemennesker: Historien om Niccolò Machiavelli*, Oslo: Aschehoug & Co, 1916.

- Kristeller, Paul Oskar: *Renaissance thought and its sources*. New York: Columbia University Press, 1979.
- Leeker, Joachim. "Fortuna bei Machiavelli: Ein Erbe der Tradition" i *Romanische Forschungen*, 101 Bd. H.4 (1989)
- Lukes, Timothy J.. "Fortune come of Age (in Machiavelli's Literary Works)" i *The Sixteenth Century Journal* Vol. 11, No. 4 (1980)
- Machiavelli, Bernardo. Cesare Olschki (red.). *Libro di Ricordi*. Firenze: Le Monnier, 1954
- Machiavelli, Niccolò. Capata, Alessandro (red.). *Tutte le opere: Storiche, Politiche e Letterarie*. 2. opplag. Roma: Newton Compton editori s.r.l., 2011
- Machiavelli, Niccolò. Vivanti, Corrado (red.) *Opere* Vol. 1-2. Torino: Einaudi Gallimard, 1997.
- Machiavelli, Niccolò. Gilbert, Allan (overs.). *Machiavelli: The Chief Works and Others*. Vol. 1-3 Durham: Duke University Press, 1989.
- Machiavelli, Niccolò. Bingen, Jon (overs.) *Fyrsten*. 3. Opplag. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, 2006.
- Machiavelli, Niccolò. Eriksen, Trond Berg (overs.). *Fyrsten*. Oslo: Kagge Forlag, 2007
- Machiavelli, Niccolò. Bingen, Jon (overs.). *Discorsi: En Drøftelse av Titus Livius' Ti Første Bøker*, Bok 1- 3 Oslo: Cappelen Akademiske Forlag, 2004
- Machiavelli, Niccolò. Bingen, Jon (overs.). *Krigskunst*. Oslo: Vidarforlaget, 2012.
- Machiavelli, Niccolò. Giuseppe Gigli (red.). *Opere Poetiche di Niccolò Machiavelli*. Firenze: Succesori Le Monnier, 1908.
- Machiavelli, Niccolò. Skinner, Quentin (overs.) *The Prince*. 15 utg. Cambridge: University Press, 2003
- Najemy, John M. (red.). *The Cambridge Companion to Machiavelli*. Cambridge: University Press, 2010.
- Nerli, Filippo de. Russo, Sergio (red.). "Commentari de' fatti civili occorsi nella città di Firenze dal 1215 al 1537: Edizione Critica." Doktoravhandling v/ Scuola Superiore per l'Alta Formazione Universitaria, 2006.
http://www.fedoa.unina.it/2921/1/Russo_Il_Testo_tra_Filologia_e_Storia.pdf
- Parel, Anthony J. *The Machiavellian Cosmos*. London: Yale University Press, 1992.
- Patapan, Haig. "I Capitoli: Machiavelli's New Theogony" i *The Review of Politics* 65 (2003)

- Pitkin, Hanna F. *Fortune is a Woman*. Berkeley, California: University of California Press, 1984.
- Plutarchos. Mørland, Henning (overs.) *Livsskildringer med sammenligning*. Oslo: Aschehoug & co, 1967.
- Pocock, J.G.A.: *The Machiavellian moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*. Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1975.
- Price, Russel. "The Theme of Gloria in Machiavelli" i *Renaissance Quartely*, Vol. 30, No. 4, Studies in the Renaissance Issue (1977)
- Reinhardt, Volker. *Machiavelli Oder die Kunst der Macht*. München: C.H. Beck, 2012.
- Richardson, Brian. *Manuscript Culture in Renaissance Italy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Ridolfi, Roberto. *Vita di Niccolò Machiavelli*. 7 ed. Firenze: Sansoni, 1978.
- Ripa, Cesare. *Iconologia* ed. 1611. New York: Garland Publishing, 1976.
- Rosetti, Carlo Lorenzo. "Peccato Originale e Pensiero Politico" i *Gregorianum* 90, 3 (Roma: Gregorian Biblical BookShop, 2009), s. 510- 532
- Schmitt, C. & Skinner, Q.: *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Seznec, Jean. *The Survival of the Pagan Gods: The Mythological Tradition and Its Place in Renaissance Humanism and Art*. New York: Pantheon Books, 1953.
- Skinner, Quentin, "Motives, intentions and the interpretation of texts", i *New Literary History* , Vol. 3, No. 2, On Interpretation: I (1972)
- Strauss, Leo: *Thoughts on Machiavelli*. Seattle: University of Washington Press, 1958.
- Tambling, Jeremy. *Allegory*. London: Routledge Taylor and Francis group, 2010.
- Tommasini, Oreste. *La Vita e gli Scritti di Niccolò Machiavelli nella loro relazione col Machiavellismo*. Roma: Loescher, 1883- 1911
- Tusiani, Joseph (red. & overs.). *Lust and Liberty: The Poems of Machiavelli*. New York: Ivan Obolensky, 1963
- Unger, Miles. *Machiavelli: A Biography*. London: Simon and Schuster, 2012
- Wittkower, Rudolf. "Chance, Time and Virtue" i *Journal of the Warburg Institute*, Vol. 1, nr. 4 (Apr., 1938), pp. 313-321

Oppslagsverk

Cosenza, Mario Emilio. *Biographical and Bibliographical Dictionary of the Italian Humanists and of the World of Classical Scholarship in Italy, 1300-1800*. Vol. 5. Boston: G. K. Hall, 1962.

Encyclopaedia Britannica Online Academic Edition. Encyclopædia Britannica Inc., 2013 (<http://www.britannica.com/>)

Hardon, John A. *Modern Catholic Dictionary*. Bardstown: Eternal Life Publications, 2000.

Italiensk- Norsk/ Norsk- Italiensk Ordbok. Kunnskapsforlaget, 2.utg., 2010

Sabatini, Francesco. Coletti, Vittorio (red.). *Il Sabatini Coletti: Dizionario della lingua italiana*. Milano: Sansoni, 2007.

Capitoli

Di Fortuna

A Giovan Battista Soderini

1 Con che rime già mai, o con che versi,

canterò io del regno di Fortuna

e de' suoi casi prosperi et avversi?

4 E come iniuriosa et importuna,

secondo iudicata è qui da noi,

sotto 'l suo seggio tutto el mondo aduna?

7 Temer, Giovambattista, tu non puoi

né debbi in alcun modo aver paura

d'altre ferite che de' colpi suoi,

10 perché questa volubil creatura

spesso si suole oppor con maggior forza

dove più forza vede aver natura.

13 Suo natural potenza ogni uomo sforza;

el regno suo è sempre violento

se virtù eccessiva non l'ammorza.

16 Ond'io ti prego che tu sia contento

considerar questi mie versi alquanto,

se ci sie cosa di te degna drento.

19 E lei, diva crudel, rivolga intanto

ver di me li occhi sua feroci e legga

quel ch' or di lei e del suo regno canto.

22 E, benché in alto sopr'a tutti segga

comandi e regni impetuosamente,

chi del suo stato ardisce cantar vegga.

25 Questa da molti è ditta onnipotente

perché qualunque in questa vita viene

o tardi o presto le sue forze sente.

28 Costei spesso e buon sotto e pie' tiene,

l'improbi innalza e, se mai ti promette

cosa veruna, mai te la mantiene.

31 E sottosopra e regni e stati mette,
 secondo che a lei pare, e' giusti priva
 del ben che alli ingiusti larga dette.
 34 Questa inconstante dea e mobil diva
 l'indegni spesso sopra un seggio pone
 dove chi degno n'è mai non arriva.
 37 Costei el tempo a suo modo dispone:
 questa ci essalta, questa ci disface
 senza pietà, senza legge o ragione;
 40 né favorir alcun sempre le piace
 per tutti e tempi, né sempre mai preme
 colui che 'n fondo di suo rota iace.
 43 Di chi figliuola fussi o di che seme
 nascessi non si sa; ben si sa certo
 che 'nfino a Giove suo potenzia teme.
 46 Sopra un palazzo d'ogni parte aperto
 regnar si vede et a verun non toglie
 l'intrare in quello, ma è l'uscirne incerto.
 49 Tutto el mondo d'intorno vi si accoglie
 desideroso veder cose novembre
 e pien d'ambizione e pien di voglie.
 52 Lei si dimora in sulla cima, dove
 la vista sua a qualunque uom non niega
 ma'n picciol tempo la rivolve e move.
 55 Et ha duo volti questa antica strega,
 l'un fero e l'altro mite; e mentre volta
 or non ti vede, or ti minaccia, or prega.
 58 Qualunque vuole intrar benigna ascolta,
 ma con chi vuole uscirne poi s'adira
 e spesso del partir li ha la vie tolta.
 61 Dentro, cotante ruote vi si gira
 quant'è vario el salire a quelle cose
 dove ciascun che vive pon la mira.

64 Sospir, bestemmie e parole iniuriose
     s'odon per tutto usar da quelle genti
 che dentro al regno suo Fortuna ascoso;
 67 e, quanto son più ricchi e più potenti,
     tanto in lor più discortesia si vede,
     tanto son del suo ben men conoscenti:
 70 perché tutto quel mal che 'n noi procede
 s'imputa a lei e, s'alcun ben l'uom trova,
     per suo propria virtute aver lo crede.
 73 Tra quella turba variata e nuova
     di que' conservi che quel loco serra
 Audacia e Iuventù fa miglior pruova;
 76 vedevisi 'l Timor, prostrato in terra,
     tanto di dubbii pien che non fa nulla:
 poi Penitenzia e Invidia li fan guerra;
 79 quivi l'Occasion sol si trastulla,
     e va scherzando fra le ruote attorno
     la scapigliata e semplice fanciulla.
 82 E quelle rotan sempre, notte e giorno,
 perché 'l Ciel vuole- a cui non si contrasta-
     ch' Ozio e Necessità le volti intorno:
 85 l'una racconcia el mondo e l'altro 'l guasta.
     Vedesi d'ogni tempo e ad ogni otta
     quanto val Pazienza e quanto basta.
 88 Usura e Fraude si godano in frotta,
     potente e ricche, e tra queste consorte
     sta Liberalità stracciata e rotta.
 91 Veggonsi, assisi sopra delle porte
     che mai, come s'è ditto, son serrate,
 senza occhi e senza orecchi Caso e Sorte.
 94 Potenza, Onor, Ricchezza e Sanitate
     stanno per premio; per pena e dolore,
     Servitù, Infamia, Morbo e Povertate;

97 Fortuna el rabbioso suo furore
dimostra con questa ultima famiglia,
quell'altra porge a chi le' porta amore.
100 Colui con miglior sorte si consiglia
tra tutti li altri che'n quel loco stanno
che ruota al suo valor conforme piglia,
103 perché li umor che adoperar ti fanno,
secondo che convengon con costei,
son cagion del tuo bene e del tuo danno;
106 non però che fidar si possa in lei
né creder d'evitar suo duro morso,
suo duri colpi impetuosi e rei:
109 perché, mentre girato sei dal dorso
di ruota per allor felice e buona,
la suol cangiar le volte a mezzo el corso
112 e, non potendo tu cangiar persona
né lasciar l'ordin di che ' Ciel ti dota,
nel mezzo del cammin la t'abbandona.
115 Però, se questo si comprende e nota,
sarebbe un sempre felice e beato
che potessi saltar di rota in rota;
118 ma, perché poter questo ci è negato
per occulta virtù che ci governa,
si muta col suo corso el nostro stato.
121 Non è nel mondo cosa alcuna eterna;
Fortuna vuol così, che se n'abbella
acciò che 'l suo poter più si discerna.
124 Però si vuol lei prender per suo stella
e, quanto a noi è possibile, ogni ora
accomodarsi al variar di quella.
127 Tutto quel regno suo dentro e di fora
istoriato si vede e dipinto
di que' trionfi de' qua' più s'onora.

130 Nel primo loco colorato e tinto
 si vede come già sotto l'Egitto
 el mondo stette subiugato e vinto,
 133 e come lungamente el tenne vitto
 con lunga pace e come quivi fue
 ciò che di bel nella natura è scritto.
 136 Veggonsi poi li Assiri ascender sue
 ad altro scettro, quand'ella non volse
 che quel d'Egitto dominassi piue;
 139 poi come a' Medi lieta si rivolse,
 da' Medi a' Persi; e de' Greci la chioma
 ornò di quello onor che a' Persi tolse.
 142 Quivi si vede Menfi e Tebe doma,
 Babillon, Troia e Cartagin; con quelle,
 Ierusalem, Atene, Sparta e Roma:
 145 quivi si mostron quanto furon belle,
 alte, ricche e potenti e come al fine
 Fortuna a' lor nimici in preda dielle;
 148 quivi si veggon l'opre alte e divine
 dell'imperio roman, poi come tutto
 el mondo infranse con le suo ruine.
 151 Come un torrente rapido, ch'al tutto
 superbo è fatto, ogni cosa fracassa
 dovunque aggiugne el suo corso per tutto,
 154 e questa parte accresce e quella abbassa,
 varia le ripe, varia el letto e'l fondo,
 e fa tremar la terra donde passa:
 157 così Fortuna, col suo furibondo
 impeto, molte volte or qui or quivi
 va tramutando le cose del mondo.
 160 Se poi con li occhi tuoi più oltre arrivi,
 Cesare et Alessandro in una faccia
 vedi, tra quei che fur felici vivi;

163 da questo esempio quanto a costei piaccia,
 quanto grato le sia si vede scorto
 chi l'urta, chi la pigne e chi la caccia:
 166 pur nondimanco al disiato porto
 l'un non pervenne e l'altro, di ferite
 pien, fu, all'ombra del nimico, morto.
 169 Appresso questi son gente infinite
 che per cadere in terra maggior botto
 son con costei altissimo salite:
 172 con questi iace preso, morto e rotto
 Ciro e Pompeio, poi che ciascheduno
 fu da Fortuna infino al Ciel condotto.
 175 Aresti tu mai visto in loco alcuno
 come una aquila irata si transporta,
 cacciata dalla fame e dal digiuno,
 178 e come una testudine alto porta
 acciò che 'l colpo del cader la 'nfranga
 e pasca sé di quella carne morta?
 181 Così Fortuna non che ivi rimanga
 porta uno in alto, ma che, ruinando,
 lei se ne goda e lui cadendo pianga.
 184 Ancor si vien dopo costor mirando
 come d'infimo stato alto si saglia
 e come ci si vive variando;
 187 dove si vede come la travaglia
 e Tullio e Mario, e li splendidi corni
 - più volte- di lor gloria or cresce, or taglia.
 190 Vedesi alfin che, trapassati ' giorni,
 pochi sono e felici; e quei son morti
 prima che la lor ruota indrieto torni
 o che, voltando al basso, ne li porti.

Om Fortuna

Til Giovanni Battista Soderini

1 Med hvilke rim og hvilke vers skal jeg synge om *Fortunas* rike og hennes gunstige og ugunstige innfall?

4 Skal jeg synge om hvordan hun krenkende og hensynsløst, slik vi mennesker dømmer henne, samler hele verden ved foten av sin trone?

7 Å frykte, Giovanni Battista, du kan ikke, og heller ikke burde du, på noe vis frykte andre sår enn hennes slag,

10 fordi dette flyktige vesenet ofte pleier å kjempe imot med den største kraft der hvor hun ser at naturen er sterkest.

13 Hennes naturlige makt overskrider alle menneskers, og hennes styre vil alltid være voldelig dersom ikke en veldig dyd beseirer henne.

16 Derfor ber jeg deg om at du er villig til å betrakte disse versene mine litt, for å se om de er av noen som helst verdi for din oppmerksomhet.

19 Og hun, den onde gudinnen, kan i mellomtiden vende sine rasende øyne mot meg og lese det som jeg nå synger om henne og hennes rike.

22 Selv om hun sitter høyt over alle og kommanderer og hersker nådeløst, ser hun den som er modig nok til å synge om hennes velde.

25 Denne gudinnen er av mange kalt allmektig, fordi enhver som kommer inn i dette livet føler hennes makt enten sent eller tidlig.

28 Hun holder ofte det gode under sine føtter; det onde hever hun opp, og hvis hun noensinne lover deg noe, er det en kjensgjerning at hun aldri holder sitt løfte.

31 Hun setter kongeriker og stater på hodet som hun vil, og hun fratar de rettferdige det gode som hun rundhåndet gir til de urettferdige.

34 Denne ubestandige gudinnen og bevegelige guddommeligheten setter ofte de uverdige på en trone som de verdige aldri får oppnå.

37 Hun rår over tiden som det passer henne: hun løfter oss opp, hun slipper oss ned, uten medlidenhet, uten lov eller fornuft;

40 heller aldri favoriserer hun noen hun liker for all tid, eller fortsetter å ramme han som ligger kraftløs i bunnen av hennes hjul.

43 Hvem sin datter hun er eller fra hvilken familie hun kommer fra vites ikke; men vi vet for visst at selv Jupiter frykter hennes makt.

46 Hun hersker over et palass som er åpent på alle sider, og hun fratar ingen muligheten til å tre inn, men det å komme ut, er ikke så sikkert.

49 Der samler hele verden seg rundt henne, ivrige etter å se usedvanlige ting, fulle av ambisjoner og fulle av forhåpninger.

52 Hun står på det høyeste punktet, hvor synet av henne ikke blir nektet noe menneske; men etter kort tid vender hun om og beveger seg.

55 Og denne gamle hekse har to ansikter, det ene strengt og det andre mildt; og mens hun vender seg, i det ene øyeblikket kan hun ikke se deg, i det neste er hun etter deg.

58 Enhver som ønsker å tre inn mottar hun gladelig, men mot dem som så ønsker å komme seg ut, raser hun, og ofte er veien deres ut fjernet.

61 Innenfor hennes palass finnes det like mange hjul som roterer som det er ulike måter å klatre mot de ting som hvert levende menneske målrettet streber etter å oppnå.

64 Sukk, forbannelser og uhyrlige ord kan høres overalt, ytret av de menneskene som *Fortuna* skjuler innenfor sitt rike;

67 og jo rikere og mektigere, jo mindre viser de høflighet; jo mindre er de takknemlige for hennes goder.

70 Derfor klandres hun for all ondskap som rammer menneskene, mens alt det gode som tilfaller en mann, tror han er oppnådd gjennom egen evne.

73 Blant den varierte og usedvanlige folkemengden av tjenere som palasset rommer, gjør Dristighet og Ungdom seg mest bemerket.

76 Vi ser Frykt ligge nedbrutt på bakken, så full av tvil at han gjør intet: så fører Anger og Misunnelse krig mot han.

79 Her morer Anledningen seg alene, og beveger seg lekende omkring mellom hjulene, denne langhårede og enkle ungjenta.

82 Og hjulene beveger seg evig, natt og dag, fordi Himmelen- som man ikke skal motsette seg- ønsker at Tiden og Nødvendigheten skal rotere dem:

85 den siste bringer orden til verden og den første forstyrrer den. Vi ser i alle tider og i hver time hva Tålmodigheten makter og hva den ikke makter.

88 Utbytting og Bedrag koser seg i mengden, mektige og rike, og imellom disse medsammensvorne står Gavmildhet, sønderrevet og ødelagt.

91 Over portene, som det sies aldri er lukket, sitter Sjanse og Hell, uten øyne og uten ører.

94 Makt, Heder, Rikdom og Helse står klare som belønninger. Som straff og lidelse: Slaveri, Skjensel, Fattigdom og Sykdom;

97 *Fortuna* viser sitt ville raseri med denne siste familien, og den første gir hun til dem hun elsker.

100 Han som på heldigste vis handler, blant alle de andre i *Fortunas* palass, velger det hjulet som hun foretrekker,

103 ettersom de tilskyndelser som får deg til å handle, så langt det samsvarer med hennes ønsker, er årsaken til ditt velbefinnende og din skade.

106 Likevel kan du imidlertid ikke sette din lit til henne eller tro at du kan unngå hennes harde bitt, hennes harde slag, voldelige og onde:

109 fordi, når du blir kastet rundt i randen av et hjul som for øyeblikket er lykkelig og godt, vil hun endre dets dreining halvveis.

112 Og ettersom du ikke kan endre din karakter eller gi fra deg naturen som Himmelen har skjenket deg, forlater hun deg midt i reisen.

115 Dog, dersom dette var forstått og kjent, ville han som kunne hoppe fra hjul til hjul alltid være lykkelig og velsignet;

118 men fordi dette er nektet oss av de skjulte kreftene som styrer oss, endres våre omstendigheter med hennes kurs.

121 Ingenting i verden er evig; *Fortuna* vil det slik, og hun gjør seg praktfull for at hennes makt skal kunne skjelnes bedre.

124 Derfor bør han ta henne som sin stjerne og hver time, så langt som det er mulig, tilpasse seg hennes variasjoner.

127 Hele *Fortunas* rike, innvendig så vel som utvendig, er prydet med fortellende malerier av de seirene hvorfra hun får mest heder.

130 På det første stedet, malt i livaktige farger, ser man hvordan verden for lenge siden, under Egypts konge, var undertrykt og overvunnet,

133 og hvordan han i lang tid sikret den verden han hadde beseiret vedvarende fred og hvordan det som er vakkert i naturen da ble beskrevet.

136 Man ser videre assyrerne stige mot det opphøyde septer, da *Fortuna* ikke tillot kongen av Egypt å utøve sin makt lenger;

139 deretter hvordan hun fornøyd vender seg til mederne, fra mederne til perserne; og grekernes hårmanke kronet hun med hederen som hun tok fra perserne.

142 Her ser man Memphis og Theben fornedret, Babylon, Troja og Kartago; og med de Jerusalem, Athen, Sparta og Roma:

145 her vises hvor vakre de var, noble, rike og mektige, og hvordan *Fortuna* til slutt gjorde

dem til deres fienders bytte.

148 Her ser man de edle og de guddommelige gjerningene til Romerriket, og deretter hvordan hele verden gikk i oppløsning ved hennes fall.

151 Som en strid elv, svulstig til det ytterste, knuser alt hvor enn dens strøm når,

154 øker et område og reduserer et annet, endrer sine bredder, skifter sitt leie og sin bunn, og får jorden til å skjelve der den passerer,

157 slik skifter *Fortuna* mange ganger i sin rasende hast, først her og siden der, verdens anliggender.

160 Hvis du deretter med dine øyne skuer lenger fram, kan du se Cæsar og Aleksander på et panel blant dem som var lykkelige mens de levde.

163 Fra deres eksempel ser man hvor mye det gleder *Fortuna* og hvor takknemlig hun er for den som dytter, den som presser og den som jager henne:

166 Likevel, én klarte ikke å nå den etterlengtede havnen og den andre, full av sår, ble drept i skyggen av sin fiende.

169 Nedenfor dette er uendelig med mennesker som, bare for å falle til jorden med det største smell, har klatret med denne gudinnen til veldige høyder.

172 Blant disse, fanget, døde og lemlested, ligger Kyros og Pompeius, skjønt *Fortuna* senere bar dem begge opp til Himmelen.

175 Har du noen gang sett hvordan en rasende ørn beveger seg, drevet av sult og mangel på mat?

178 Og hvordan hun frakter med seg en skilpadde høyt opp for at kraften av dens fall skal knuse den og hun kan livnære seg av det døde legemet?

181 Slik gjør *Fortuna*; hun frakter en mann høyt opp, ikke for at han skal få bli der, men for å glede seg når han styrter nedover, når han faller gråtende.

184 I det vi betrakter dem, så ser vi hvordan menn av den laveste stand kan stige høyt og hvor skiftende livet er.

187 Der ser man hvordan hun piner både Tullius og Marius, mange ganger, ved snart å øke, snart å kutte, de praktfulle hornene av deres berømmelse.

190 Til sist ser man at av dagene som har passert, har få vært vellykkede; og de har dødd før deres hjul har vendt tilbake eller mens hjulets vending har ført dem til bunns.

Dell'Ambizione

A Luigi Guicciardini

1 Luigi, poi che tu ti maravigli
di questo caso ch'a Siena è seguito,
non mi par che pe 'l verso il mondo pigli;
4 e se nuovo ti par quel ch'hai sentito,
come tu m'hai certificato e scritto,
pensa un po' meglio a l'umano appetito.
7 Perché dal sòl di Scizia a quel d'Egitto,
da l'Inghilterra a l'opposita riva,
si vede germinar questo delitto.
10 Qual regione o qual città n'è priva?
Qual borgo, qual tugurio? In ogni lato
l'Ambizione e l'Avarizia arriva.
13 Queste nel mondo, come l'uom fu nato,
nacquono ancora; e se non fussi quelle,
sarebbe assai felice il nostro stato.
16 Di poco aveva Dio fatto le stelle,
il ciel, la luce, gli elementi e l'uomo
dominator di tante cose belle,
19 e la superbia degli Angeli domo,
di paradiso Adam fatto ribello
con la sua donna pe 'l gustar del pomo;
22 quando che, nati Cain ed Abello,
col padre loro e de la lor fatica
vivendo lieti nel povero ostello,
25 potenza occulta che 'n ciel si nutrica,
tra le stelle che quel girando serra,
a la natura umana poco amica,
28 per privarci di pace e porne in guerra,
per torci ogni quiete e ogni bene,
mandò duo furie ad abitare in terra.

31 Nude son queste, e ciascheduna viene
 con grazia tale, che agli occhi di molti
 paion di quella e di diletto piene.
 34 Ha ciascheduna d'esse quattro volti
 con otto mani; e queste cose fanno
 ti prenda e vegga ovunque una sì volti.
 37 Con queste, Invidia, Accidia e Odio vanno
 de la lor peste riempiendo il mondo,
 e con lor Crudeltà, Superbia e Inganno.
 40 Da queste Concordia è cacciata al fondo;
 e, per mostrar la lor voglia infinita,
 portano in mano una urna senza fondo.
 43 Per costor la quieta e dolce vita,
 di che l'albergo di Adam era pieno,
 si fu, con Pace e Carità, fuggita.
 46 Queste del lor pestifero veneno,
 contr'al suo buon fratel, Cain armaro,
 empiendogliene il grembo, il petto e 'l seno.
 49 E loro alta potenza dimostraro
 poi che posserno far ne' primi tempi
 un petto ambizioso, un petto avaro,
 52 quando gli uomin vivieno e nudi e scempi
 d'ogni fortuna, e quando ancor non era
 di povertà e di ricchezze esempi.
 55 O mente umana insaziabil, altera,
 subdola e varia, e sopra ogni altra cosa
 maligna, iniqua, impetuosa e fera,
 58 poi che, per la tua voglia ambiziosa,
 si fe' la prima morte violenta
 nel mondo, e la prima erba sanguinosa!
 61 Cresciuta poi questa mala sementa,
 moltiplicata la cagion del male,
 non c'è ragion che di mal far si penta.

64 Di qui nasce ch'un scende e l'altro sale;
 di qui dipende, senza legge o patto,
 Il variar d'ogni stato mortale.
 67 Questa ha di Francia il re più volte tratto;
 questa del re Alfonso e Lodovico
 e di san Marco ha lo stato disfatto.
 70 Né sol quel che di bene ha il suo nimico,
 ma quel che pare (e così sempre fue
 il mondo fatto, moderno e antico)
 73 ogni uom stima, ogni uom spera piue
 sormontare, opprimendo or quello or questo,
 che per qualunque sua propria virtue.
 76 A ciascun l'altrui ben sempre è molesto;
 e però sempre, con affanno e pena
 al mal d'altrui è vigilante e desto.
 79 A questo, istinto natural ci mena
 per proprio moto e propria passione,
 se legge o maggior forza non ci affrena.
 82 Ma se volessi saper la cagione,
 perch'una gente imperi e l'altra pianga,
 regnando in ogni loco Ambizione;
 85 e perché Francia vittrice rimanga;
 da l'altra parte, perché Italia tutta
 un mar d'affanni tempestoso franga;
 88 e perché 'n queste parti sia redutta
 la penitenzia di quel tristo seme
 che Ambizione ed Avarizia frutta:
 91 se con Ambizion congiunto e insieme
 un cor feroce, una virtute armata,
 quivi del proprio mal raro si teme.
 94 Quando una region vive effrenata
 per sua natura, e poi, per accidente,
 di buone leggi instrutta e ordinata;

97 l'Ambizion contr'a l'esterna gente
usa il furor ch'usarlo infra se stessa
né la legge né il re gliene consente;
100 onde il mal proprio quasi sempre cessa;
ma suol ben disturbar l'altrui ovile,
dove quel suo furor l'insegna ha messa.
103 Fie, per adverso, quel loco servile,
ad ogni danno, ad ogni iniuria esposto,
dove sie gente ambiziosa e vile.
106 Se Viltà e trist'ordin siede accosto
a questa Ambizione, ogni sciaura,
ogni ruina, ogni altro mal vien tosto.
109 E quando alcun colpassi la natura
se in Italia, tanto afflitta e stanca,
non nasce gente sì feroce e dura,
112 dico che questo non escusa e franca
la viltà nostra, perché può supplire
l'educazion dove natura manca.
115 Questa l'Italia già fece fiorire,
e di occupare il mondo tutto quanto
la fiera educazion le dette ardire.
118 Or vive, se vita è vivere in pianto,
sotto quella ruina e quella sorte
ch'ha meritato l'ozio suo cotanto.
121 Viltate è quello, con l'altre consorte;
d'Ambizione son quelle ferite
ch'hanno d'Italia le provincie morte.
124 Lasciar ir di Siena le fraterne lite;
volta gli occhi, Luigi, a questa parte:
fra queste genti attonite e smarrite.
127 Vedrai d'Ambizion l'una e l'altra arte:
come quel ruba e quell'altro si duole
de le fortune sue lacere e sparte.

130 Rivolga gli occhi in qua chi veder vuole
l'altrui fatiche, e riguardi se ancora
cotanta crudeltà mai vidde il sole.

133 Chi 'l padre morto e chi 'l marito plora;
quell'altro mesto del suo proprio tetto,
battuto e nudo, trar si vede fora.

136 O quante volte, avendo il padre stretto
in braccio il figlio, con un colpo solo
è suto rotto a l'uno e l'altro il petto!

139 Quello abbandona il suo paterno solo
accusando gli Dei crudeli e ingrati,
con la brigata sua piena di dolo.

142 O esempi mai più nel mondo stati!
perché si vede ogni dì parti assai
per le ferite del lor ventre nati.

145 Drieto a la figlia sua piena di guai
dice la madre: - A che infelici nozze,
a che crudel marito ti servai! –

148 Di sangue son le fosse e l'acque sozze,
piene di teschi, di gambe e di mani,
e d'altre membra laniate e mozze.

151 Rapaci uccei, fere silvestri, cani
son poi le lor paterne sepolture:
o sepulcri crudei, feroci e strani!

154 Sempre son le lor faccie orride e scure,
a guisa d'uom che sbigottito ammira
per nuovi danni o sùbite paure.

157 Dovunque li occhi tu rivolti, e miri
di lacrime la terra e sangue pregna
e l'aria d'urla, singulti e sospiri.

160 Se da altri imparar alcun si degna
come si debba Ambizione usarla,
l'esempio tristo di costor lo 'nsegna.

163 Da poi che l'uom da sé non può cacciarla,
debbe il iudicio e l'intelletto sano
con ordine e ferocia accompagnarla.

166 San Marco, a le sue spese, e forse invano,
tardi conosce come li bisogna
tener la spada e non il libro in mano.

169 Pur altrimenti di regnar s'agogna
per la più parte; e quanto più s'acquista,
si perde prima e con maggior vergogna.

172 Dunque, se spesso qualche cosa è vista
nascere impetuosa ed importuna
che 'l petto di ciascun turba e contrista,

175 non ne pigliare ammirazione alcuna,
perché nel mondo la parte maggiore
si lascia dominar da la fortuna.

178 Lasso! che mentre ne l'altrui dolore
tengo or l'ingegno involto e la parola,
sono oppressato da maggior timore.

181 Io sento Ambizion, con quella scola
ch'al principio del mondo el ciel sortille,
sopra de' monti di Toscana vola;

184 e seminato ha già tante faville
tra quelle genti sì d'invidia pregne,
ch'arderà le sue terre e le sue ville,
se grazia o miglior ordin non la spegne.

Om Ærgjerrighet

Til Luigi Guicciardini

1 Luigi, siden du er så forbauset over disse hendelsene som har pågått i Siena, så virker det ikke for meg som om du tar verden for det den virkelig er.

4 Og hvis det du har hørt synes underlig for deg, som du har erklært i brevet ditt, tenk litt dypere over det menneskelige begjær;

7 fordi fra Skytias jord til Egypts, fra England til den motsatte bredde, ser vi spirene av denne forbrytelsen.

10 Hvilken provins eller hvilken by unnslipper den? Hvilken landsby, hvilket skur? Ærgjerrighet og Grådighet kommer fra alle kanter.

13 Da mennesket ble født inn i denne verden, ble også de født; og hvis det ikke hadde vært for dem, ville vår tilstand ha vært lykkelig nok.

16 Gud hadde akkurat skapt stjernene, himlene, lyset, elementene, og mennesket- herre over så mange vakre ting-

19 og slått ned på englenes hovmod; i Paradiset gjorde Adam opprør med sin kvinne ved å smake på eplet;

22 Kain og Abel var født, og levde lykkelige med sin far og sitt arbeid i deres fattige bolig,

25 da en skjult makt, livnært blant stjernene av himmelen som omslutter dem mens den dreier- lite vennlig mot menneskets natur-

28 sendte to furier for å dvele på jorden for å berøve oss fred og føre oss i krig, og for å ta fra oss all ro og alt godt.

31 De er nakne, og begge kommer de med en slik ynde at de, i øynene til mange, synes å være fulle av nåde og glede.

34 De har begge fire ansikter og åtte hender; og dette gjør at de kan gripe deg og se deg uansett i hvilken retning de vender seg.

37 Sammen med disse er Misunnelse, Latskap og Hat, deres pest fyller verden, og sammen med dem går Grusomhet, Hovmod og Svik.

40 Disse jager Harmoni til dypet; og, for å vise deres uendelige begjær, bærer de med seg i hendene en bunnløs urne.

43 På grunn av dem flyktet det rolige og harmoniske livet, som alltid fylte Adams bolig, sammen med Fred og Kjærlighet.

46 Med sin pestbefengte gift bevæpnet de Kain mot sin gode bror, og med den fylte de hans indre, hans hjerte og hans bryst.

49 Og de viste sin store makt, siden de i enklere tider kunne gjøre et hjerte ærgjerrig og et hjerte grådig,

52 da menneskene levde nakne og blottet for all rikdom, og da det ennå ikke fantes eksempler på fattigdom og velstand.

55 Å, menneskelig sinn, umettelig, arrogant, listig, og skiftende, og fremfor alt annet ondartet, skammelig, voldelig og barbarisk,

58 for ved din ærgjerrige lengsel, ble den første voldelige død sett i verden og det første blodige gress!

61 Siden det onde frø nå har modnet, og ettersom det ondes sak er multiplisert, er det ingen grunn til å angre på sine onde handlinger.

64 Fra dette kommer det at én stiger ned og en annen stiger opp; og på dette beror, uten lov eller avtale, skiftningen av enhver menneskelig tilstand.

67 Dette har mange ganger ført kongen fra Frankrike; dette har oppløst statene til kong Alfonso og Lodovico og San Marco.

70 Ikke bare det gode som hans fiende har, men også det som han synes å ha (og slik har verden alltid vært, både moderne og gammel)

73 aktes av enhver mann. Hver mann håper på å stige høyere, ved å knuse først en, siden en annen, heller enn ved sin egen dyd.

76 For hver enkelt av oss er en annens fremgang alltid besværlig; og derfor er vi alltid, med smerte og strev, vaktomme og oppmerksomme på andres ulykke.

79 Mot dette fører vårt naturlige instinkt oss, ved vår egen bevegelse og vår egen lidenskap, dersom ikke lover eller en større kraft begrenser oss.

82 Men hvis man ønsker å vite årsaken til at et folk hersker og de øvrige gråter, mens Ærgjerrighet dominerer alle steder;

85 hvorfor Frankrike fortsatt er seierherre; og på den andre siden, hvorfor hele Italia er knust av et stormfullt hav av trengsler;

88 og hvorfor lidelsen fra det onde frøet som Ærgjerrighet og Grådighet dyrker fram har rammet disse områdene:

91 dersom Ærgjerrighet forenes med et tappert hjerte og en væpnet styrke, så vil en mann sjelden frykte ondskap.

94 Når en region lever tøylesløst ved sin egen natur, og så, ved en tilfeldighet, ledes og

organiseres av gode lover;

97 bruker Ærgjerrighet mot fremmede folk den vreden som verken loven eller kongen tillater henne å bruke hjemme,

100 slik at det onde som oppstår hos en selv nesten alltid opphører; mens hun fortsetter å forstyrre andres hjem, hvor enn hennes raseri har plantet sin fane.

103 På en annen side, det området er underlegent, utsatt for ethvert onde, enhver skade, der hvor folket er ærgjerrige og feige.

106 Hvis Feighet og dårlige lover sitter ved siden av Ærgjerrighet, kommer alle slags plager, alle former for ødeleggelse, ethvert annet onde raskt.

109 Og når noen klandrer naturen i Italia, så plaget og utslitt: mennesker er ikke født så energiske og utholdende.

112 Jeg sier ikke at dette unnskylder eller rettferdiggjør vår feighet, for disiplin kan kompensere der hvor naturen har mangler.

115 Dette fikk Italia til å blomstre i tidligere tider, og erobre hele verden; streng disiplin gav henne vågalt mot.

118 Nå lever hun, hvis det er et liv å leve i tårer, under den ødeleggelsen og den skjebnen som hennes store latskap har fortjent.

121 Slik latskap fører til feighet, sammen med hennes medfølgende laster; fra Ærgjerrighet kommer de sårene som har drept de italienske provinsene.

124 La oss forlate den broderlige striden i Siena; vend ditt blikk; Luigi, mot denne regionen: mot dette folket, lamslått og forvirret.

127 Du vil se Ærgjerrighetens to verk: hvor én røver og den andre gråter over sine rikdommer som er herjet og spredt.

130 Vend blikket hit den som ønsker å se sorgene til andre, og vurder om solen noensinne har sett slik grusomhet.

133 En mann gråter over sin døde far og en kvinne over sin mann; en annen mann, banket og naken, ser man fordrevet i sorg fra sitt eget hjem.

136 Å, hvor mange ganger, mens faren har holdt sin sønn tett i armene, har ett enkelt skudd gjennomboret brystet til dem begge!

139 Sammen med familien forlater en annen sitt fedreland, med et sorgfullt sinn, mens han anklager de onde og utakknemlige gudene.

142 Å, hendelser som aldri noensinne har vært sett før i verden! Som at man hver eneste dag ser mange barn bli født med sverdkutt i mors liv.

145 Til sin datter, tyngt av sorg, sier moren: "For hvilket ulykkelige ekteskap, og for hvilken grusom mann har jeg besørget for deg!"

148 Stinkende av blod er grøftene og bekkene, fulle av hodeskaller, av ben og av hender, og andre lemmer, revet i stykker og avkappet.

151 Rovfugler, ville dyr og hunder er nå deres familiegraver. Å, graver; grusomme, fryktelige og fremmede!

154 Deres ansikter er alltid redselsfulle og mørke, som det til en mann som er overrasket av nye skader eller plutselig frykt.

157 Hvor enn du vender ditt blikk, ser du jorden våt av tårer og blod, og luften fylt av skrik, hulk og sukk.

160 Dersom noen vil nedlate seg til å lære fra andre om hvordan vi bør bruke Ærgjerrighet, så la disse menneskenes triste skjebner vise dem det.

163 Siden ingen mann alene kan fordrive henne, bør rettferdighet og sunn fornuft, sammen med orden og rå styrke, følge henne.

166 San Marco oppdager sent, til sin egen bekostning; og kanskje forgjeves, at han trenger å holde sverdet og ikke boken i sin hånd.

169 Skjønt på en annen side har mennesket for det meste et sterkt ønske om makt; og jo mer han erverver, jo raskere mister han det og med større skam.

172 Så, hvis ofte noe oppstår som er voldsomt og påtrengende, som uroer og gjør hjertet til ethvert menneske trist,

175 la ingen bli grepet av forundring, fordi i verden lar de fleste seg styre av skjebnen.

178 Akk! For mens jeg nå holder mine tanker og ord opptatt med andres smerte, er det en større frykt som knuger meg.

181 Jeg ser Ærgjerrighet, sammen med den flokken som himmelen ved begynnelsen av verden tildelte henne, fly over de toskanske fjellene;

184 og allerede har hun spredt så mange gnister blant de menneskene som er fulle av misunnelse, at deres byer og landsbygder vil brenne, hvis ikke nåde eller bedre styre hindrer det.

Dell'Ingratitudine

A Giovanni Folchi

1 Giovanni Folchi, el viver malcontento
pel dente dell'Invidia, che mi morde,
mi darebbe più doglia e più tormento,
4 se non fussi che ancor le dolci corde
d'una mie cetra, che suave suona,
fanno le Muse al mie cantar non sorde.
7 Non sì ch'ì' speri averne altra corona,
non sì ch'io creda che per me s'aggiunga
una gocciola d'acqua d'Elicona:
10 io so ben quanto quella via sie lunga;
conosco non aver cotanta lena
che sopra 'l colle disiato giunga.
13 Pur, tuttavolta un tal disio mi mena
ch'io credo forse andando posser còrre
qualche arbucel di che la spiaggia è piena.
17 Cantando, dunque, cerco dal cor torre
e frenar quel dolor de' casi avversi
che drieto all'almo mio furioso corre.
19 E come del servir li anni sien persi,
come infra rena si semini et acque,
sarà or la materia de' mie versi.
22 Quando alle stelle, quando al Ciel dispiacque
la gloria de' viventi, in lor dispetto
allor nel mondo Ingratitudo nacque.
25 Fu d'Avarizia figlia e di Sospetto,
nutrita nelle braccia dell'Invidia,
de' principi e de' re vive nel petto.
28 Quivi el suo seggio principale annidia,
di quindi el cor di tutta l'altra gente
col venen tinge della suo perfidia.

31 Onde per tutto questo mal si sente,
 perch'ogni cosa della suo nutrice
 trafigge e morde l'arrabbiato dente.
 34 E s'alcun prima si chiama felice
 pel Ciel benigno e suo lieti favori,
 non dopo molto tempo si ridice,
 37 come vede el suo sangue e sua sudori,
 e che 'l suo viver ben servendo stanco
 con iniuria e calunnia si ristori.
 40 Tien questa peste (e mai non vengon manco,
 ché, dopo l'una, poi, l'altra rimette),
 nella faretra che l'ha sopra'l fianco,
 43 di venen tinte tre crudel saette,
 con le qual punto di ferir non cessa
 questo o quell'altro ove la mira mette.
 46 La prima, delle tre, che vien da essa
 fa che sol l'uomo el benifizio allega,
 ma senza premiarlo lo confessa.
 49 E la seconda che dipoi si spiega
 fa che'l ben ricevuto l'uom si scorda,
 ma, senza iniuriarlo, solo el niega.
 52 L'ultima fa che l'uom mai non ricorda
 né premia el ben, ma che, iusta suo possa,
 el suo benefattor laceri e morda.
 55 Questo colpo trapassa dentro all'ossa;
 questa terza ferita è più mortale;
 questa saetta vien con maggior possa.
 58 Ma' vien men, ma' si spegne questo male;
 mille volte rinasce, s'una more,
 perch'à suo padre e suo madre immortale.
 61 E, come io dissi, trionfa nel core
 d'ogni potente, ma più si diletta
 nel cor del popul quando elli è signore.

64 Questo è ferito da ogni saetta
 più crudelmente, perché sempre avviene
 che dove men si sa più si sospetta.
 67 E le suo genti, d'ogni invidia piene,
 tengon desto el Sospetto sempre, et esso
 li orecchi alle calunnie aperti tiene.
 70 Di qui resulta che si vede spesso
 come un buon cittadino un frutto miete
 contrario al seme che nel campo ha messo.
 73 Era di pace priva e di quiete
 Italia, allor che'l punico coltello
 Saziato avea la barbarica sete,
 76 quando già nato nel romano ostello,
 anzi dal Ciel mandato, un uom divino,
 qual mai fu, né ma' fie simile a quello.
 79 Questo, ancor giovinetto, in sul Tesino
 suo padre col suo petto ricoperse:
 primo presagio al suo lieto destino!
 82 E, quando Canne tanti Roman perse,
 con un coltello in man, feroce e solo,
 d'abbandonar Italia non sofferse.
 85 Poco dipoi, nell'ispanico stuolo
 volle 'l Senato a far vendetta gisse
 del comun danno e del privato dolo.
 88 Come in Africa ancor l'insegne misse,
 prima Siface, e dipoi di Anniballe
 e la fortuna e la suo patria afflisce.
 91 Allor li diè el gran barbaro le spalle;
 allora el roman sangue vendicò
 sparso da quel per l'italiche valle.
 94 Di quivi, in Asia col fratello andò,
 dove per suo prudenzia e suo bontà
 d'Asia el trionfo a Roma ne portò.

97 E tutte le province e le città,
 dovunque fu, lasciò piene d'esempi
 di pietà, di forza e castità.
 100 Qual lingua fia che tante laude adempi?
 Quale occhio che contempi tanta luce?
 O felici Roman, felici tempi!
 103 Da questo invito e glorioso duce
 fu a ciascun dimostro quella via
 ch'alla più alta gloria l'uom conduce.
 106 Non mai nelli uman cor fu visto o fia,
 quantunque degni, gloriosi e divi,
 tanto valore e tanta cortesia;
 109 e tra quei che son morti e che son vivi,
 e tra l'antiche e le moderne genti,
 non si truova uom che a Scipion arrivi.
 112 Non però Invidia di monstrarli e denti
 temé della sua rabbia e riguardarlo
 con le pupille de' suoi occhi ardenti.
 115 Costei fece nel populo accusarlo
 e volle uno infinito beneficio
 con infinita iniuria accompagnarlo.
 118 Ma poi che vidde questo comun vizio
 armato contr'a sé, volse costui
 volontario lasciar l'ingrato ospizio;
 121 e dette luogo al mar voler d'altrui
 tosto che vidde come bisognava
 Roma perdersi o libertate o lui.
 124 Né l'almo suo d'altra vendetta armava:
 solo alla patria sua lasciar non volse
 quell'ossa che d'aver non meritava.
 127 E così 'l cerchio di sua vita volse
 fuor del suo patrio nido, e così frutto
 alla sementa sua contrario colse.

130 Non fu già sola Roma ingrata al tutto.

Riguarda Atene, dove Ingratitudo
pose el suo nido, più che altrove brutto.

133 Né valse contro a lei prender lo scudo,
quando all'incontro assai legge creolle,
per reprimer tal vizio atroce e crudo.

136 E tanto più fu quella città folle
quanto si vede come con ragione
cognobbe el bene, e seguitar nol volle.

139 Milziade, Aristide e Focione,
di Temistocle ancor la dura sorte
furno del viver suo buon testimone.

142 Questi, per le opre loro egregie e forte,
furno e trionfi che li ebbon da quella:
prigione, essilio, vilipendio e morte.

145 Perché nel vulgo le vinte castella,
el sangue sparso e l'oneste ferite
di picciol fallo ogni infamia cancella.

148 Ma le triste calunnie e tanto ardite
contr' a' buon cittadin talvolta fanno
tirannico uno ingegno umano e mite.

151 Spesso diventa un cittadin tiranno
e del viver civil trapassa el segno
per non sentir d'Ingratitudo el danno.

154 A Cesare occupar fé questa el regno
e quel che Ingratitù non li concesse
li dette la iusta ira e'l iusto sdegno.

157 Ma lasciamo ir del popul l'interesse;
a' principi e moderni mi rivolto,
dove anche ingrato cor natura messe.

160 Acomatto bascià, non dopo molto
Ch'elli ebbe dato el regno a Baiasitte,
morì col laccio intorno al collo avvolto.

163 Ha le parti di Puglia derelitte
 Consalvo, et al suo re suspecto vive,
 in premio delle galliche sconfitte.
166 Cerca del mondo tutte le suo rive:
 troverrai pochi principi esser grati,
 se leggerai quel che di lor si scrive.
169 E vedra' come e mutator di stati
 e donator di regni sempre mai
 son con essilio o morte ristorati.
172 Perché, quando uno stato mutar fai,
 dubita chi tu hai principe fatto
 tu non li tolga quel che dato li hai;
175 e non ti osserva poi fede né patto,
 perché li è più potente la paura
 che li ha di te che l'obbligo contratto.
178 E tanto tempo questo timor dura
 quanto pena a veder tuo stirpe spenta
 e di te e de' tuoi la sepultura.
181 Onde che, spesso, servendo si stenta
 e poi del ben servir se ne riporta
 misera vita e morte violenta.
184 Dunque, non sendo Ingratitudo morta,
 ciascun fuggir le corti e stati debbe,
 ché non c'è via che guidi l'uom più corta
 a pianger quel che volle poi che l'ebbe.

Om Utakknemlighet

Til Giovanni Folchi

1 Giovanni Folchi, å leve i misnøye, bitt av Misunnelsens tann, ville gitt meg mer sorg og mer smerte,

4 hvis det ikke var for at de søte strengene fra min harpe, mykt lydende, fortsatt gjør Musene lydhøre for min sang.

7 Ikke at jeg håper å få noen krans for det, ikke at jeg tror jeg kan tilføye en dråpe vann til Helikon;

10 jeg vet godt hvor lang veien er; jeg vet at jeg ikke har nok pust til å nå toppen av den etterlengtede bakken.

13 Skjønt, hele tiden driver slikt et begjær meg at jeg tror jeg kanskje kan plukke mens jeg går noen av de ørsmå plantene som dekker skråningen.

16 Mens jeg synger så søker jeg ifra hjertets tårn å dempe sorgen over de skadelige hendelser som rasende forfølger min sjel;

19 Hvordan årene i tjeneste går tapt, som når man sår i sand og i vann, vil bli tema for mine vers.

22 Når stjernene, når himlene var lei den menneskelige ære, ble Utakknemlighet født inn i verden for å trosse den.

25 Av Grådighet og Mistanke var hun datter; næret i armene på Misunnelse; i brystet på fyrster og konger lever hun.

28 Der, som sitt hovedsete, bygger hun sitt rede; derfra bader hun hjertene til alle andre menn i sin forræderske gift.

31 Overalt føles derfor denne ondskapen, fordi alt er gjennomboret og bitt av hennes ammes harmfulle tann.

34 Og hvis en mann først regner seg som lykkelig, ved Himmels elskverdighet og gunst, er det ikke lenge før han går tilbake på sitt ord,

37 når han sliten ser sitt blod og sin svette og sitt liv i god tjeneste tilbakebetalt med krenkelse og falsk anklage.

40 Dette forpestede vesen holder (og aldri kommer hun i mangel, fordi en etter en setter hun dem tilbake i sitt koger som hun har ved sin side),

43 tre onde piler salvet med gift, hvis tipp aldri opphører å såre enhver, hvor enn målet for hennes sikte befinner seg.

46 Den første av de tre som kommer fra hennes koger gjør en mann kun oppmerksom på at han har mottatt en fordel, men uten noen gjengjeldelse erkjenner han det.

49 Og den andre, som er den neste hun tar ut, gjør at en mann glemmer fordelene han mottar; han fornektet det, men uten å skade giveren.

52 Den siste gjør at en mann aldri husker ei heller returnerer en tjeneste, og så langt omfanget av hans makt tillater, river og biter han i sin velgjører.

55 Dette slaget skjærer gjennom til beinet; dette tredje såret er mer dødelig; denne pilen kommer med større kraft.

58 Men aldri går denne ondskapen til grunne; aldri blir hun ødelagt; tusen ganger stiger hun opp; dersom hun dør, fordi hennes mor og hennes far er udødelige.

61 Og, som jeg sa, hun triumferer i hjertene til hver eneste hersker, men finner mer glede i folkets hjerter når det er de som har makten.

64 Folket såres mer grusomt ved hennes piler, fordi det alltid er slik, at der det er minst viten blir mistenksomheten større.

67 Og folkets ulike personer, fulle av all slags misunnelse, holder for alltid Mistanke våken, og han holder ørene sine åpne for sladder.

70 Følgelig blir resultatet ofte at en god borger høster frukt i strid med frøet som ble lagt i jorden.

73 Frarøvet fred og ro ble Italia, på den tiden da det puniske sverd slukket sin barbariske tørste,

76 da det allerede var født i det romerske hus, faktisk sendt fra himmelen, en guddommelig mann, en slik som aldri før har vært og heller aldri vil det bli en annen lik han.

79 Fortsatt i sin ungdom på Ticinus, beskyttet denne mannen med eget bryst sin far: det første forvarsel om hans lykkelige skjebne!

82 Og da så mange romere gikk tapt i Cannae, energisk og alene, med en kniv i hånden, holdt han ikke ut å forlate Italia.

85 Så litt senere, ble han beordret til spansk jord av senatet for å ta hevn for offentlig skade og personlig lidelse.

88 Også i Afrika fortsatte forvarslene om hans lykkelige skjebne, først Syphax, og deretter Hannibals lykke og fedreland rammet han.

91 Så vendte den store barbaren (Hannibal) ryggen til; og da hevnet han det romerske blod spredt av fienden i Italias daler.

94 Derfra dro han sammen med sin bror til Asia, hvorpå han gjennom sin klokskap og godhet

brakte triumf tilbake til Roma.

97 Og alle provinser og byer, hvor enn han dro, etterlot han fulle av eksempler på fromhet, tapperhet og dyd.

100 Hvilket språk kan synge hans pris? Hvilket øye kan beskue slikt et storslagent lys? Å lykkelige romere, lykkelige tider!

103 Denne uovervinnelige og praktfulle leder har vist alle den veien som fører mannen til den høyeste ære.

106 Aldri i menneskenes hjerter har det tidligere blitt sett eller vil bli sett, uansett hvor verdige, praktfulle og gudelignende; så meget ridderlighet og så meget elskverdighet;

109 og blant de som er døde og de som lever, og blant gamle og moderne folkeslag, finner man ikke en mann som kan måle seg med Scipio.

112 Men likevel fryktet ikke Misunnelse å vise ham sine tenners vrede og betrakte han med de flammende pupillene av sine øyne.

115 Hun fikk ham anklaget iblant folket, og erklærte at grenseløs fordel skulle følges av grenseløs urettferdighet.

118 Men da han forstod at denne universelle last var rustet mot han, snudde han av egen fri vilje, og forlot den utakknemlige bolig;

121 og han ga plass til det onde begjæret i andre så snart han så at Roma nødvendigvis måtte tape enten friheten eller han selv.

124 Han bevæpnet ikke sin sjel med annen hevn: han var bare ikke villig til å etterlate til sin hjemby de bein som hun ikke fortjente å beholde.

127 Og slik sluttet sirkelen av hans liv seg utenfor hans families rede, og slik høstet han en frukt ulik den han hadde sådd.

130 På ingen måte var Roma den eneste byen utakknemlig til det ytterste; se på Athen, hvor Utakknemlighet laget sitt rede styggere enn noe annet sted.

133 Det nyttet heller ikke å ta opp skjold mot henne, selv om det mot henne ble laget mange lover, for å bekjempe en last så fryktelig og ond.

136 Og enda mer fremstår denne byen som tåpelig idet vi ser at hun ved fornuften visste hva som var godt og valgte ikke å følge det.

139 Miltiades, Aristides og Phocion, selv Themistocles, som var av den harde sort, var gode vitner til hennes virke.

142 For sine fremstående og veldige bragder vant de fra henne: fengsel, eksil, forakt og død.

145 Fordi i øynene til folkemengden hvis by er overvunnet, er blodsutgytelsen og de ærefulle

sår visket ut av hukommelsen ved den minste vanære og lille feil.

148 Men ondsinnet og meget dristig bakvaskelse gjør av og til en god borger, hvis ånd en gang var mild og human, tyrannisk.

151 Ofte blir en borger tyrannisk og går utover grensene for sitt lands lov for ikke å lide under Utakknemlighetens skade.

154 Dette gjorde at Cæsar stjal tronen og det Utakknemlighet ikke skjenket, ga rettmessig vrede og rettmessig forakt.

157 Men la oss la folkets egeninteresse ligge; jeg henvender meg til fyrster og samtidige i hvem naturen også plasserte utakknemlige hjerter.

160 Ikke lenge etter at han overlot tronen til Bajazet, døde Ahmed Pasha med løkken om halsen.

163 Puglias landområder har Consalvo forlatt og han lever under sin konges mistenksomhet som belønning for gallernes nederlag.

166 Gjennomsøk hele verden til dens bredder og du vil finne få takknemlige fyrster, dersom du leser det som er skrevet om dem.

169 Og du vil se hvordan en som endrer stater, samt givere av kongeriker, stadig gjengjeldes med landsforvisning eller død.

172 For når det forårsakes et skifte i staten vil fyrsten du har skapt frykte at du vil ta tilbake det som du har gitt,

175 og han overholder så hverken tillit eller pakt med deg, for mektigere er hans frykt for deg enn den avtalte forpliktelsen.

178 Og så lenge denne frykten varer, krever han å se din familie utryddet og graven til deg og dine.

181 Derfor tjener du ofte i smerte og besvær og så, for den gode tjeneste, får du til gjengjeld et miserabelt liv og en voldsom død.

184 Slik, så lenge Utakknemlighet ikke er død, burde alle og enhver flykte fra domstoler og stater, for det er ingen vei som fører en mann raskere til å gråte over det han har lengtet etter, enn den hvor han engang har oppnådd det.

Dell'Occasione

A Filippo de Nerli

1 Chi se' tu che non par donna mortale,
di tanta grazia el Ciel t'adorna e dota?
Perché non posi? E perché a' piedi hai l'ale?
4 "Io son l'Occasione, a pochi nota,
e la cagion che sempre mi travagli
è perch'io tengo un pie' sopra una rota.
7 Volar non è ch'al mie correr s'agguagli,
e però l'alie a' piedi io mi mantengo
acciò nel corso mio ciascuno abbagli.
10 Li sparsi mia capel davanti tengo,
con essi mi ricuopro el petto e'l volto
perch'un non mi conosca quando io vengo.
13 Drieto dal capo ogni capel m'è tolto,
onde invan s'affatica un se gli avviene
ch'i' l'abbi trapassato, o s'i' mi volto."
16 Dimmi, chi è colei che teco viene?
"È Penitenzia, e però nota e intendi:
chi non sa prender me costei ritiene.
19 E tu, mentre parlando el tempo spendi,
occupato da molti pensier vani,
già non tavvedi, lasso, e non comprendi
com'io ti son fuggita fra le mani."

Om Anledningen

Til Filippo de' Nerli

1 Hvem er du som ikke ser ut som en dødelig kvinne, som Himmelen har utrustet og prydet med så meget ynde? Hvorfor står du ikke stille? Og hvorfor har du vinger på føttene?

4 ”Jeg er Anledningen, kjent av få; og årsaken til at jeg alltid beveger meg, er at jeg holder min ene fot på et hjul.

7 Ingen flukt er som mitt løp, for jeg har beholdt vingene på føttene slik at enhver blendes i det jeg farer forbi.

10 Jeg har spredt mitt hår som et slør over ansikt og bryst, slik at ingen gjenkjenner meg når jeg kommer.

13 Bak på hodet er hvert hårstrå fjernet, slik at man anstrenger seg forgjeves for å ta tak, hvis jeg haster forbi, eller hvis jeg snur meg rundt”

16 Si meg, hvem er hun som er med deg? ”Det er Anger: og dermed vær oppmerksom på og forstå: at den som ikke vet å fange meg, vil sitte igjen med henne.

19 Og du, mens du kaster bort tiden på å snakke, med hodet fylt av tomme tanker, verken ser eller forstår du, hvordan jeg i mellomtiden har flyktet fra ditt grep”